

Examensarbete på Juristprogrammet

HT 2019

30 hp

JURIDISKA INSTITUTIONEN

GÖTEBORGS UNIVERSITET HANDELSHÖGSKOLAN

Framtidsfullmakten – ett tryggare alternativ till de hjälpåtgärder i
form av god man eller förvaltare som samhället erbjuder?

Alexandra Tolge

Handledare: Torbjörn Odlöw

Sammanfattning

Massmedierna har de senaste åren inte lyckats att förmedla en särskilt nyanserad bild av varken det offentliga systemet med gode män och förvaltare eller det privata alternativet framtidsfullmakten. Även om det finns brister inom det offentlighetsrättsliga systemet så är problemen inte lika stora och utbredda i verkligheten. Det privaträttsliga institutet är inte heller det ett så riskfritt alternativ som det genom medierna ger sken av att vara. I denna uppsats jämförs därför bristerna i det offentliga systemet, som främst handlar om ställföreträdares kompetens och tillsynen av dem, mot riskerna med framtidsfullmakten, som berör ikraftträdandet av framtidsfullmakten och institutets tillsynsreglering, för att ta reda på om framtidsfullmakten för den enskilde verkligen är ett tryggare alternativ till de hjälpåtgärder i form av god man eller förvaltare som samhället idag erbjuder.

I uppsatsen dras slutsatsen att det privata alternativet framtidsfullmakten skulle kunna vara ett tryggare alternativ till att förlita sig till det offentliga systemet. Detta baserat bl.a. på att ikraftträdandet av framtidsfullmakten är ett förfarande som skulle kunna gå till på ett lika rättssäkert sätt som när ett ställföreträderskap anordnas åt en hjälpbehövande. Slutsatsen grundas även på att det genom en framtidsfullmakt är möjligt att själv utse en framtidsfullmaktshavare med tillräckligt god kompetens för uppdraget. Mot bakgrunden av att det idag också finns stora brister inom tillsynsområdet i det offentliga systemet så skulle det för den enskilde även kunna vara säkrare att upprätta en framtidsfullmakt om en granskare ges möjlighet att kontrollera framtidsfullmaktshavarens uppdrag.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	2
Förkortningar	6
1. Inledning	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte	9
1.3 Frågeställningar	10
1.4 Metod och material	10
1.5 Målgrupp	13
1.6 Ordförklaringar	13
1.7 Disposition	14
2. Mediebildens av godmanskapet och förvaltarskapet respektive framtidfullmakten	15
2.1 Massmediernas roll i samhället	15
2.2 Mediernas kritik av det offentliga systemet	15
2.3 Ansvar för rekrytering och tillsyn av ställföreträdare	16
2.4 Bristerna i det offentliga systemet enligt Riksrevisionen	17
2.5 Missköter sig alla gode män och förvaltare?	17
2.6 Länsstyrelsens överförmyndarstatistik	19
2.7 Risker att utsättas för ett brott av en ställföreträdare	19
2.8 Motiven till införandet av lagen om framtidfullmakter	21
2.9 Är det riskfritt att välja det privaträttsliga alternativet?	21
2.10 Orsaken till den onyanserade mediebildens av de båda instituten	22
2.11 Summering och avslutande kommentar	23
3. Riskerna beträffande framtidfullmaktens ikraftträdande jämfört med anordnandet av ställföreträdarskap	24
3.1 Anordnandet av godmanskap och förvaltarskap	24
3.1.1 Arbetsfördelningen mellan domstolen och överförmyndaren	24
3.1.2 Bedömningsgrunderna vid anordnande av ställföreträdarskap	24
3.1.3 Den hjälpbehövandes samtycke	26
3.1.4 Fördelen med att en domstol anordnar ställföreträdarskap	26
3.2 Upprättandet av en framtidfullmakt	27
3.2.1 Rättshandlingsförmåga	27
3.2.2 Beslutsförmåga och beslutsoförmåga	28
3.2.3 Upprättandeförfarandet	28
3.3 Framtidfullmaktens ikraftträdande	29
3.3.1 Förutsättningarna för framtidfullmaktens ikraftträdande	29
3.3.2 Tidpunkten för framtidfullmaktens ikraftträdande	30
3.3.3 Bedömningen av framtidfullmaktens ikraftträdande	30

3.3.4 Bedömningen av framtidsfullmaktens ikraftträdande jämfört med anordnandet av ställföreträdarskap	31
3.4 Riskerna med ikraftträdandet av framtidsfullmakten enligt remissinstanserna	32
3.5 Domstolens behörighet att pröva ikraftträdandet av en framtidsfullmakt	32
3.6 Kan riskerna gällande framtidsfullmaktens ikraftträdande undvikas genom en domstolsprövning?	33
3.7 Summering och avslutande kommentar	34
4. Ställföreträdare och framtidsfullmaktshavares kompetens	36
4.1 Gode män och förvaltares kompetens	36
4.2 Riskerna gällande ställföreträdarens kompetens enligt Riksrevisionen	36
4.3 Enskildas möjlighet att kunna påverka valet av god man eller förvaltare	37
4.4 Begära byte av ställföreträdare	38
4.4.1 Grunderna för att avsätta en ställföreträdare	38
4.4.2 Begära byte av ställföreträdare p.g.a. bristande kompetens	39
4.5 Avsluta ett ställföreträdarskap	40
4.6 Hur stor är risken att drabbas av en ställföreträdare med bristande kompetens?	41
4.7 Valet av framtidsfullmaktshavare	42
4.8 Föreligger det någon skillnad mellan instituten i fråga om vilken hjälp som är möjlig att få?	42
4.8.1 Vad kan en individ få hjälp med genom ett ställföreträdarskap?	42
4.8.2 Vad får framtidsfullmakten omfatta?	43
4.9 Framtidsfullmaktshavarens kompetens	43
4.10 Föreligger det risk för att kunna drabbas av en framtidsfullmaktshavare med bristande kompetens?	44
4.11 Begära byte av framtidsfullmaktshavare	45
4.11.1 Grunderna för att avsätta en framtidsfullmaktshavare	45
4.11.2 Begära byte av framtidsfullmaktshavare p.g.a. bristande kompetens	46
4.12 Återkalla en framtidsfullmakt som har trätt ikraft	47
4.13 Summering och avslutande kommentar	48
5. Riskerna angående tillsynen av ställföreträdare och framtidsfullmaktshavare	50
5.1 Ställföreträdarens uppdrag	50
5.2 Tillsynsansvaret inom det offentliga systemet	50
5.2.1 Överförmyndarens tillsynsansvar	50
5.2.2 Länsstyrelsens tillsynsansvar	51
5.3 Bristerna gällande tillsynen i det offentliga systemet enligt Riksrevisionen	52
5.4 Framtidsfullmaktshavarens uppdrag	53
5.4.1 Regleringen av framtidsfullmaktshavarens uppdrag	53
5.4.2 Lojalitetsplikten	54
5.4.3 Samrådsplikten	55
5.5 Tillsynsansvaret inom det privaträttsliga institutet	56

5.5.1 Granskare och anhörigas insyns rätt	56
5.5.2 Överförmyndarens tillsynsansvar	57
5.6 Risker gällande tillsynen i det privaträttsliga institutet enligt remissinstanserna	57
5.7 Behövs överhuvudtaget någon tillsyn över framtidsfullmaktshavare?	58
5.8 Kan det privaträttsliga alternativet vara tryggare än det offentlighetsrättsliga systemet sett till tillsynen?	60
5.9 Valet av granskare	60
5.10 Summering och avslutande kommentar	61
6. Avslutning	63
Källförteckning	64
Offentligt tryck	64
Utländskt offentligt tryck	65
Litteratur	65
Internetkällor	69
Rättsfall och avgöranden	72

Förkortningar

ang.	angående
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
bl.a.	bland annat
Brå	Brottsförebyggande rådet
cit:	citatform
Dir.	Kommittédirektiv
Ds	Departementsserien
FB	Föräldrabalk (1949:381)
FFL	Lag (2017:310) om framtidsfullmakter
FFO	Förmynderskapsförordning (1995:379)
HB	Handelsbalk (1736:0123 2)
hp	högskolepoäng
HT	Hösttermin
Ibid.	Samma källa/källor som i föregående not
JO	Justitieombudsmannen
kap.	kapitel
NJA	Nytt juridiskt arkiv
OSL	Offentlighets- och sekretesslag (2009:400)
p.	punkt
p.g.a.	på grund av
Prop.	Proposition
red.	redaktör
RH	Rättsfall från hovrätterna
RiR	Riksrevisionen
s.	sida
Skr.	Regeringens skrivelse
SOU	Statens offentliga utredningar
SR	Sveriges Radio
st.	stycke
SVT	Sveriges Television
t.ex.	till exempel
§	paragraf

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Vem vill du ska ta hand om dina ekonomiska och personliga angelägenheter den dagen då du själv inte längre kan?

I Sverige blir man myndig den dagen man fyller 18 år, vilket innebär att man får ingå avtal och har rätt att fritt förfoga över det man äger.¹ Att som vuxen drabbas av t.ex. en sjukdom kan leda till att man helt eller delvis inte längre kan sköta sin egen ekonomi eller kan ta hand om sin egendom och hjälp finns i så fall att få i form av en god man eller förvaltare.²

De senaste åren har systemet med gode män och förvaltare kritiserats hårt via medierna.³ I tidningarna har vi t.ex. kunnat läsa otaliga artiklar om människor som blivit lurade på pengar av sina gode män, som 90-åriga Greta som tvingades leva på gröt när hennes bankkonto var länsat.⁴ Vi har också kunnat ta del av SVT Nyheters granskning från 2016 som visade på att gode män och förvaltare inte alltid redovisar vart de pengar som de fått förtroende att sköta tagit vägen.⁵ Vissa ställföreträdare hade också gett sig själva gåvor, sålt ett hus till sig själva till underpris eller sett till att de hade skrivits in som förmånstagare i ett testamente.⁶

Vi har även kunnat läsa om politiker som kräver förändringar i systemet kring gode män och förvaltare för att få bukt med problemen och om sjuksköterskan Sabina som arbetar på ett demensboende och som vittnar om att skillnaden mellan en bra eller en dålig god man

¹ 9 kap. 1§ FB; Prop. 1974:44, s. 1; Torbjörn Odlöw. *Ställföreträdare för vuxna - Kamrer eller handledare?*. 1.uppl. Stockholm: Jure Förlag AB, 2005, s. 24; Per Westman. *Förmyndarskap*. 3.uppl. Stockholm: Kluwer Sverige AB, 2017, s. 17-18.

² 11 kap. 4§ FB; 11 kap. 7§ FB; RiR 2017:33, s. 14; Therése Fridström Montoya. *Leva som andra genom ställföreträdare - en rättslig och faktisk paradox*. 1.uppl. Uppsala: Iustus Förlag AB, 2015, s. 31; Folke Grauers. *Ekonomisk familjerätt - Makars & sambors egendom & bostad. Gåva, arv, testamente & boutredning*. 8.uppl. Stockholm: Karnov Group Sweden AB, 2012, s. 116-118.

³ RiR 2017:33, s. 8; Torbjörn Odlöw. "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg? - om framtidsfullmakter, anhöriga ställföreträdare och tillsynen över ekonomisk förvaltning". I *Socialrätt under omvandling - om solidaritetens och välfärdsstatens gränser*, Thomas Erhag (red.); Pernilla Leviner (red.) & Anna-Sara Lind (red.), s. 240-271. 1.uppl. Stockholm: Liber AB, 2018, s. 241; Westman. *Förmyndarskap*, s. 146.

⁴ Ann-Katrin Drevfjäll. "Greta, 90 lurad av sin gode man: "Jag var så trött på att äta gröt"", *Ekuriren* 22 februari 2019. <https://www.ekuriren.se/nyheter/greta-90-lurad-av-sin-gode-man-jag-var-sa-trott-pa-att-ata-grot-sm4810176.aspx> (hämtad 13 september 2019); Jens Andersson. "God man plundrade Lena, 44, på pengar", *Expressen* 25 april 2016. <https://www.expressen.se/gt/god-man-plundrade-lena-44-pa-pengar/> (hämtad 25 september 2019); Eric Tagesson. "'God man' lurade till sig hundratusentals kronor", *Aftonbladet* 30 mars 2017. <https://www.aftonbladet.se/nyheter/krim/a/jdd4j/god-man-lurade-till-sig-hundratusentals-kronor> (hämtad 25 september 2019); Dag Fransson. "Lurade nio på över en miljon", *Göteborgs-Posten* 23 juni 2013. <https://www.gp.se/nyheter/göteborg/lurade-nio-pa-over-en-miljon-1.554199> (hämtad 25 september 2019); Klartext. "En god man misstänks ha lurat till sig en miljon kronor", *Sveriges Radio* 29 maj 2019.

<https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=493&artikel=7232793> (hämtad 5 november 2019); TT, Lomma. "God man lurade till sig arv", *Svenska Dagbladet* 22 oktober 2007.

<https://www.svd.se/god-man-lurade-till-sig-arv> (hämtad 5 november 2019).

⁵ Carolina Jemsby & Marja Grill. "SVT avslöjar: Utsatta människors pengar förskingras", *Sveriges Television* 24 april 2016. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/svt-granskar-utsatta-manniskors-pengar-forskingras> (hämtad 13 september 2019).

⁶ Ibid.

eller förvaltare kan avgöra om en boende kan åka med på en utflykt eller inte.⁷ Detta för att pengar till de boende inte alltid förs över i tid och att personalen därför ibland måste höra av sig till en anhörig för att de boende ska kunna få sina grundläggande behov uppfyllda.⁸ Kritiken mot det offentliga systemet har inte handlat om ifall godmanskap eller förvaltare behövs, tvärtom om verkar de flesta vara överens om att behoven finns och kommer att öka.⁹

Även om man måste vara medveten om att nyhetsartiklar kan vara vinklade med uppseendeväckande rubriker så är inte problematiken kring godmanskapet och förvaltare enbart en tidningsanka.¹⁰ Det finns brister i vårt nuvarande system och så sent som 2019 beslutade regeringen att tillsätta en utredning för att se över reglerna om gode män och förvaltare.¹¹

Det privata alternativet framtidsfullmakten, som blev ett helt nytt juridiskt institut i svensk rätt 2017, har till skillnad mot godmanskapet och förvaltare presenterats och belysts i betydligt positivare ordalag.¹² Framtidsfullmakten har lyfts fram av medierna som alternativet för dig som gillar att bestämma själv eller som inte vill riskera att en dag få en god man som missköter sig.¹³ Att en framtidsfullmakt är något som du borde upprätta om du vill undvika en god man vid långvarig sjukdom och ett måste om du äger en fastighet tillsammans med någon annan.¹⁴ Vi har också kunnat ta del av rubriker som ”Rådet: Skydda dig - före demensen”¹⁵.

⁷ Nicky Jangali. ”Politiker riktar stark kritik mot gode man-modellen”, *Sveriges Television* 2 november 2017. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/politiker-riktar-stark-kritik-mot-gode-man-modellen> (hämtad 13 september 2019); Heléne Fritzson. ”Nu moderniserar vi reglerna för gode män”, Regeringskansliet 20 april 2018. <https://www.regeringen.se/debattartiklar/2018/04/nu-moderniserar-vi-reglerna-for-gode-man/> (hämtad 20 september 2019); Carolina Jemsby & Marja Grill. ”Morgan Johansson: ”Tjuvar ska inte vara gode män””, *Sveriges Television* 26 april 2016. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/morgan-johansson-tjuvar-ska-inte-vara-gode-man> (hämtad 19 oktober 2019); Micha Arlt & Anna Berg. ”Justitieministern: ”Vi ska rätta till de brister som finns men vi gör inte om systemet””, *Sveriges Radio* 16 mars 2014. <https://sverigesradio.se/sida/avsnitt/332103?programid=1316> (hämtad 13 september 2019).

⁸ Arlt & Berg, ”Justitieministern: ”Vi ska rätta till de brister som finns men vi gör inte om systemet””, SR 16 mars 2014.

⁹ Prop. 2016/17:30, s. 1; Klara Hradilova Selin & Monika Sellgren Karlsson. *Brott mot äldre - Om utsatthet och otrygghet*. Brottsförebyggande rådet, rapport 2018:7. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2018, s. 18; RiR 2017:33, s. 5 och s. 8; Westman, *Förmyndarskap*, s. 146; Andreas Björklund. ”Hårdare krav på gode män”, *Sveriges Television* 3 april 2014. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/hardare-krav-pa-gode-man> (hämtad 3 november 2019); Gunnar Rensfeldt. ”Flera gode män dömda för allvarliga brott”, *Sveriges Television* 25 februari 2014. <https://www.svt.se/nyheter/granskning/ug/flera-gode-man-domda-for-allvarliga-brott> (hämtad 3 november 2019); Arlt & Berg, ”Justitieministern: ”Vi ska rätta till de brister som finns men vi gör inte om systemet””, SR 16 mars 2014.

¹⁰ RiR 2017:33, s. 5-6, s. 8 och s. 54-58; Håkan Järvå & Peter M Dahlgren. *Påverkan och manipulation*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur AB, 2013, s. 312; Westman, *Förmyndarskap*, s. 146.

¹¹ Dir. 2019:44, s. 1; RiR 2017:33, s. 5-6, s. 8 och s. 54-58.

¹² Prop. 2016/17:30, s. 1; Per Westman. *Framtidsfullmakter*. 1. uppl. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2019, s. 15; Westman, *Förmyndarskap*, s. 146.

¹³ Lovisa Herold. ”Trygga din framtid med ett enkelt dokument”, *Göteborgs-Posten* 25 september 2017. <https://www.gp.se/livsstil/konsument/trygga-din-framtid-med-ett-enkelt-dokument-1.4629062> (hämtad 15 oktober 2019); Elisabeth Andersson. ”De har skrivit ny fullmakt för framtiden – så funkar det”, *Sydsvenskan* 31 augusti 2019. <https://www.sydsvenskan.se/2019-08-31/de-har-skrivit-ny-fullmakt-for-framtiden-sa-funkar-det> (hämtad 25 september 2019).

¹⁴ Hans Bolander. ”Gode män får kliva åt sidan”, *Dagens Industri* 1 juni 2017.

<https://www.di.se/nyheter/gode-man-far-kliva-at-sidan/> (hämtad 25 september 2019); Kjell-Arne

Framtidsfullmakten har alltså lyfts fram av medierna som botemedlet mot vår oro och som svaret på vad vi själva kan göra för att känna oss trygga.¹⁶ Bilden av framtidsfullmakten som har målats upp av medierna är inte heller den gripna helt ur luften.¹⁷ Enligt den proposition från regeringen som ligger till grund för lagen om framtidsfullmakter (2017:310) (FFL) så leder det faktum till att vi idag har begränsade möjligheter till att själva kunna påverka valet av god man eller förvaltare till att vi kan känna en oro över vår framtida situation.¹⁸ Genom att upprätta en framtidsfullmakt ska vi istället kunna få kontroll över detta, genom att vi själva i förtid kan utse en framtidsfullmaktshavare.¹⁹ Framtidsfullmakten ska alltså kunna erbjuda enskilda en trygghet genom att vi själva kan bestämma över hur våra angelägenheter ska skötas.²⁰ Men är verkligen framtidsfullmakten ett så tryggt alternativ?

Per Westman, advokat med mångårig specialisering på ekonomisk familjerätt, kom 2019 ut med boken *Framtidsfullmakter*.²¹ Redan i förordet till boken tar han upp att den rättsvetenskapliga diskussionen om framtidsfullmakter inte har fått någon större uppmärksamhet i Sverige, jämfört med övriga nordiska länder.²² Mitt mål med denna uppsats är därför att ge ett bidrag till den diskussionen genom att skrapa på ytan till den svartvita mediebilderna av de respektive instituten och genom en rättsvetenskaplig undersökning titta närmare på hur stora problemen egentligen är i det offentliga systemet, med gode män och förvaltare, samt kritiskt granska det privaträttsliga alternativet, framtidsfullmakten, för att ta reda på om framtidsfullmakten för den enskilde verkligen är ett tryggare alternativ mot att förlita sig till det offentliga systemet.²³

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka och ställa riskerna med framtidsfullmakten mot bristerna i det offentliga systemet med anordnade ställföreträdarskap för vuxna, mot bakgrunden av mediebilderna av de båda instituten, för att ta reda på om framtidsfullmakten för den enskilde verkligen är ett tryggare alternativ till de hjälpåtgärder som samhället idag erbjuder i form av god man eller förvaltare.

Karlsson. "Rådet: Skydda dig - före demensen", *Vimmerby Tidning* 19 februari 2019.

<https://www.vimmerbytidning.se/nyheter/vastervik/radet-skydda-dig-fore-demensen-om5795192.aspx> (hämtad 25 september 2019).

¹⁵ Karlsson, "Rådet: Skydda dig - före demensen", *Vimmerby Tidning* 19 februari 2019.

¹⁶ Kersti Byström. "Så funkar det: Framtidsfullmakter", *Icakuriren* 10 oktober 2018.

<https://www.hemtrevligt.se/icakuriren/artiklar/test-rad/20181010/sa-funkar-det-framtidsfullmakter/> (hämtad 29 september 2019); Lis Landmark. "Så skriver du en framtidsfullmakt", *M-magasin* 21 februari 2019. <https://www.m-magasin.se/mappienyheter/framtidsfullmakt/> (hämtad 15 oktober 2019).

¹⁷ Järvå & Dahlgren, *Påverkan och manipulation*, s. 312.

¹⁸ Prop. 2016/17:30, s. 19.

¹⁹ 3§ FFL; 5§ 2 p. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 19-20.

²⁰ 1§ FFL; 2§ FFL; 3§ FFL; 5§ FFL; 9§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 19-20.

²¹ Adlibris. *Framtidsfullmakter*. <https://www.adlibris.com/se/bok/framtidsfullmakter-9789139020837> (hämtad 15 oktober 2019).

²² Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 9.

²³ Ang. betydelsen av rättsvetenskaplig undersökning, se Claes Sandgren. *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – Ämne, material, metod och argumentation*. 4.uppl. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2018, s. 15-19 och s. 48.

1.3 Frågeställningar

Följande fyra frågeställningar besvaras i uppsatsen:

- Överensstämmer mediebilderna av godmanskapet och förvaltarens respektive framtidsfullmakten med de brister eller risker som finns kopplade till de åtskilda instituten?
- Är ikraftträdandet av framtidsfullmakten ett förfarande som är mer rättsosäkert jämfört med anordnandet av ställföreträdarskap?
- Vilket institut kan bäst tillförsäkra enskilda att de en dag kommer att bli företrädare av en person med tillräckligt god kompetens för uppdraget?
- Är framtidsfullmakten ur tillsynsaspekten ett tryggare alternativ för den enskilde jämfört med ett anordnat ställföreträdarskap?

1.4 Metod och material

Jag har valt att använda mig av Claes Sandgrens definition av rättsanalytisk metod för att beskriva hur arbetet med denna uppsats har gått till.²⁴ Enligt Sandgren innebär metoden att gällande rätt inte bara fastställs och analyseras utifrån de traditionella rättskällorna lag, förarbeten, praxis och doktrin utan att rätten även analyseras med hjälp av annat material såsom t.ex. statistik och tidningsartiklar.²⁵

Samtliga frågeställningar i denna uppsats besvaras genom rättsanalytisk metod.²⁶ I uppsatsen görs också en ansats till en juridisk riskanalys med hjälp av statistik de gånger det är möjligt för att försöka utreda hur stora riskerna är inom det offentliga systemet jämfört med det privaträttsliga institutet.²⁷ Detta har dock vållat problem då framtidsfullmakten är ett så pass nytt juridiskt institut i svensk rätt att de flesta upprättade framtidsfullmakter ännu inte har trätt ikraft, vilket innebär att det material som i dagsläget finns tillgängligt för att kunna bedöma riskerna är väldigt begränsat.²⁸ Det offentliga systemet saknar även det en samlad bild av hur stora problemen egentligen är på nationell nivå och den statistik som är tillgänglig på området är inte speciellt tillförlitlig.²⁹

I uppsatsen har jag valt att använda mediebilderna av det offentliga systemet med gode män och förvaltare respektive det privata alternativet framtidsfullmakten som en ingång till vad jag senare kommer att undersöka. Därför har jag hänvisat till nyhetsartiklar som har publicerats om de båda instituten men jag vill här ta tillfället i akt att påpeka att jag inte använder nyhetsartiklarna som fakta på vad som faktiskt har hänt, eller hur systemen fungerar, utan endast som exempel på vilka typer av budskap som via medierna har kunnat nå oss och som kan ha påverkat vår uppfattning om de respektive instituten. I uppsatsen använder jag mig dock av tre granskningar gjorda av Sveriges Radio (SR) och Sveriges Television (SVT), dels för att de i sitt sammanhang mot några av de senaste årens lagändringar belyser att massmedierna kan fungera som den tredje statsmakten, men också för att det i dagsläget är det

²⁴ Sandgren, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, s. 50-52.

²⁵ Sandgren, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, s. 45, s. 49 och s. 50-52.

²⁶ Sandgren, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, s. 50-52.

²⁷ Peter Wahlgren. *Juridisk riskanalys – Mot en säkrare juridisk metod*. Stockholm: Jure AB, 2003, s. 51-53.

²⁸ Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 16.

²⁹ RiR 2017:33, s. 27 och s. 49-58.

bästa materialet som finns att tillgå.³⁰ Trovärdighetsmässigt anser jag att granskningarna är relevanta att ta upp med tanke på att de är gjorda av medier som ska vara opartiska och Riksrevisionen (RiR), en myndighet under riksdagen som bl.a. har till uppgift att granska hur effektiv den statliga verksamheten är, valde själva att använda sig av SVT Nyheters granskning i sin granskningsrapport från 2017.³¹ Eftersom huvudsyftet med min uppsats inte är att utreda mediebilderna av framtidsfullmakten, godmanskapet och förvaltarskapet, utan att ämnet endast används som en ingång till vad jag senare kommer att undersöka, så har jag inte gjort någon egen granskning av vad som har publicerats om de respektive instituten. Istället har jag förlitat mig på källor som anger att systemet med gode män och förvaltare har fått utså mycket kritik via medierna de senaste åren och att framtidsfullmakten har presenterats som en positiv nyhet eller i alla fall har tagits emot som en sådan.³²

Den litteratur som har använts för att redogöra för mediernas roll i samhället är boken *Påverkan och manipulation* av Håkan Järvå och Peter M. Dahlgren, legitimerad psykolog respektive medie- och kommunikationsvetare som bl.a. forskat inom politisk retorik.³³ Boken används främst som studentlitteratur inom psykologin men med tanke på uppsatsens ämnesval så var boken i valda delar relevant för att beskriva hur medier påverkar oss.³⁴

Lagen om framtidsfullmakter och föräldrabalkens (1949:381) (FB) regler om gode män och förvaltare samt lagarnas förarbeten står av givna skäl i centrum när de respektive instituten undersöks. Även doktrin och praxis har beaktats även om det finns ett väldigt begränsat utbud när det kommer till det privaträttsliga institutet.

Vilka risker som finns i det offentliga systemet redogörs för utifrån en vuxen individ som kan komma att bli föremål för ett anordnade av ett godmanskap enligt 11 kap. 4§ FB eller ett förvaltarskap enligt 11 kap. 7§ FB med hjälp av Riksrevisionens senaste

³⁰ RiR 2017:33, s. 27; Järvå & Dahlgren, *Påverkan och manipulation*, s. 311; Sveriges riksdag. *Riksdagen och samhället*. <https://www.riksdagen.se/sv/sa-funkar-riksdagen/demokrati/riksdagen-och-samhället/> (hämtad 19 oktober 2019); Micha Arlt & Anna Berg. "Martin förlorade rätten att bestämma över sitt liv - tog 15 år att bli fri", *Sveriges Radio* 2 mars 2014. <https://sverigesradio.se/sida/avsnitt/335746?programid=1316> (hämtad 3 november 2019); Micha Arlt & Anna Berg. "Karolinas pappa blev av med flera hundra tusen - utan att någon reagerade", *Sveriges Radio* 9 mars 2014. <https://sverigesradio.se/sida/avsnitt/336445?programid=1316> (hämtad 3 november 2019); Arlt & Berg, "Justitieministern: "Vi ska rätta till de brister som finns men vi gör inte om systemet"", SR 16 mars 2014; Rensfeldt, "Flera gode män dömda för allvarliga brott", SVT 25 februari 2014; Joachim Dyfvermark & Sven Bergman. "Så granskades systemet med god man", *Sveriges Television* 26 februari 2014. <https://www.svt.se/nyheter/granskning/ug/sa-granskades-gode-man> (hämtad 3 november 2019); Björklund, "Hårdare krav på gode män", SVT 3 april 2014; Jemsby & Grill, "SVT avslöjar: Utsatta människors pengar förskingras", SVT 24 april 2016; Carolina Jemsby & Marja Grill. "Så granskade vi kommunernas gode män", *Sveriges Television* 24 april 2016. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/sa-granskade-vi-kommunernas-gode-man> (hämtad 20 september 2019).

³¹ RiR 2017:33, s. 27; Jemsby & Grill, "SVT avslöjar: Utsatta människors pengar förskingras", SVT 24 april 2016; Jemsby & Grill, "Så granskade vi kommunernas gode män", SVT 24 april 2016; Sveriges Radio. *Opertiskhet*. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=3113&artikel=5789843> (hämtad 11 december 2019); SVT. *Vad innebär det att SVT ska vara opartiska?*. <https://kontakt.svt.se/guide/vad-innebar-det-att-svt-ska-vara-opartiska> (hämtad 19 oktober 2019); Riksrevisionen. *Om Riksrevisionen*. <https://www.riksrevisionen.se/om-riksrevisionen.html> (hämtad 25 september 2019).

³² RiR 2017:33, s. 8 och s. 27; Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 241; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 15; Westman. *Förmyndarskap*, s. 146.

³³ Järvå & Dahlgren, *Påverkan och manipulation*, s. 10.

³⁴ Järvå & Dahlgren, *Påverkan och manipulation*, s. 309-343; Bokus. *Påverkan och manipulation*. <https://www.bokus.com/bok/9789144076744/paverkan-och-manipulation/> (hämtad 19 oktober 2019).

granskningsrapport.³⁵ Riskerna vad det gäller framtidsfullmakten redogörs för istället utifrån vad remissinstanserna enligt förarbetena till lagen om framtidsfullmakter befarade innan lagen trädde ikraft.³⁶

Vid analys och bedömning av systemens risker så har jag, förutom de traditionella rättskällorna och de mediegranskningarna som nämndes tidigare, använt mig av material från bl.a. Brottsförebyggande rådet (Brå). Dels deras rapport från 2018, *Brott mot äldre - Om utsatthet och otrygghet*, där bl.a. äldre personers utsatthet för brott kartlades men jag har också tittat på Brå:s senaste statistik om brott utifrån olika brottstyper.³⁷ Brå är en myndighet under Justitiedepartementet som verkar för att brottsligheten ska minska och tryggheten ska öka i vårt samhälle och de har bl.a. till uppgift att ta fram statistik om brottslighet, i första hand till regeringen och andra myndigheter inom rättsväsendet, vilket gör att jag bedömer deras material som tillförlitligt.³⁸ För att kunna få ytterligare perspektiv på om anhöriga är lämpliga som ställföreträdare eller framtidsfullmaktshavare har jag också använt mig av Torbjörn Odlöw:s redogörelse för den historiska utvecklingen inom förmyndarskapsrätten från boken *Socialrätt under omvandling – om solidaritetens och välfärdsstatens gränser* samt en internationell studie om framtidsfullmakter.³⁹

Även länsstyrelsens överförmyndarstatistik berörs i samband med att riskerna i det offentliga systemet analyseras, men det är troligtvis uppsatsens minst tillförlitliga källa vilket jag utvecklar mer i uppsatsen.⁴⁰ Värt att nämna är också att länsstyrelsens överförmyndarstatistik uppdateras kontinuerligt och att den statistik som jag redogör för i denna uppsats grundar sig på de aktuella siffrorna som var redovisade den 21 oktober 2019.⁴¹

Ämnet framtidsfullmakter har behandlats i tidigare examensuppsatser. Det finns t.ex. uppsatser som har utrett riskerna med institutet utefter förarbetena, jämfört lagen om framtidsfullmakter mot föräldrabalkens regler om gode män och förvaltare eller utrett problematiken ur ett rättssäkerhetsperspektiv.⁴² Jag har inte dock inte stött på någon uppsats

³⁵ RiR 2017:33.

³⁶ Ds 2014:16, s. 75-78.

³⁷ Brå rapport 2018:7, s. 19; Brå. *Statistik utifrån brottstyper*. <https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper.html> (hämtad 7 november 2019).

³⁸ Brå rapport 2018:7, s. 2; Regeringskansliet. *Brottsförebyggande rådet (Brå)*.

<https://www.regeringen.se/myndigheter-med-flera/brottsforebyggande-radet-bra/> (hämtad 14 december 2019); Brå. *Om Brottsförebyggande rådet*. <https://www.bra.se/om-bra.html> (hämtad 14 december 2019).

³⁹ *Misuse of Enduring Powers of Attorney*, Report 71 (E3171) 2001, New Zealand Law Commission; Odlöw, "Skylle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 240-271.

⁴⁰ Länsstyrelserna. *Överförmyndarstatistik*.

<https://overformyndarstatistik.lansstyrelsen.se/Statistik#> (hämtad 21 oktober 2019).

⁴¹ Ang. uppdatering av statistik enligt uppgift vid kontakt med Länsstyrelsen i Dalarnas län, kommunikation via telefon, 29 januari 2020.

⁴² Amanda Berglund. (2018). "Framtidsfullmakter – hjälpande eller stjälpande?". <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1305093/FULLTEXT01.pdf> Umeå: Umeå universitet. (Examensarbete Juristprogrammet, 30 hp); Felicia Jansson. (2017). "Framtidsfullmakter – ett ändamålsenligt komplement och alternativ?". <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1186491/FULLTEXT01.pdf> Örebro: Örebro universitet, Juridicum. (Examensarbete Juristprogrammet, 30 hp); Anton Jägerholt. (2016). "Framtidsfullmakter - Rättssäkerheten ur framtidsfullmaktsgivarens perspektiv".

som har tagit utgångspunkt i mediebilderna av de respektive instituten eller försökt att gå till botten med hur stora riskerna egentligen är utifrån den enskildes perspektiv på det sättet som jag gör en ansats till i denna uppsats med hjälp av framförallt myndighetsmaterial.

1.5 Målgrupp

Eftersom ämnet angår en stor målgrupp, då framtidsfullmakten skulle kunna vara ett alternativ för alla personer i Sverige som är över 18 år och beslutsförmögna,⁴³ så har jag haft som målsättning att strukturera och skriva uppsatsen på ett sätt som kan göra innehållet tillgängligt för så många som möjligt.

1.6 Ordförklaringar

”Fullmaktsgivare” är den som genom en fullmakt ger någon annan i uppdrag att sköta om en angelägenhet medan ”fullmaktshavare” är den som genom en fullmakt får företräda fullmaktsgivaren.⁴⁴ Dessa begrepp är synonyma med ”framtidsfullmaktsgivare” och ”framtidsfullmaktshavare” och samtliga begrepp används i uppsatsen för att beskriva en individs möjligheter eller befogenheter i relation till ”framtidsfullmakten”.⁴⁵

Begreppet ”ställföreträdare” kan inkludera även framtidsfullmaktshavare men jag har valt att använda ordet endast som ett samlingsbegrepp för gode män och förvaltare i denna uppsats.⁴⁶

”Ställföreträdarskap” används därför på motsvarande sätt och innefattar godmanskap och förvaltarskap.⁴⁷ Jag utreder i denna uppsats godmanskap enligt 11 kap. 4§ FB och förvaltarskap enligt 11 kap. 7§ FB, men de uppgifter från Riksrevisionens rapport samt länsstyrelsens överförmyndarstatistik som jag presenterar i min undersökning innefattar ställföreträdarskap i en vidare mening där även gode män som inte har förordnats enligt 11 kap. 4§ FB ingår, som god man för ensamkommande barn, samt förordnade förmyndare.⁴⁸

I uppsatsen behandlas ställföreträdarskap för ”vuxna” vilket omfattar alla personer som är över 18 år och individer som i någon mån behöver hjälp med att sköta om sina angelägenheter benämns i stor utsträckning som ”hjälpbehövande”.⁴⁹

”Demens” är ett samlingsnamn för olika sjukdomar som orsakar hjärnskador, skador som leder till att en person gradvis får svårare för att t.ex. minnas och tolka sin omgivning.⁵⁰

Demens tas upp och används som exempel vid några tillfällen under uppsatsen eftersom det är ett vanligt sjukdomstillstånd bland äldre som så småningom brukar leda till att den drabbade behöver hjälp med att ta hand om sig själv och sin egendom.⁵¹

<https://core.ac.uk/download/pdf/83629574.pdf> Göteborg: Göteborgs universitet, *Juridiska institutionen*. (Examensarbete Juristprogrammet, 30 hp).

⁴³ 3§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 28 och s. 111; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 33-35.

⁴⁴ 1§ FFL; RiR 2017:33, s. 14 och s. 16; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 20.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ RiR 2017:33, s. 7, s. 14 och s. 16.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ RiR 2017:33, s. 13; Länsstyrelserna, *Överförmyndarstatistik*.

⁴⁹ 9 kap. 1§ FB; Odlöw, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 25 och s. 32.

⁵⁰ 1177 Vårdguiden. *Demens - Alzheimers sjukdom*. <https://www.1177.se/sjukdomar--besvar/hjarna-och-nerver/larande-forstaelse-och-minne/demens---alzheimers-sjukdom/> (hämtad 17 december 2019); Svenskt Demenscentrum. *Vad är demens?*. <http://www.demenscentrum.se/fakta-om-demens/Vad-ar-demens/> (hämtad 17 december 2019).

⁵¹ Ibid.

1.7 Disposition

Efter detta inledande kapitel utreds och besvaras uppsatsens frågeställningar i samma följd som de angivits i avsnitt 1.3. I kapitel två, som berör mediebilderna av instituten, besvaras därför uppsatsens första frågeställning. Därefter utreds framtidsfullmaktens ikraftträdande i relation till anordnandet av ställföreträdarskap i kapitel tre, följt av en jämförelse mellan ställföreträdare och framtidsfullmaktshavares kompetens i kapitel fyra. I det femte kapitlet besvaras uppsatsens sista frågeställning som berör institutens tillsynsreglering. Därefter summeras kort svaren på samtliga frågeställningar tillsammans med en egen reflektion över det som framkommit i uppsatsen i kapitel sex. Allra sist återfinns en källförteckning över det material som har använts i denna uppsats.

2. Mediebilden av godmanskapet och förvaltarskapet respektive framtidsfullmakten

Som jag redogjorde för i uppsatsens inledande kapitel så får man via medierna lätt intrycket av att det är vanligt förekommande att gode män och förvaltare missköter sina uppdrag eller utsätter den de företräder för brottsliga handlingar, medan framtidsfullmakten är den stora hjälten som kommer att skydda oss mot bedragare och som dessutom kan bota vår framtidsoro. Men stämmer verkligen den mediebilden av de respektive instituten överens med verkligheten?

2.1 Massmediernas roll i samhället

Massmedierna brukar ibland kallas för den tredje statsmakten, efter riksdagen och regeringen, eftersom de är en viktig del av demokratin.⁵² Mediernas roll är att informera oss, återge hur verkligheten ser ut och varför, granska makthavare i samhället och att vara ett forum för debatt.⁵³ Mediernas roll är alltså att bevaka och rapportera vad som händer i vårt samhälle och de flesta argument som vi stöter på i vår vardag framförs därför via tidningar, tv eller internet.⁵⁴ Medierna är på detta sätt med och styr samhällsutvecklingen och genom nyheter och information påverkar de vad vi tycker och tänker.⁵⁵ Men medierna delger oss inte bara sådant som vi måste få veta, de publicerar även sådant som vi vill veta, eftersom de flesta styrs av kommersiella syften.⁵⁶ Dessutom vinklas alla nyheter vilket gör att man måste vara medveten om att det är mediets bild av verkligheten som vi får ta del av när vi t.ex. läser en tidningsartikel, det är inte en autentisk bild av verkligheten.⁵⁷ Därmed är det relevant att titta på vilka brister som faktiskt finns i systemet med gode män och förvaltare och om det finns några risker med att istället välja att upprätta en framtidsfullmakt.

2.2 Mediernas kritik av det offentliga systemet

Godmanskap och förvaltarskap regleras i föräldrabalken, en lag som ursprungligen är från 1949 men som hämtat mycket av sitt innehåll från 1924 års lag om förmyndarskap.⁵⁸ Sedan dess har lagen genomgått en del förändringar och lagstiftningen vad det gäller gode män och förvaltare har utretts, ändrats och utvärderats ett antal gånger genom åren.⁵⁹ Men trots att centrala ändringar har gjorts i regelverket, bl.a. vad det gäller tillsynen, så har gode män och förvaltares kompetens och tillsynen av dem diskuterats och ifrågasatts av medierna de senaste åren.⁶⁰ T.ex. sände Sveriges Radio år 2014 en programserie i tre delar om ställföreträdarskap.⁶¹ Det var programmet Kaliber, ett program som granskar

⁵² Järvå & Dahlgren, *Påverkan och manipulation*, s. 311; Sveriges riksdag, *Riksdagen och samhället*.

⁵³ Järvå & Dahlgren, *Påverkan och manipulation*, s. 311.

⁵⁴ Järvå & Dahlgren, *Påverkan och manipulation*, s. 309.

⁵⁵ Sveriges riksdag, *Riksdagen och samhället*.

⁵⁶ Järvå & Dahlgren, *Påverkan och manipulation*, s. 309.

⁵⁷ Järvå & Dahlgren, *Påverkan och manipulation*, s. 309 och s. 312.

⁵⁸ Prop. 1949:93, s. 2; Odlöv, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 106; Westman, *Förmyndarskap*, s. 13-14.

⁵⁹ Dir. 2019:44, s. 2; RiR 2006:5; RiR 2009:31; RiR 2017:33; Odlöv, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 254-256; Odlöv, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 106-107; Westman, *Förmyndarskap*, s. 14-15.

⁶⁰ Dir. 2019:44, s. 2; RiR 2017:33, s. 8 och s. 20; Odlöv, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 241; Westman, *Förmyndarskap*, s. 14-15 och s. 146.

⁶¹ Arlt & Berg, "Martin förlorade rätten att bestämma över sitt liv - tog 15 år att bli fri", SR 2 mars 2014; Arlt & Berg, "Karolinas pappa blev av med flera hundra tusen - utan att någon reagerade", SR 9 mars 2014;

missförhållanden och samhällsfenomen, som tittade på hur systemet kring gode män och förvaltare fungerar i praktiken.⁶² De var bl.a. kritiska till att Riksrevisionens tidigare utredningar, *Länsstyrelsernas tillsyn av överförmyndare* från 2006 och *Tillsynen av överförmyndarna – uppföljningsgranskning* från 2009,⁶³ inte hade lett till tillräckliga åtgärder och ansåg att systemet med gode män och förvaltare borde göras om från grunden.⁶⁴ Samma år gjorde SVT:s Uppdrag Granskning en stickprovskontroll på 2293 gode män och förvaltare i Sverige som visade på att ca 1 % av dem var dömda för brott, som stöld och försök till bedrägeri, och hade skulder hos Kronofogden.⁶⁵ De beskrev det också som ett lotteri när det kommer till att bli tilldelad en lämplig ställföreträdare med rätt kompetens då kvaliteten mellan dem var ojämn.⁶⁶ Medierna har alltså de senaste åren främst ifrågasatt gode män och förvaltares kompetens och ansett att tillsynen inom det offentliga systemet är bristfällig.⁶⁷ Men har de haft rätt i sin kritik?

2.3 Ansvaret för rekrytering och tillsyn av ställföreträdare

I Sverige är det domstolen som förordnar gode män och förvaltare i samband med beslut om att ett ställföreträdarskap ska anordnas åt en hjälpbehövande.⁶⁸ Det är dock kommunernas överförmyndare som är ansvariga för att rekrytera gode män och förvaltare och de har också till uppgift att kontrollera att ställföreträdarna verkligen sköter sina uppdrag som de ska.⁶⁹ Detta genom att granska de handlingar och uppgifter som ställföreträdarna lämnar in till överförmyndaren, som förteckningar, årsräkningar och sluträkningar.⁷⁰ Det är sedan länsstyrelsen i sin tur som utövar tillsynen över överförmyndarens verksamhet.⁷¹ Det är alltså landets överförmyndare som främst är ansvariga för de delarna i det offentliga systemet som medierna har kritiserat de senaste åren.⁷²

Arlt & Berg, "Justitieministern: "Vi ska rätta till de brister som finns men vi gör inte om systemet"", SR 16 mars 2014.

⁶² Ibid.

⁶³ RiR 2006:5; RiR 2009:31.

⁶⁴ Arlt & Berg, "Justitieministern: "Vi ska rätta till de brister som finns men vi gör inte om systemet"", SR 16 mars 2014.

⁶⁵ Rensfeldt, "Flera gode män dömda för allvarliga brott", SVT 25 februari 2014; Dyfvermark & Bergman, "Så granskades systemet med god man", SVT 26 februari 2014; Björklund, "Hårdare krav på gode män", SVT 3 april 2014.

⁶⁶ Rensfeldt, "Flera gode män dömda för allvarliga brott", SVT 25 februari 2014.

⁶⁷ RiR 2017:33, s. 8; Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 241; Westman, *Förmyndarskap*, s. 146; Arlt & Berg, "Justitieministern: "Vi ska rätta till de brister som finns men vi gör inte om systemet"", SR 16 mars 2014; Rensfeldt, "Flera gode män dömda för allvarliga brott", SVT 25 februari 2014; Dyfvermark & Bergman, "Så granskades systemet med god man", SVT 26 februari 2014; Björklund, "Hårdare krav på gode män", SVT 3 april 2014.

⁶⁸ 11 kap. 4§ 2 st. FB; 11 kap. 7§ 4 st. FB; Prop. 1993/94:251, s. 154 och s. 158; Westman, *Förmyndarskap*, s. 48 och s. 64.

⁶⁹ 16 kap. 1§ FB; RiR 2017:33, s. 16 och s. 30; Westman, *Förmyndarskap*, s. 130.

⁷⁰ 16 kap. 3§ FB; RiR 2017:33, s. 25; Westman, *Förmyndarskap*, s. 99.

⁷¹ 19 kap. 17§ 1 st. FB; 20§ FFO; RiR 2017:33, s. 13 och s. 17-18; Westman, *Förmyndarskap*, s. 143.

⁷² 16 kap. 1§ FB; RiR 2017:33, s. 8, s. 16 och s. 30; Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 241; Westman, *Förmyndarskap*, s. 130 och s. 146; Arlt & Berg, "Justitieministern: "Vi ska rätta till de brister som finns men vi gör inte om systemet"", SR 16 mars 2014; Rensfeldt, "Flera gode män dömda för allvarliga brott", SVT 25 februari 2014; Dyfvermark & Bergman, "Så granskades systemet med god man", SVT 26 februari 2014; Björklund, "Hårdare krav på gode män", SVT 3 april 2014.

2.4 Bristerna i det offentliga systemet enligt Riksrevisionen

År 2015, året efter Kalibers och Uppdrag granskningss rapporter, försökte regeringen täppa igen den ena av systemets brister genom att införa en ny lagregel som ställer krav på att överförmyndarna ska göra bättre efterforskningar vid rekrytering av goda män och förvaltare.⁷³ Regelen innebär att överförmyndarna normalt måste kontrollera om en tilltänkt god man eller förvaltare t.ex. finns med i belastningsregistret eller har skulder hos Kronofogden.⁷⁴ Samtidigt infördes också en ny regel om att överförmyndarna ska erbjuda gode män och förvaltare relevant utbildning, bl.a. för att kunna säkerställa att ställföreträdarna har nödvändiga kunskaper för att kunna utföra sina uppdrag.⁷⁵ Året därpå försökte regeringen täppa igen den andra bristen, tillsynen, genom att ge länsstyrelserna i uppdrag att förbättra tillsynen och stödet till landets överförmyndare.⁷⁶ Men trots dessa åtgärder presenterade Riksrevisionen en granskningsrapport 2017, *Tillsyn av ställföreträdare och överförmyndare – Statens bristande ansvar för samhällets mest utsatta*, som visade på att åtgärderna inte hade varit tillräckliga.⁷⁷ Att tillsynen borde förbättras på området och att överförmyndarna har svårt att rekrytera lämpliga goda män och förvaltare.⁷⁸ Rekommendationen som Riksrevisionen lämnade till regeringen var att det borde tillsättas en utredning för att se över det offentliga systemet som helhet, med fokus på dessa två problemområden.⁷⁹

I april 2018 meddelade regeringen i en skrivelse till riksdagen att de delar Riksrevisionens bedömning och den 18 juli 2019 tog regeringen ett beslut om att en särskild utredare ska se över reglerna om gode män och förvaltare, för att de bl.a. ska kunna förbättra tillsynen på området och för att kompetenta gode män och förvaltare ska kunna garanteras den som är i behov av det.⁸⁰ Vad utredningen kommer att komma fram till och vilka åtgärder som regeringen senare kan komma att ta till för att försöka komma till bukt med problemen och om åtgärderna i så fall kommer att vara tillräckliga kan vi bara spekulera om i dagsläget.⁸¹ Att det finns problem inom det offentliga systemet rörande tillsyn och rekrytering av gode män och förvaltare kan man konstatera,⁸² men frågan är om dessa brister står i rimlig proportion till mediernas rapportering om ställföreträdarskap?

2.5 Missköter sig alla gode män och förvaltare?

Enligt Riksrevisionen hade ca två procent av Sveriges befolkning en god man, förvaltare eller annan förordnad ställföreträdare år 2017,⁸³ men hur många av dessa kan tänkas ha en ställföreträdare som missköter sig?

SVT Nyheter presenterade år 2016 en granskning gällande bl.a. tillsynen över gode män och förvaltare, efter att de hade gått igenom länsstyrelsernas samtliga tillsynsrapporter under åren

⁷³ Lagen (2014:886) om ändring i föräldrabalken; 11 kap. 12§ 2 st. FB; Prop. 2013/14:225, s. 1, s. 33-36 och s. 44; Björklund, "Hårdare krav på gode män", SVT 3 april 2014.

⁷⁴ 11 kap. 12§ 2 st. FB; Prop. 2013/14:225, s. 34-35 och s. 44.

⁷⁵ 19 kap. 18§ FB; Prop. 2013/14:225, s. 1 och s. 20-21; RiR 2017:33, s. 47-49.

⁷⁶ Regeringsbeslut (2016-06-30).

⁷⁷ RiR 2017:33, s. 54-58.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ RiR 2017:33, s. 58.

⁸⁰ Skr. 2017/18:128, s. 1; Dir. 2019:44, s. 1.

⁸¹ Dir. 2019:44, s. 1-2.

⁸² Skr. 2017/18:128, s. 1; Dir. 2019:44, s. 1; RiR 2017:33, s. 5-6, s. 8 och s. 54-58.

⁸³ RiR 2017:33, s. 5.

2012-2015.⁸⁴ Granskningen visade att gode män och förvaltare inte alltid redovisar vart de pengar som de har fått förtroende att sköta tagit vägen och att kommunernas överförmyndare inte alltid gör särskilt noggranna kontroller.⁸⁵ I länsstyrelsernas slumpmässiga kontroller hittades nämligen över 26 miljoner kronor som inte hade redovisats, men eftersom länsstyrelserna endast hade undersökt ungefär 8 procent av alla personakterna mellan 2013-2015 så skulle det enligt SVT Nyheter granskning kunna handla om hundratals miljoner kronor som ingen vet var de har tagit vägen.⁸⁶

Sedan 2015 ska alla överförmyndare lämna statistik om sin verksamhet till länsstyrelsen, om bl.a. hur många redovisningshandlingar som de har granskat och hur många av dessa som varit utan anmärkning.⁸⁷ Tittar man på de senaste siffrorna, från 2018, så har överförmyndare från 274 av Sveriges 290 kommuner granskat totalt 130 428 handlingar men bara 2302 av dessa hade fått en anmärkning.⁸⁸ Att en handling är granskad med anmärkning betyder endast att det är någonting som överförmyndaren anser är oklart i redovisningshandlingens.⁸⁹ Enligt överförmyndarverksamheten i Göteborg kan det t.ex. vara att kvitton saknas i redovisningen men att felet i redovisningshandlingarna oftast bara beror på att ställföreträdarna har missförstått eller saknar kunskap om hur de ska redovisa sitt uppdrag på rätt sätt.⁹⁰ Därför leder vanligtvis inte en anmärkning till att en ställföreträdare behöver avsättas enligt överförmyndarverksamheten i Göteborg.⁹¹

Det man kan konstatera är alltså att ca 1,8 % av alla handlingar som lämnas in till landets överförmyndare innehåller felaktigheter av något slag, men att dessa felaktigheter inte behöver grunda sig i att den gode mannen eller förvaltaren nödvändigtvis måste ha bedragit den de företräder, pengarna kan alltså, trots att t.ex. kvitton saknas i redovisningen, ändå ha gått till den hjälpbehövandes livsföring.⁹² Alla gode män och förvaltare missköter med andra ord inte sina uppdrag, tvärtom verkar de flesta sköta sina uppdrag väl, sett till länsstyrelsens överförmyndarstatistik från 2018.⁹³ Men kan överförmyndarnas tillsyn över ställföreträdarna vara så bristfällig att den statistiken inte är tillförlitlig?

⁸⁴ Jemsby & Grill, "SVT avslöjar: Utsatta människors pengar förskingras", SVT 24 april 2016; Jemsby & Grill, "Så granskade vi kommunernas gode män", SVT 24 april 2016.

⁸⁵ Jemsby & Grill, "SVT avslöjar: Utsatta människors pengar förskingras", SVT 24 april 2016.

⁸⁶ Martin Lindstam. "Statskontoret presenterar utredning om gode män", *Sveriges Television* 30 april 2019. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/gode-man-1> (hämtad 25 september 2019); Jemsby & Grill, "SVT avslöjar: Utsatta människors pengar förskingras", SVT 24 april 2016.

⁸⁷ Lag (2014:886) om ändring i föräldrabalken; 19 kap. 19§ FB; 26§ FFO; Prop. 2013/14:225, s. 38-40 och s. 50; RiR 2017:33, s. 50.

⁸⁸ 16 kap. 5§ FB; Länsstyrelserna, *Överförmyndarstatistik*.

⁸⁹ 16 kap. 5§ 2 st. FB; JO:s beslut dnr 1185-2015, s. 3.

⁹⁰ Göteborgs Stad. *Vår granskning*. https://goteborg.se/wps/portal/enhetsida/for-dig-som-ar-god-man-forvaltare-eller-formyndare/god-man-forvaltare-for-vuxna/redovisning/var-granskning!/ut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfljo8ziTYzcdQy9TAy93f3MDQ0cQ4J8AwOMwoyCvQz0wwkpiAJKG-AAjg6BbmhigCNF3pp/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/#htoc-3 (hämtad 4 november 2019).

⁹¹ 16 kap. 5§ 2 st. FB; 11 kap. 20§ 1 st. FB; Göteborgs Stad, *Vår granskning*.

⁹² 16 kap. 5§ 2 st. FB; 11 kap. 20§ 1 st. FB; Länsstyrelserna, *Överförmyndarstatistik*; Göteborgs Stad, *Vår granskning*.

⁹³ Länsstyrelserna, *Överförmyndarstatistik*.

2.6 Länsstyrelsens överförmyndarstatistik

Riksrevisionen lyfter i sin senaste granskningsrapport fram att det finns en problematik i att överförmyndarna rekryterar de ställföreträdare som överförmyndaren själv sedan är ansvarig för att granska.⁹⁴ Att risk finns för att en överförmyndare t.ex. inte vågar kritisera hur en ställföreträdare har utfört sitt uppdrag av rädsla för att de då skulle vilja avsluta sitt uppdrag, ett uppdrag som överförmyndaren kanske finner det svårt att nyrekrytera till.⁹⁵ Om detta bara är en risk med regelverket i teorin eller om överförmyndare idag faktiskt väljer att inte anmärka på ställföreträdarens redovisningshandlingar i den utsträckningen som de borde, eller om de väljer att se de felaktigheterna som upptäckts vid en granskning som mindre allvarliga för att inte behöva avsätta en ställföreträdare, ger inte Riksrevisionens rapport något svar på.⁹⁶ Däremot anser Riksrevisionen att länsstyrelsens överförmyndarstatistik av flera anledningar har brister och att den därför inte är tillförlitlig, bl.a. med anledning av att överförmyndarna inte registrerar sina ärenden på samma sätt och för att statistiken inte ger en samlad bild av samtliga överförmyndares verksamhet i landet.⁹⁷ Därför kommer jag att titta närmare på om ställföreträdarna kan ha misskött sina uppdrag i större utsträckning än vad länsstyrelsens överförmyndarstatistik ger sken av genom att vända mig till brottsstatistiken för att undersöka om ett ställföreträdarskap för den enskilde kan innebära en ökad risk för att bli utsatt för en brottslig handling.

2.7 Risken att utsättas för ett brott av en ställföreträdare

Eftersom det tillsynes är vanligast att människor behöver hjälp av en god man eller förvaltare p.g.a. att de till följd av hög ålder har drabbas av en sjukdom eller ett nedsatt hälsotillstånd så kommer jag att utreda hur vanligt det är att som äldre drabbas av olika typer av brott som kan vara relaterande till ett ställföreträdarskap.⁹⁸

Till ”äldre” räknas enligt Brottsförebyggande rådet alla personer som är över 65 år och enligt deras rapport, *Brott mot äldre - Om utsatthet och otrygghet* från 2018, så utsätts ungefär 17 % av alla äldre för något slags brott under ett år, vilket är en lägre grad av utsatthet jämfört med personer som är under 65 år där siffran är 37 %.⁹⁹ Detta kan hänga ihop med att äldre till viss del också är mer oroliga för att bli utsatta för ett brott, vilket gör att de tenderar till att undvika vissa risker som att t.ex. vistas ute sent på kvällarna.¹⁰⁰ Men trots den relativt låga risken att som äldre råka ut för ett brott så är risken att drabbas av ett bedrägeribrott något högre bland äldre, jämfört med personer som är under 65 år.¹⁰¹ Vad det gäller försäljningsbedrägerier

⁹⁴ RiR 2017:33, s. 32.

⁹⁵ RiR 2017:33, s. 26 och s. 32.

⁹⁶ RiR 2017:33, s. 27, s. 32 och s. 54-55.

⁹⁷ RiR 2017:33, s. 27 och s. 49-58.

⁹⁸ 11 kap. 4§ 1 st. FB; 11 kap. 7§ 1 st. FB; Prop. 2013/14:225, s. 1; Prop. 2016/17:30, s. 1 och s. 18; Brå rapport 2018:7, s. 18; Westman, *Förmyndarskap*, s. 146; Överförmyndarnämnden – Västerås stad. *För dig som vill bli god man*. <http://overformyndarnamnden.se/wp-content/uploads/2012/02/For-dig-som-vill-bli-god-man.pdf> (hämtad 18 december 2019); Kalix kommun. *Vill du hjälpa en medmänniska?*. <https://www.kalix.se/Omsorg/God-man-och-overformyndare/VILL-DU-HJALPA-EN-MEDMANNISKA/> (hämtad 18 december 2019); Falköping. *ATT VARA GOD MAN - NÅGOT FÖR DIG?*. https://www.falkoping.se/download/18.74a47667127d3ad7348800035040/1410381612159/God_man.pdf (hämtad 18 december 2019).

⁹⁹ Brå rapport 2018:7, s. 6, s. 7 och s. 46.

¹⁰⁰ Brå rapport 2018:7, s. 8, s. 18, s. 35 och s. 55-56.

¹⁰¹ Brå rapport 2018:7, s. 7.

bland äldre så har antalet utsatta legat på ungefär samma nivåer de senaste åren, medan andelen äldre som har utsatts för kort- och kreditbedrägerier har ökat markant.¹⁰² I den äldsta åldersgruppen som Brå för statistik över, 75-84 år, har andelen män som har utsatts för ett kort- eller kreditbedrägeri ökat från 2,8 % år 2017 till 4,6 % år 2018 och bland kvinnorna hade andelen utsatta under samma period ökat från 1,5 % till 2,9 %.¹⁰³

När äldre drabbas av bedrägeribrott, som olika försäljningsbedrägerier över telefon eller kort- och kreditbedrägerier, så handlar det oftast om organiserad brottslighet enligt Brå.¹⁰⁴ Att ligor medvetet använder äldre personers sårbarhet och utnyttjar faktorer som t.ex. förvirring, försämrat korttidsminne eller fysiska funktionsnedsättningar som begränsad syn eller hörsel.¹⁰⁵ Även stölder i bostäder hos äldre, som inte föregåtts av ett inbrott, handlar oftast om organiserad brottslighet enligt Brå:s rapport, där gärningspersoner t.ex. låtsas att de är en hantverkare för att komma in i bostaden men även hemtjänstpersonal eller personal på äldreboenden misstänks ofta för denna typ av brottslighet.¹⁰⁶

Brå:s kartläggning om äldre personers utsatthet för brott nämner överhuvudtaget inte gode män eller förvaltare som någon riskfaktor för att råka ut för bedrägerier eller stölder i hemmet.¹⁰⁷ Brott som enligt Brå är typiska åldringsbrott.¹⁰⁸ Andra brott som man har kunnat läsa om i tidningarna, i samband med att gode män eller förvaltare har misskött sina uppdrag, som förskingring eller trolöshet mot huvudman, är alltså inte brott där en persons höga ålder normalt utnyttjas och brottstyperna behandlas därför inte i Brå:s rapport.¹⁰⁹

Att som äldre förordnas en god man eller förvaltare verkar med andra ord inte nämnvärt öka risken för att drabbas av ett brott, men man måste också ha i åtanke att brottsstatistiken kring äldre hjälpbehövande personer är problematiskt eftersom mörkertalet kan vara stort då det handlar om personer som kanske inte ens märker att de har blivit utsatta för brott eller som inte själva har förmågan att kunna polisanmäla det.¹¹⁰ Att vara hjälpbehövande är också riskfyllt i sig, eftersom det kan innebära att man måste släppa in och förlita sig på utomstående personer.¹¹¹

Även om varken länsstyrelsens överförmyndarstatistik eller Brå:s kartläggning om brott mot äldre påvisar några alarmerande siffror så föreligger det alltså en risk för att man som

¹⁰² Brå. *Bedrägerier och ekobrott*. <https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/bedragerier-och-ekobrott.html#Anmaldabedragerier> (hämtad 8 november 2019).

¹⁰³ Brå, *Bedrägerier och ekobrott*.

¹⁰⁴ Brå rapport 2018:7, s. 9 och s. 47-48.

¹⁰⁵ Brå rapport 2018:7, s. 9 och s. 19-20.

¹⁰⁶ Brå rapport 2018:7, s. 9 och s. 68-69.

¹⁰⁷ Brå rapport 2018:7, s. 60-69.

¹⁰⁸ Brå rapport 2018:7, s. 9.

¹⁰⁹ Brå rapport 2018:7, s. 9 och s. 23; Stefan Franzén. "Förvaltare misstänks ha lurat till sig miljoner", *Norra Skåne* 6 december 2011. <https://www.nsk.se/2011/12/06/forvaltare-misstanks-ha-lurat-till-sig-miljoner> (hämtad 5 november 2019); Anders Abrahamsson. "God man misstänks lurat till sig halv miljon", *Göteborgs-Tidningen* 13 februari 2015. <https://www.expressen.se/gt/god-man-misstanks-lurat-till-sig-halv-miljon> (hämtad 5 november 2019).

¹¹⁰ Brå rapport 2018:7, s. 13 och s. 21; Brå. *Mörkertal och dold brottslighet*. <https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/morkertal-och-dold-brottslighet.html> (hämtad 8 november 2019).

¹¹¹ Brå rapport 2018:7, s. 15.

hjälpbehövande skulle kunna råka ut för en god man eller förvaltare som missköter sig.¹¹² Men borde inte en liknande risk kunna föreligga även inom det privaträttsliga institutet?

2.8 Motiven till införandet av lagen om framtidsfullmakter

År 2009 rekommenderade Europarådet, som är en europeisk sammanslutning av 47 stater och vars syfte är att skydda och värna om de mänskliga rättigheterna i Europa, att medlemsstaterna, däribland Sverige, skulle införa regler om någon form av framtidsfullmakt.¹¹³ Tanken var att vuxna personer skulle ges möjlighet att i förtid kunna bestämma över hur deras angelägenheter ska skötas den dagen de inte längre kan göra det själva.¹¹⁴ Rekommendationen byggde på den internationella principen om rätten till självbestämmande, att enskilda ska ha rätt att själva kunna bestämma över sin framtid och att de själva ska kunna planera den utan att samhället ska styra över vad som är den bästa lösningen.¹¹⁵

Lagen om framtidsfullmakter trädde i kraft den 1 juli 2017 vilket innebär att vi numera i Sverige kan välja ett privat sätt att tillgodose våra framtida behov, vilket innebär att vi inte längre behöver förlita oss på det offentliga systemet med gode män och förvaltare.¹¹⁶ Att framtidsfullmakten ska kunna bidra till att stärka enskildas självbestämmande står med i den proposition som ligger till grund för lagen om framtidsfullmakter, men där motiveras även införandet av lagen med att vi har en växande grupp äldre i vårt samhälle som kommer att behöva hjälp med att ta hand om sig själva och sin ekonomi.¹¹⁷

Eftersom framtidsfullmakten i första hand är tänkt som ett alternativ till de samhälleliga hjälpinsatserna för äldre personer så är det den målgruppen som jag kommer att koncentrera mig på i denna uppsats.¹¹⁸ Jag vill dock understryka att även yngre personer kan drabbas av olyckor eller sjukdomar som gör att de kan komma att behöva hjälp av en god man eller förvaltare, vilket gör att framtidsfullmakten inte enbart bör ses som ett alternativ för äldre.¹¹⁹

2.9 Är det riskfritt att välja det privaträttsliga alternativet?

De brister som har visat sig finnas inom det offentliga systemet och som medierna har rapporterat om har troligtvis medfört att systemet uppfattas som mer otillräckligt än vad det egentligen är.¹²⁰ Framtidsfullmakten har därför verkat som ett bra alternativ och många har varit intresserade av att upprätta en, men eftersom framtidsfullmakter inte registreras i Sverige så går det inte att få fram hur många framtidsfullmakter som har upprättats sedan lagen trädde

¹¹² Brå rapport 2018:7, s. 9, s. 13, s. 15, s. 21 och s. 60-69; Brå, *Mörkertal och dold brottslighet*; Länsstyrelserna, *Överförmyndarstatistik*.

¹¹³ Council of Europe. *Vilka vi är*. <https://www.coe.int/sv/web/about-us> (hämtad 24 oktober 2019); Council of Europe. *Medlemsstater*. <https://www.coe.int/sv/web/about-us/our-member-states> (hämtad 24 oktober 2019); Recommendation CM/Rec(2009)11 and explanatory memorandum on *Principles concerning continuing powers of attorney and advance directives for incapacity*, s. 8.

¹¹⁴ Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 257; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 14.

¹¹⁵ Recommendation CM/Rec (2009) 11, Principle 1; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 14.

¹¹⁶ Prop. 2016/17:30, s. 1; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 13; Westman, *Förmyndarskap*, s. 146-147.

¹¹⁷ Prop. 2016/17:30, s. 1 och s. 18-20.

¹¹⁸ Prop. 2016/17:30, s. 1 och s. 20; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 19.

¹¹⁹ Prop. 2016/17:30, s. 18; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 19.

¹²⁰ RiR 2017:33, s. 5, s. 8 och s. 27; Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 241; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 15; Westman, *Förmyndarskap*, s. 146.

i kraft.¹²¹ Inte heller bör så många av dessa framtidsfullmakter ha hunnit träda ikraft än, vilket gör att det inte finns något bättre underlag för att besvara frågan än att vända sig till lagens förarbeten och utreda saken utifrån vad remissinstanserna hade för invändningar mot lagförslaget om framtidsfullmakter.¹²²

Innan regeringen fattar beslut om att t.ex. en ny lag ska införas så ombeds myndigheter, organisationer, kommuner och andra som kan beröras av lagförslaget att lämna synpunkter på det.¹²³ Tittar man i förarbetena till lagen om framtidsfullmakter så framgår det tydligt att dessa så kallade remissinstanserna hade synpunkter och ställde sig kritiska till framtidsfullmaktens ikraftträdande och tillsynsreglering.¹²⁴ Remissinstanserna påpekade bl.a. att det finns en uppenbar risk med att låta en framtidsfullmaktshavare bedöma när en framtidsfullmakt träder ikraft och de framhöll också att risk finns för att en framtidsfullmaktshavare skulle kunna missbruka sitt uppdrag.¹²⁵ Det finns alltså potentiella risker kopplade även till det privaträttsliga alternativet framtidsfullmakten.¹²⁶

2.10 Orsaken till den onyanserade mediebilden av de båda instituten

Att systemet med gode män och förvaltare genom massmedierna uppfattas som mer bristfälligt än det egentligen är beror troligtvis på att det inte finns något nyhetsvärde i att rapportera om ställföreträdare som sköter sina uppdrag som de ska.¹²⁷

Att framtidsfullmakten inte har fått så mycket negativ publicitet kan dels bero på att så få framtidsfullmakter i dagsläget har trätt ikraft och att riskerna med institutet därför inte i någon vidare mån har hunnit nå domstolarnas rättstillämpning.¹²⁸ I skrivande stund har jag endast stött på ett rättsfall som behandlar framtidsfullmakter.¹²⁹ Vi har med andra ord ännu inte riktigt sett några problem med framtidsfullmakten i praktiken, till skillnad mot godmanskapet och förvaltarskapet.¹³⁰ Men den positiva rapporteringen om framtidsfullmakten kan också grunda sig på något helt annat.

Enligt Håkan Järvå och Peter M. Dahlgren, författarna till boken *Påverkan och manipulation*, har studier visat att så många som upp till hälften av alla nyhetsartiklar egentligen inte är en produkt av journalisters eget arbete, utan att nyheterna många gånger kommer från organisationer eller myndigheter som vill påverka nyhetsjournalistiken.¹³¹ Att tidningar i hög grad helt enkelt väljer att publicera färdigskrivna nyhetsartiklar från t.ex. myndigheter, dels för att sprida samhällsinformation men också för att det är ett enklare och billigare sätt att fylla tidningens sidor på.¹³²

¹²¹ Prop. 2016/17:30, s. 1 och s. 46-47; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 15 och s. 98.

¹²² Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 13 och s. 16; Regeringskansliet. *Svara på remiss – hur och varför*. <https://www.regeringen.se/rapporter/2009/05/svara-pa-remiss--hur-och-varfor/> (hämtad 28 november 2019).

¹²³ Regeringskansliet. *Remisser*. <https://www.regeringen.se/remisser/> (hämtad 27 november 2019).

¹²⁴ Ds 2014:16, s. 75.

¹²⁵ Ds 2014:16, s. 76-77.

¹²⁶ Ds 2014:16, s. 75-77.

¹²⁷ Järvå & Dahlgren, *Påverkan och manipulation*, s. 312.

¹²⁸ Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 16.

¹²⁹ Gällivare tingsrätt dom 2019-09-26 i mål nr Ä 384-19; Hovrätten för Övre norrland dom 2019-10-23 i mål nr ÖÄ 957-19.

¹³⁰ Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 16; Westman, *Förmyndarskap*, s. 146.

¹³¹ Järvå & Dahlgren, *Påverkan och manipulation*, s. 311.

¹³² Järvå & Dahlgren, *Påverkan och manipulation*, s. 311-312.

När lagen om framtidsfullmakter infördes i svensk rätt motiverades det dels av att vi har en växande grupp äldre i vårt samhälle som kommer att behöva hjälp med att ta hand om sig själva och sin ekonomi.¹³³ Kan den onyanserade mediebilden av framtidsfullmakten helt enkelt bero på att staten ser en samhällsekonomisk vinning med om människor väljer att upprätta en framtidsfullmakt, mot att de ökande hjälpbehoven måste tillgodoses genom en god man eller förvaltare?¹³⁴ Att regeringen skulle ligga bakom mediebilden av framtidsfullmakten har jag inget belägg för, men det är en intressant tanke. Kanske vill inte ens regeringen rätta till de bristerna som finns i det offentliga systemet, för desto sämre publicitet som gode män och förvaltare får desto tryggare och bättre borde väl framtidsfullmakten framstå för allmänheten?

2.11 Summering och avslutande kommentar

Att de brister i det offentliga systemet som är beskrivna i medierna finns kan man konstatera, även om de inte är lika stora och utbredda i verkligheten sett till länsstyrelsens överförmyndarstatistik och Brå:s rapport om äldre personers utsatthet för brott. Med tanke på att det också finns risker med att välja det privaträttsliga alternativet så har medierna inte lyckats att måla upp någon särskild nyanserad bild av varken det offentliga systemet med gode män och förvaltare eller det privaträttsliga alternativet framtidsfullmakten. Bristerna i det offentliga systemet handlar framförallt om svårigheten att rekrytera kompetenta gode män och förvaltare och om tillsynen av dem enligt Riksrevisionens rapport. Inom det privaträttsliga institutet handlar riskerna om tillsynsregleringen, men också om ikraftträdandet av framtidsfullmakten enligt remissinstanserna. Mot bakgrunden av all negativ publicitet som riktats mot systemet med gode män och förvaltare så är det inte så konstigt om människor skulle känna en oro inför tanken på att en dag behöva bli förordnad en god man eller förvaltare och därför är det inte heller så konstigt om framtidsfullmakten för många idag upplevs som ett tryggare alternativ. Men om framtidsfullmakten verkligen ska vara ett tryggare alternativ, och inte bara kännas som ett, så borde framtidsfullmakten dels kunna täppa igen de brister som idag finns i det offentliga systemet men den borde också kunna upprättas utan att några andra risker istället uppkommer. I den fortsatta utredningen kommer jag därför att jämföra de nämnda riskerna mellan instituten för att kunna besvara frågan om framtidsfullmakten verkligen är ett mindre riskfyllt och därmed tryggare alternativ för den enskilde mot de hjälpåtgärder som samhället idag erbjuder i form av god man eller förvaltare.

¹³³ Prop. 2016/17:30, s. 1 och s. 18; Westman, *Förmyndarskap*, s. 146.

¹³⁴ Prop. 2016/17:30, s. 20; Odlöw, "Skylle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 242 och s. 262; Westman, *Förmyndarskap*, s. 146; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 18-19.

3. Riskerna beträffande framtidfullmaktens ikraftträdande jämfört med anordnandet av ställföreträdarskap

Enligt förarbetena till lagen om framtidfullmakter så föreligger det en risk med institutet vad det gäller ikraftträdandet av framtidfullmakten. Hur ett godmanskap eller förvaltarskap kommer till ses dock inte som ett problem i det offentliga systemet. För att kunna utreda om ikraftträdandet av framtidfullmakten verkligen innebär en större risk än det offentlighetsrättsliga systemet i det här avseendet så kommer jag inledningsvis att redogöra för hur anordnandet av ställföreträdarskap går till. Därefter undersöks hur en framtidfullmakt träder ikraft, vilka risker som finns med förfarandet och om dessa risker möjligtvis kan undvikas.

3.1 Anordnandet av godmanskap och förvaltarskap

3.1.1 Arbetsfördelningen mellan domstolen och överförmyndaren

Den nuvarande arbetsfördelningen mellan domstolen och överförmyndaren gjordes genom en lagändring som trädde ikraft 1995 med anledning av att regeringen ville renodla domstolens arbete.¹³⁵ Grundtanken var att domstolen endast skulle ägna sig åt sådana uppgifter som verkligen kräver en lagkunnig domares kompetens, vilket ledde till att vissa arbetsuppgifter som domstolen tidigare hade haft flyttades över till överförmyndaren.¹³⁶

Lagändringen resulterade bl.a. i att domstolen fortsatt skulle besluta om ställföreträdarskap och i samband med det också förordna gode män och förvaltare.¹³⁷ Domstolen behöll också uppgiften att ompröva ställföreträdarskap samt fatta beslut om upphörande av godmanskap och förvaltarskap.¹³⁸ Uppgiften att avsätta ställföreträdare hamnade istället på överförmyndarnas bord och de fick även till uppgift att utse gode män och förvaltare i andra fall än då domstolen gör det i samband med beslut om anordnande av ställföreträdarskap.¹³⁹ I förarbetena till dessa lagändringar diskuterades det om man skulle kunna överlåta till överförmyndaren att anordna godmanskap eller förvaltarskap, men av rättssäkerhetsskäl så ansåg man att uppgiften borde ligga kvar på domstolen.¹⁴⁰ I Sverige kan därför ett godmanskap enligt 11 kap. 4§ FB eller ett förvaltarskap enligt 11 kap. 7§ FB endast komma till genom ett domstolsbeslut.¹⁴¹

3.1.2 Bedömningsgrunderna vid anordnande av ställföreträdarskap

För att ett godmanskap eller förvaltarskap överhuvudtaget ska kunna bli aktuellt så krävs det först av allt att den hjälpbehövande har drabbats av ”sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande”¹⁴².¹⁴³ Att det finns någon form av sjukdomstillstånd

¹³⁵ Prop. 1993/94:251, s. 1-2 och s. 151-152; Odlöw, ”Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?”, s. 255; Odlöw, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 152.

¹³⁶ Prop. 1993/94:251, s. 152, s. 154 och s. 158-159; Odlöw, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 152.

¹³⁷ 11 kap. 4§ FB; 11 kap. 7§ FB; Prop. 1993/94:251, s. 154 och s. 157-159; Westman, *Förmyndarskap*, s. 48 och s. 64.

¹³⁸ 11 kap. 19§ 1 st. FB; 11 kap. 19b§ FB; 11 kap. 23§ 1 st. FB; Prop. 1993/94:251, s. 154 och s. 157-158; Odlöw, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 152; Westman, *Förmyndarskap*, s. 51 och s. 64.

¹³⁹ 11 kap. 4§ 2 st. FB; 11 kap. 7§ 4 st. FB; 11 kap. 20§ 1 st. FB; Prop. 1993/94:251, s. 154 och s. 157-159; Prop. 2010/11:119, s. 67; Prop. 2013/14:225, s. 17; Westman, *Förmyndarskap*, s. 48, s. 50-51 och s. 64-65.

¹⁴⁰ Prop. 1993/94:251, s. 155-156 och s. 159; Prop. 2010/11:119, s. 67-68.

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² 11 kap. 4§ 1 st. FB.

är alltså en förutsättning för att en individ ska kunna få hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person och dit hör fysiska eller psykiska sjukdomstillstånd, som kan påvisas medicinskt, men även t.ex. ett missbruk kan ligga till grund för att en god man eller förvaltare behöver förordnas.¹⁴⁴ Det finns inget krav på att sjukdomstillståndet i sig måste vara långvarigt eller permanent, men det får inte heller vara frågan om ett alltför kortvarigt tillstånd om ett godmanskap eller förvaltarskap ska kunna anordnas åt en hjälpbehövande.¹⁴⁵ Men även om en individ uppfyller lagens krav vad det gäller sjukdomstillståndet så kommer en domstol inte att anordna ett ställföreträdarskap om de anser att den enskildes hjälpbehov skulle kunna tillgodoses på ett mindre ingripande sätt.¹⁴⁶ Domstolen måste alltså ta ställning till om ett ställföreträdarskap verkligen behövs eller om det kanske skulle räcka med att den hjälpbehövande får hjälp med att t.ex. upprätta en vanlig fullmakt enligt avtalslagen (1915:218) (AvtL) om det endast är frågan om att den enskilde exempelvis skulle behöva hjälp med att sälja sitt hus.¹⁴⁷ I de fall då ett ställföreträdarskap blir aktuellt så måste domstolen alltid välja den åtgärden som är tillräckligt ingripande för att den enskilde ska få den hjälpen som den behöver, men som samtidigt inte begränsar den hjälpbehövandes handlingsfrihet mer än nödvändigt.¹⁴⁸ Det betyder att ett godmanskap ska anordnas i första hand eftersom det handlar om att ge den enskilde ”hjälp”¹⁴⁹ med att sköta sina angelägenheter.¹⁵⁰ Ett förvaltarskap är en mycket mer ingripande åtgärd, eftersom det begränsar den hjälpbehövandes rättshandlingsförmåga, och blir därför först aktuellt när ett godmanskap inte är tillräckligt och om en person är ”ur stånd att vårda sig eller sin egendom”¹⁵¹.¹⁵² Men för att en domstol ska kunna anordna ett ställföreträdarskap så krävs det också i vissa fall att den hjälpbehövande samtycker till åtgärden.¹⁵³

¹⁴³ 11 kap. 4§ 1 st. FB; 11 kap. 7§ 1 st. FB; Prop. 1993/94:251, s. 199; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 31 och s. 295-296.

¹⁴⁴ 11 kap. 4§ 1 st. FB; 11 kap. 7§ 1 st. FB; Prop. 1987/88:124, s. 138 och s. 168; 1993/94:251, s. 198-199; NJA 2018 s. 825; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 31, s. 295-296 och s. 302; Grauers, *Ekonomisk familjerätt*, s. 117; Odlöv, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 180; Westman, *Förmyndarskap*, s. 45-46.

¹⁴⁵ 11 kap. 4§ 1 st. FB; 11 kap. 7§ 1 st. FB; Prop. 1987/88:124, s. 138; NJA 2018 s. 825; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 299; Odlöv, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 180.

¹⁴⁶ 11 kap. 4§ 1 st. FB; 11 kap. 7§ 1 st. FB; Prop. 1987/88:124, s. 168; NJA 2015 s. 851; Grauers, *Ekonomisk familjerätt*, s. 117-118; Odlöv, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 193-194; Westman, *Förmyndarskap*, s. 60-61.

¹⁴⁷ Prop. 1987/88:124, s. 168; NJA 2015 s. 851; NJA 2018 s. 825; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 296; Odlöv, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 194; Westman, *Förmyndarskap*, s. 61.

¹⁴⁸ 11 kap. 4§ 1 st. FB; 11 kap. 7§ 1 st. FB; Prop. 1987/88:124, s. 144-145, s. 168 och s. 230; RH 2016:53; Grauers, *Ekonomisk familjerätt*, s. 117; Odlöv, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 142-143; Westman, *Förmyndarskap*, s. 47.

¹⁴⁹ 11 kap. 4§ 1 st. FB.

¹⁵⁰ 11 kap. 4§ 1 st. FB; Prop. 1987/88:124, s. 144-145, s. 137 och s. 168; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 303; Grauers, *Ekonomisk familjerätt*, s. 117-118; Odlöv, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 171; Westman, *Förmyndarskap*, s. 60.

¹⁵¹ 11 kap. 7§ 1 st. FB.

¹⁵² 11 kap. 7§ 1 st. FB; 11 kap. 9§ FB; Prop. 1987/88:124, s. 168, s. 144-145 och s. 230; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 308-309 och s. 318; Grauers, *Ekonomisk familjerätt*, s. 117-118; Odlöv, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 169; Westman, *Förmyndarskap*, s. 47.

¹⁵³ 11 kap. 4§ 1 st. FB; Prop. 1987/88:124, s. 164; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 318; Odlöv, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 207-208; Westman, *Förmyndarskap*, s. 62.

3.1.3 Den hjälpbehövandes samtycke

För att ett godmanskap ska kunna anordnas av en domstol så krävs det normalt att den hjälpbehövande samtycker till åtgärden.¹⁵⁴ I de fall då en hjälpbehövandes sjukdomstillstånd innebär att ett samtycke inte är möjligt att inhämta så får dock domstolen ändå besluta om att ett godmanskap ska anordnas i vissa fall, men domstolen måste i så fall kunna styrka att samtycket inte har varit möjligt att inhämta genom t.ex. ett läkarintyg.¹⁵⁵ I de fall då ett samtycke är möjligt att inhämta men den hjälpbehövande inte samtycker till att en god man ska förordnas så kan istället ett förvalterskap bli aktuellt.¹⁵⁶

Vid beslut om förvalterskap så krävs inte den hjälpbehövandes samtycke och av den anledningen så måste domstolen kunna styrka att den hjälpbehövande verkligen befinner sig i ett sådant tillstånd att hjälpbehovet inte kan lösas på något annat sätt.¹⁵⁷ För att ett förvalterskap ska kunna anordnas så måste därför domstolen inhämta t.ex. ett läkarintyg som kan visa på vilket sjukdomstillstånd som den enskilde är drabbad av och hur det påverkar den hjälpbehövandes förmåga att kunna ta hand om sig själv och sin egendom.¹⁵⁸ I alla ärenden som rör anordnandet av ställföreträdarskap åt personer som är över 16 år så ska den enskilde också få möjlighet att yttra sig om saken och domstolen kan också inhämta uppgifter från t.ex. anhöriga eller myndigheter av olika slag som underlag för sitt beslut.¹⁵⁹

3.1.4 Fördelen med att en domstol anordnar ställföreträdarskap

Varför anordnandet av ställföreträdarskap inte ses som problematiskt i det offentliga systemet beror på att det är en domstol som beslutar om huruvida en individ är i behov av en god man eller förvaltare.¹⁶⁰ Det innebär att förfarandet följer givna lagregler som också bedöms av en lagkunnig domare, vilket betyder att ingen ska kunna bli förordnad en ställföreträdare utan att det finns någon konkret grund för det.¹⁶¹ Det offentliga systemet kan därför vad det gäller anordnandet av ställföreträdarskap ses som rättssäkert.¹⁶² Frågan är om ikraftträdandet av framtidsfullmakten kan gå till på ett lika rättssäkert sätt? För att besvara frågan kommer jag närmast att titta på vad som krävs för att upprätta en framtidsfullmakt, hur den träder ikraft

¹⁵⁴ 11 kap. 4§ 1 st. FB; Prop. 1987/88:124, s. 164; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 318-319; Odlöw, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 207; Westman, *Förmyndarskap*, s. 62.

¹⁵⁵ 11 kap. 4§ 1 st. FB; 11 kap. 17§ 1 st. FB; 11 kap. 17a§ FB; Prop. 1987/88:124, s. 164 och s. 177-178; Prop. 2013/14:225, s. 17-19; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 320; Grauers, *Ekonomisk familjerätt*, s. 118; Odlöw, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 212; Westman, *Förmyndarskap*, s. 62.

¹⁵⁶ 11 kap. 7§ 1 st. FB; Prop. 1987/88:124, s. 138; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 311 och s. 318; Grauers, *Ekonomisk familjerätt*, s. 118; Odlöw *Ställföreträdare för vuxna*, s. 216.

¹⁵⁷ 11 kap. 7§ 1 st. FB; 11 kap. 17§ 1 st. FB; NJA 2018 s. 350; Odlöw, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 208; Westman, *Förmyndarskap*, s. 45-46.

¹⁵⁸ 11 kap. 4§ 1 st. FB; 11 kap. 7§ 1 st. FB; 11 kap. 17§ 1 st. FB; 11 kap. 17a§ FB; Prop. 1987/88:124, s. 177-178; NJA 2018 s. 350; Westman, *Förmyndarskap*, s. 45-46.

¹⁵⁹ 11 kap. 16§ FB; 11 kap. 17a§ FB; Prop. 1993/94:251, s. 202-203; Prop. 2013/14:225, s. 17-19; Westman, *Förmyndarskap*, s. 49.

¹⁶⁰ 11 kap. 4§ 1 st. FB; 11 kap. 7§ 1 st. FB; Prop. 1993/94:251, s. 154-156 och s. 158-159; Prop. 2010/11:119, s. 67-68; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 267; Westman, *Förmyndarskap*, s. 48 och s. 60.

¹⁶¹ 11 kap. 4§ 1 st. FB; 11 kap. 7§ 1 st. FB; NJA 2018 s. 350; NJA 2015 s. 851; Prop. 1993/94:251, s. 101, s. 152, s. 154-156 och s. 158-159; Prop. 2010/11:119, s. 67-68; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 267 och s. 295-296; Westman, *Förmyndarskap*, s. 45-46 och s. 60-61.

¹⁶² Ibid.

och vem som kan bedöma att den har trätt ikraft, samt vilka risker som är knutna till förfarandet.

3.2 Upprättandet av en framtidsfullmakt

Den svenska lagen om framtidsfullmakter behandlar sådana framtidsfullmakter som träder ikraft först när fullmaktsgivaren har blivit beslutsoförmögen och på motsvarande sätt så krävs det därför att fullmaktsgivaren är beslutsoförmögen när framtidsfullmakten upprättas, vilket gör att begreppen beslutsoförmåga och beslutsoförmåga står i centrum när vi tittar närmare på detta institut.¹⁶³ För att kunna belysa skillnaden mot när ett ställföreträderskap istället anordnas åt en hjälpbehövande och för att kunna utröna vem som har möjlighet att upprätta en framtidsfullmakt så inleds avsnittet med en redogörelse för vad rättshandlingsförmåga är.

3.2.1 Rättshandlingsförmåga

I Sverige blir man myndig den dagen man fyller 18 år, vilket innebär att man får ingå avtal och har rätt att fritt förfoga över det man äger.¹⁶⁴ Som myndig har man alltså rättshandlingsförmåga, till skillnad mot omyndiga som normalt inte får ingå bindande avtal och som inte heller själva kan bestämma över hur deras tillgångar ska disponeras.¹⁶⁵ Fram till 1989 var det möjligt att omyndigförklara vuxna i Sverige, vilket innebar att en persons rättshandlingsförmåga blev ungefär lika begränsad som ett barns.¹⁶⁶ Även om vi i Sverige inte längre omyndigförklarar människor så finns det fortfarande individer som p.g.a. t.ex. en sjukdom inte längre har den förmågan som krävs för att för att kunna förstå konsekvensen av en rättshandling och hjälp finns idag istället att få genom en god man eller förvaltare.¹⁶⁷ Den stora skillnaden mellan dessa två typer av ställföreträderskap är att om man har blivit förordnad en god man så har man fortfarande kvar sin rättshandlingsförmåga, medan man vid förvaltarskap mister sin rättshandlingsförmåga på de områdena som förvaltarskapet gäller.¹⁶⁸ En individs rättshandlingsförmåga kan dock aldrig begränsas genom en framtidsfullmakt och begreppet är skilt från definitionen av beslutsoförmåga.¹⁶⁹

¹⁶³ 1§ FFL; 3§ FFL; 9§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 25, s. 44, s. 108, s. 111 och s. 115-116; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 21 och s. 34; Westman, *Förmyndarskap*, s. 149 och s. 153.

¹⁶⁴ 9 kap. 1§ FB; Prop. 1974:44, s. 1; Odlöw, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 24; Westman, *Förmyndarskap*, s. 17-18.

¹⁶⁵ 9 kap. 1§ FB; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 267; Grauers, *Ekonomisk familjerätt*, s. 16; Odlöw, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 24; Westman, *Förmyndarskap*, s. 17-18.

¹⁶⁶ Prop. 1987/88:124, s. 1; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 31 och s. 275-276; Grauers, *Ekonomisk familjerätt*, s. 117; Lottie Giertz, *Erkännande, makt och möten – En studie av inflytande och självbestämmande med LLS*. Växjö: Linnaeus University Press, 2012, s. 59; Westman, *Förmyndarskap*, s. 14.

¹⁶⁷ 11 kap. 4§ FB; 11 kap. 7§ FB; Prop. 1987/88:124, s. 1; SOU 2004:112, s. 363-364; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 31, s. 267 och s. 290-291; Grauers, *Ekonomisk familjerätt*, s. 116-117; Giertz, *Erkännande, makt och möten*, s. 59; Odlöw, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 163; Westman, *Förmyndarskap*, s. 14.

¹⁶⁸ 11 kap. 5§ FB; 11 kap. 9§ FB; Prop. 1987/88:124, s. 1 och s. 136-137; SOU 2004:112, s. 484-485; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 31; Odlöw, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 163; Westman, *Förmyndarskap*, s. 47 och s. 62.

¹⁶⁹ 9 kap. 1§ FB; Prop. 2016/17:30, s. 27, s. 58 och s. 109; SOU 2004:112, s. 484-485; SOU 2015:80, s. 372; Odlöw, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 24; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 21 och s. 34; Westman, *Förmyndarskap*, s. 149 och s. 153.

3.2.2 Beslutsförmåga och beslutsoförmåga

Att ha beslutsförmåga innebär att en individ har förmågan att kunna fatta självständiga beslut och också förstår konsekvenserna av dem.¹⁷⁰ En person som inte kan ta in relevant information, inte kan överväga olika alternativ eller inte kan ta ett beslut med ledning av dessa har istället förlorat sin beslutsförmåga och är beslutsoförmögen.¹⁷¹ Skillnaden mellan begreppen beslutsförmåga och beslutsoförmåga ligger alltså i om en person är förmögen att kunna fatta beslut och därmed kan ta hand om sina angelägenheter eller inte.¹⁷² För att en individ ska kunna upprätta en giltig framtidsfullmakt så krävs det att personen är beslutsförmögen, men individen måste också vara minst 18 år.¹⁷³ Det innebär att en person som redan före 18 år ålder saknar beslutsförmåga, och tillståndet är bestående, aldrig kommer att kunna upprätta en giltig framtidsfullmakt.¹⁷⁴ Det privata alternativet framtidsfullmakten är alltså inte möjligt för denna grupp människor utan de måste istället förlita sig till det offentliga systemet med gode män och förvaltare.¹⁷⁵ Däremot skulle en person vars rättshandlingsförmåga har begränsats genom ett förvaltarskap rent formellt kunna upprätta en giltig framtidsfullmakt, så länge som personen vid upprättandet är beslutsförmögen och har fyllt 18 år.¹⁷⁶

3.2.3 Upprättandeförfarandet

För att en handling verkligen ska vara en framtidsfullmakt så måste det framgå av själva handlingen att det är frågan om en framtidsfullmakt, genom att ordet framtidsfullmakt t.ex. används som rubrik i handlingen.¹⁷⁷ Av framtidsfullmakten ska det också framgå med namn vem eller vilka som är fullmaktshavare, vilka angelägenheter som framtidsfullmakten avser och vilka övriga villkor som gäller som om t.ex. en granskare är utsedd att kontrollera uppdraget.¹⁷⁸

För att en upprättad framtidsfullmakt senare ska kunna träda ikraft så måste framtidsfullmakten först av allt vara giltig och upprättad på rätt sätt.¹⁷⁹ Det betyder att framtidsfullmaktsgivaren måste ha varit över 18 år och beslutsförmögen vid upprättandet, men framtidsfullmakten måste också följa de formkrav som ställts upp i lagen om framtidsfullmakter.¹⁸⁰ Formkraven gör gällande att framtidsfullmakten måste utgöra en

¹⁷⁰ Prop. 2016/17:30, s. 26; SOU 2004:112, s. 484; SOU 2015:80, s. 372; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 21; Westman, *Förmyndarskap*, s. 149.

¹⁷¹ Prop. 2016/17:30, s. 19; SOU 2015:80, s. 372; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 21-22 och s. 34.

¹⁷² Prop. 2016/17:30, s. 19 och s. 26; SOU 2004:112, s. 484; SOU 2015:80, s. 372; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 21; Westman, *Förmyndarskap*, s. 149.

¹⁷³ 3§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 28 och s. 111; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 33-35; Westman, *Förmyndarskap*, s. 149.

¹⁷⁴ 3§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 28; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 35; Westman, *Förmyndarskap*, s. 149.

¹⁷⁵ 11 kap. 4§ 1 st. FB; 11 kap. 7§ 1 st. FB; 3§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 28; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 35; Westman, *Förmyndarskap*, s. 149.

¹⁷⁶ 11 kap. 7§ FB; 11 kap. 9§ FB; 3§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 26, s. 28 och s. 111; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 21-22 och 34.

¹⁷⁷ 5§ 1 p. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 31, s. 34 och s. 113; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 40-41.

¹⁷⁸ 5§ FFL; 23§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 31, s. 34 och s. 113-114; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 41; Westman, *Förmyndarskap*, s. 151.

¹⁷⁹ 3§ FFL; 4§ FFL; 9§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 31-33, s. 39, s. 111-113 och s. 115-116; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 66-67.

¹⁸⁰ 3§ FFL; 4§ FFL; 9§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 28, s. 32-33, s. 111-113 och s. 115-116; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 66; Westman, *Förmyndarskap*, s. 149-151.

skriftlig handling som är underskriven av framtidfullmaktsgivaren.¹⁸¹ Antingen så kan fullmaktsgivaren välja att skriva under handlingen i närvaro av två vittnen, alternativt att vittnena vid ett senare tillfälle intygar att fullmaktsgivaren har skrivit under handlingen.¹⁸² Vittnena måste även känna till att det rör sig om en framtidfullmakt när de själva bekräftar handlingen med sina underskrifter.¹⁸³ Vittnenas roll är alltså endast att bekräfta själva handlingen och intyga att fullmaktsgivaren har skrivit under den, de är inte ansvariga för att bedöma om fullmaktsgivaren t.ex. är beslutsförmögen vid tillfället och de behöver inte heller känna till själva innehållet i framtidfullmakten.¹⁸⁴ I propositionen till lagen om framtidfullmakter rekommenderas det dock att vittnena, om det finns anledning till det, antecknar iakttagelser om fullmaktsgivarens hälsotillstånd i handlingen och att framtidfullmakten också dateras för att handlingens giltighet vid en senare tidpunkt lättare ska kunna bedömas.¹⁸⁵ Den som är utsedd till framtidfullmaktshavare har däremot ingen funktion alls vid upprättandet av framtidfullmakten och får inte heller bevittna handlingen.¹⁸⁶

3.3 Framtidfullmaktens ikraftträdande

3.3.1 Förutsättningarna för framtidfullmaktens ikraftträdande

För att en giltig och rätt upprättad framtidfullmakt ska träda i kraft så krävs det dels att fullmaktsgivaren befinner sig i ett sjukdomstillstånd och lider av en ”sjukdom, psykisk störning, försvagat hälsotillstånd eller något liknande förhållande”¹⁸⁷.¹⁸⁸ Det är alltså exakt samma sjukdomstillstånd som krävs för att en framtidfullmakt ska träda i kraft som för när ett godmanskap eller förvaltarskap kan bli aktuellt.¹⁸⁹

Som tidigare har nämnts så krävs det också att fullmaktsgivaren har blivit beslutsförmögen för att en framtidfullmakt ska kunna träda i kraft.¹⁹⁰ Beslutsförmågan måste alltså bero på någon av de sjukdomstillstånd som jag citerade ovan från 1§ FFL, men dessutom så måste detta tillstånd av beslutsförmåga vara varaktigt och huvudsakligt.¹⁹¹ Med varaktigt innebär att tillståndet inte ska vara alltför övergående men tillståndet behöver inte heller bedömas som

¹⁸¹ 4§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 32 och s. 111-112; Westman, *Framtidfullmakter*, s. 37; Westman, *Förmyndarskap*, s. 150.

¹⁸² 4§ 2 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 32 och s. 112; Westman, *Framtidfullmakter*, s. 37-39; Westman, *Förmyndarskap*, s. 150.

¹⁸³ 4§ 2 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 33 och s. 112; Westman, *Framtidfullmakter*, s. 37 och s. 39; Westman, *Förmyndarskap*, s. 150.

¹⁸⁴ 3§ FFL; 4§ 2 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 32-33 och s. 112; Westman, *Framtidfullmakter*, s. 38-39; Westman, *Förmyndarskap*, s. 150.

¹⁸⁵ 3§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 28, s. 34 och s. 112-113; Westman, *Framtidfullmakter*, s. 40 och s. 63.

¹⁸⁶ 4§ 3 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 33 och s. 112; Westman, *Framtidfullmakter*, s. 38; Westman, *Förmyndarskap*, s. 150.

¹⁸⁷ 1§ FFL.

¹⁸⁸ 1§ FFL; 3§ FFL; 4§ FFL; 9§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 26 och s. 108; Westman, *Framtidfullmakter*, s. 22 och s. 66-67; Westman, *Förmyndarskap*, s. 152.

¹⁸⁹ 1§ FFL; 11 kap. 4§ 1 st. FB; 11 kap. 7§ 1 st. FB; Prop. 2016/17:30, s. 26 och s. 108; Westman, *Framtidfullmakter*, s. 22; Westman, *Förmyndarskap*, s. 152.

¹⁹⁰ 1§ FFL; 9§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 44, s. 108 och s. 115-116; Westman, *Framtidfullmakter*, s. 66-67; Westman, *Förmyndarskap*, s. 152.

¹⁹¹ 1§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 25-27, s. 45 och s. 108; Westman, *Framtidfullmakter*, s. 23.; Westman, *Förmyndarskap*, s. 153.

permanent.¹⁹² Med kravet på att det ska vara huvudsakligt menas att fullmaktsgivarens beslutsoförmåga ska röra de flesta av de angelägenheter som framtidsfullmakten omfattar.¹⁹³

3.3.2 Tidpunkten för framtidsfullmaktens ikraftträdande

Tidigare konstaterade jag att en framtidsfullmakt inte kan begränsa en persons rättshandlingsförmåga och sett till det så liknar framtidsfullmakten mest ett godmanskap.¹⁹⁴ Framtidsfullmakten skiljer sig dock från godmanskapet på det sättet att det inte räcker att bara vara i behov av hjälp för att kunna få hjälp med att sköta sina angelägenheter genom en framtidsfullmakt utan man måste också ha blivit beslutsoförmögen.¹⁹⁵ Framtidsfullmakten liknar i den delen mer ett förvaltarekap där ett av kraven är att den enskilde är ”ur stånd att vårda sig eller sin egendom”¹⁹⁶ för att ett förvaltarekap ska kunna bli aktuellt.¹⁹⁷ Skulle en individ drabbas av en sjukdom där tillståndet gradvis försämras, som t.ex. vid demens, så träder alltså framtidsfullmakten ikraft vid en senare tidpunkt i sjukdomsförloppet jämfört med när en domstol har möjlighet att anordna ett godmanskap.¹⁹⁸ Det finns med andra ord risk för att en person som har upprättat en framtidsfullmakt skulle kunna hamna i en situation där ett hjälpbehov har uppkommit men där hjälpen inte är möjlig att få genom framtidsfullmakten med anledning av att beslutsoförmågan inte kan bedömas som huvudsaklig.¹⁹⁹ Ett problem som är möjligt att lösa genom att t.ex. upprätta en vanlig fullmakt eller genom att ansöka om ett godmanskap.²⁰⁰ Väljer man i en sådan situation att ansöka om ett ställföreträdarskap så är det dock viktigt att känna till att en framtidsfullmakt blir utan verkan i den utsträckningen som ett godmanskap eller förvaltarekap har anordnats åt en framtidsfullmaktsgivare, vilket kan få betydelse om framtidsfullmakten vid en senare tidpunkt träder ikraft.²⁰¹

3.3.3 Bedömningen av framtidsfullmaktens ikraftträdande

Som huvudregeln är det framtidsfullmaktshavaren som är ansvarig för att bedöma om en framtidsfullmakt har trätt ikraft.²⁰² I det ingår att bedöma om framtidsfullmakten har

¹⁹² Prop. 2016/17:30, s. 27, s. 45 och s. 108; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 23; Westman, *Förmyndarskap*, s. 153.

¹⁹³ Ibid.

¹⁹⁴ 11 kap. 4§ FB; 11 kap. 5§ FB; Prop. 1987/88:124, s. 137; Prop. 2016/17:30, s. 27, s. 58 och s. 109; SOU 2004:112, s. 484-485; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 31; Westman, *Förmyndarskap*, s. 62.

¹⁹⁵ 11 kap. 4§ 1 st. FB; 1§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 44 och s. 108; SOU 2004:112, s. 484; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 301; Westman, *Förmyndarskap*, s. 57 och s. 60.

¹⁹⁶ 11 kap. 7§ 1 st. FB.

¹⁹⁷ 11 kap. 7§ 1 st. FB; Prop. 2016/17:30, s. 26; SOU 2004:112, s. 484-485; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 31; Odlöv, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 169 och s. 171; Westman, *Förmyndarskap*, s. 60.

¹⁹⁸ 11 kap. 4§ 1 st. FB; 1§ FFL; 9§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 108; SOU 2004:112, s. 484; 1177 Vårdguiden, *Demens - Alzheimers sjukdom*; Svenskt Demenscentrum, *Vad är demens?*.

¹⁹⁹ 1§ FFL; 9§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 25-27, s. 44-45 och s. 108; SOU 2004:112, s. 484; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 23; Westman, *Förmyndarskap*, s. 153.

²⁰⁰ 2 kap. 10§ 1 st. AvtL; 11 kap. 15§ 1 st. FB; Prop. 2016/17:30, s. 26, s. 42, s. 44, s. 65 och s. 108; SOU 2004:112, s. 484.

²⁰¹ 27§ FFL; 9§ 1 st. FFL; 1§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 64-65 och s. 130-131; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 59-60.

²⁰² 9§ 2 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 39, s. 41-42 och s. 116; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 67.

upprättats på rätt sätt och om fullmaktsgivaren på medicinsk grund har blivit beslutsoförmögen.²⁰³

Att en framtidsfullmakt är korrekt upprättad bör gå ganska enkelt för en fullmaktshavare att kunna fastställa genom att granska den handlingen som påstås vara en framtidsfullmakt.²⁰⁴ Däremot kan bedömningen om huruvida en framtidsfullmaktsgivare är beslutsoförmögen vara svårare.²⁰⁵ Tanken är inte att fullmaktshavaren ska göra någon egen medicinsk bedömning av detta eller att det ska göras med ledning av t.ex. ett läkarintyg.²⁰⁶ Fullmaktshavaren får inte heller av sekretesskäl ta del av fullmaktsgivarens patientjournaler som stöd för om beslutsoförmågan har inträtt.²⁰⁷ Istället är det en enklare bedömning som det är tänkt att fullmaktshavaren ska göra utifrån t.ex. samtal med fullmaktsgivaren eller dennes anhöriga.²⁰⁸

3.3.4 Bedömningen av framtidsfullmaktens ikraftträdande jämfört med anordnandet av ställföreträdarskap

Jämfört med när en domstol beslutar om ställföreträdarskap så görs bedömningen av framtidsfullmaktens ikraftträdande som regel inte av en opartisk lagkunnig person vilken innebär att förfarandet inte kan ses som lika rättssäkert som när en domstol anordnar ett godmanskap eller förvaltarskap.²⁰⁹

Att en fullmaktshavare inte grundar sin bedömning av fullmaktsgivarens beslutsförmåga på ett läkarintyg liknar mest situationen då en domstol med ett samtycke anordnar ett godmanskap.²¹⁰ Även om fullmaktsgivarens samtycke inte krävs för att en framtidsfullmakt ska kunna träda ikraft så kan man tänka sig att samtycket till åtgärden egentligen redan har getts i samband med upprättandet av framtidsfullmakten.²¹¹ Det sistnämnda borde alltså inte utgöra ett problem, men man kan inte komma ifrån att framtidsfullmaktshavaren har en väldigt stor och viktig roll i samband med ikraftträdandet av framtidsfullmakten.²¹² Frågan är om det är detta som remissinstanserna såg som en risk med institutet när lagen om framtidsfullmakter skulle införas i svensk rätt?

²⁰³ 9§ FFL; 3§ FFL; 4§ FFL; 1 FFL; Prop. 2016/17:30, s. 41-42; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 67; Westman, *Förmyndarskap*, s. 153.

²⁰⁴ Prop. 2016/17:30, s. 41-42; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 67-68.

²⁰⁵ Prop. 2016/17:30, s. 41 och s. 45; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 68.

²⁰⁶ Prop. 2016/17:30, s. 41-44; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 68; Westman, *Förmyndarskap*, s. 153.

²⁰⁷ 25 kap. 1§ OSL; Prop. 2016/17:30, s. 44; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 68; Westman, *Förmyndarskap*, s. 153.

²⁰⁸ Prop. 2016/17:30, s. 41-42 och s. 44-45; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 68; Westman, *Förmyndarskap*, s. 153.

²⁰⁹ 11 kap. 4§ 1 st. FB; 11 kap. 7§ 1 st. FB; 9§ 2 st. FFL; NJA 2018 s. 350; NJA 2015 s. 851; Prop. 1993/94:251, s. 101, s. 152, s. 154-156 och s. 158-159; Prop. 2010/11:119, s. 67-68; Prop. 2016/17:30, s. 40, s. 42 och s. 116; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 267 och s. 295-296; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 67; Westman, *Förmyndarskap*, s. 45-46 och s. 152-153.

²¹⁰ 11 kap. 4§ 1 st. FB; 11 kap. 17§ 1 st. FB; 9§ FFL; 1§ FFL; Prop. 1987/88:124, s. 164; Prop. 2016/17:30, s. 44; Odlöw, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 207; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 68; Westman, *Förmyndarskap*, s. 62 och s. 153.

²¹¹ 1§ FFL; 9§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 44-45.

²¹² 1§ FFL; 3§ FFL; 4§ FFL; 9§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 40-45, s. 108 och s. 116; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 52.

3.4 Riskerna med ikraftträdandet av framtidsfullmakten enligt remissinstanserna

Det som remissinstanserna ställde sig kritiska till, efter att de hade fått ta del av lagförslaget till lagen om framtidsfullmakter, var dels att bedömningen om huruvida en fullmaktsgivare har blivit beslutsoförmögen inte görs av t.ex. en myndighet utan att lagens uppställda krav på när en framtidsfullmakt får brukas istället ska avgöras av enskilda privatpersoner.²¹³ Flera remissinstanser befarade också att en framtidsfullmaktshavare skulle kunna dra sig för att göra en sådan bedömning, eller utnyttja sin position, vilket innebär att en framtidsfullmakt i praktiken antingen skulle kunna bedömas träda ikraft för tidigt eller för sent.²¹⁴

Socialstyrelsen föreslog t.ex. att en sådan bedömning borde grundas på ett läkarintyg om institutet skulle kunna ses som rättssäkert.²¹⁵

Ett annat problem som remissinstanserna såg med lagförslaget var att andra personer eller företag som banker kanske inte skulle godta framtidsfullmakten om inte fullmaktshavaren också kunde visa upp t.ex. ett myndighetsbeslut eller ett läkarintyg på att fullmaktsgivaren var beslutsoförmögen och att fullmaktshavaren därför hade rätt att rättshandla för dennes räkning.²¹⁶ Handikappsombudsmannen föreslog t.ex. att en fullmaktshavare borde vara skyldig att anmäla till överförmyndaren när denne har bedömt att framtidsfullmakten har trätt ikraft för att öka kontrollen över vilka som företräds av en framtidsfullmaktshavare.²¹⁷

Riskerna med ikraftträdandet av framtidsfullmakten enligt remissinstanserna handlar alltså om fullmaktshavarens bedömningen av fullmaktsgivarens beslutsoförmåga och om att personer eller företag av den anledningen inte skulle godta handlingen, vilket i praktiken skulle göra en framtidsfullmakt verkningslös.²¹⁸

Eftersom de flesta framtidsfullmakter som har upprättats i Sverige inte ännu har hunnit träda ikraft så går det inte att besvara om dessa risker verkligen kommer att innebära stora problem i framtiden eller inte.²¹⁹ Regeringen anser dock att man inte ska överdriva risken vad det gäller att en framtidsfullmaktshavare kan komma att missbruka sitt uppdrag vid ikraftträdandet.²²⁰ Men även om det inte går att fastställa hur stor risken är att som fullmaktsgivare kunna drabbas av någon av de nämnda riskerna så är det ändå problem som för den enskilde skulle kunna vara förödande om de inträffade.²²¹ Frågan är därför om det är möjligt och tryggare att istället överlåta bedömningen av ikraftträdandet till en domstol?

3.5 Domstolens behörighet att pröva ikraftträdandet av en framtidsfullmakt

Istället för att som fullmaktsgivare låta fullmaktshavaren bedöma om framtidsfullmakten har trätt ikraft så är det möjligt att överlåta saken till en domstol.²²² Men i så fall så måste det uttryckligen ha angetts i framtidsfullmakten att ikraftträdandet ska prövas av en domstol och

²¹³ Ds 2014:16, s. 75-77.

²¹⁴ Ds 2014:16, s. 76.

²¹⁵ Ibid.

²¹⁶ Ds 2014:16, s. 75-77.

²¹⁷ Ds 2014:16, s. 77.

²¹⁸ Ds 2014:16, s. 75-77.

²¹⁹ Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 16.

²²⁰ Prop. 2016/17:30, s. 42.

²²¹ Ds 2014:16, s. 75-77; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 16.

²²² 9§ 2 st. FFL; 11§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 46, s. 116 och s. 118; Odlöv, "Skylle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 258; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 67.

inte av fullmaktshavaren.²²³ Det kan också bli aktuellt med en domstolsprövning av ikraftträdandet om fullmaktshavaren vill att frågan ska prövas av en domstol.²²⁴ För det senare fallet så krävs inget stöd i framtidsfullmakten utan det är något som fullmaktshavaren på eget initiativ kan begära oavsett orsak.²²⁵ Det finns alltså två sätt som en domstolsprövning av ikraftträdandet kan aktualiseras på, men i båda fallen så är det endast fullmaktshavaren som är behörig att vända sig till tingsrätten för att få frågan prövad.²²⁶

När en domstol har fått till uppgift att avgöra om en framtidsfullmakt har trätt ikraft så ska de ta ställning till saken utifrån samma kriterier i lagen som fullmaktshavare normalt har att förhålla sig till.²²⁷ Men till skillnad från när en fullmaktshavare tar ställning till om en framtidsfullmakt har trätt ikraft så kan domstolen precis som när ett förvaltare, eller ett godmanskap i vissa fall, ska anordnas välja att inhämta t.ex. läkarintyg för att kunna bedöma fullmaktsgivarens hälsotillstånd.²²⁸ Fullmaktsgivaren själv ska också få möjlighet att yttra sig om saken, liksom fullmaktsgivarens närmaste släktingar och överförmyndaren.²²⁹ Överlåter man som fullmaktsgivare bedömningen av framtidsfullmaktens ikraftträdande till en domstol så kommer förfarandet alltså att ske på ungefär samma sätt som när ett godmanskap eller förvaltare anordnas.²³⁰ Som fullmaktsgivare skulle detta kunna kännas som en tryggare väg att gå men frågan är om en domstolsprövning av framtidsfullmaktens ikraftträdande verkligen tar bort alla de risker som remissinstanserna befarade?

3.6 Kan riskerna gällande framtidsfullmaktens ikraftträdande undvikas genom en domstolsprövning?

Att en fullmaktshavare har möjlighet att vända sig till en domstol om denne t.ex. känner sig osäker på om framtidsfullmakten är upprättad på rätt sätt eller om fullmaktsgivaren verkligen är beslutsoförmögen är bra ur ett rättssäkerhetsperspektiv men att en fullmaktshavare verkligen kommer att göra det i praktiken är en annan sak och inte något som man som fullmaktsgivare kanske borde förlita sig på.²³¹ Det enda sättet som man som fullmaktsgivare själv kan försäkra sig om att bedömningen av framtidsfullmaktens ikraftträdande verkligen kommer att följa och bedömas utefter givna lagregler är genom att man själv väljer att skriva

²²³ 5§ 4 p. FFL; 9§ 2 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 46, s. 116 och s. 118; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 71-72.

²²⁴ 9§ 2 st. FFL; 11§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 46, s. 116 och s. 118; Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 258-259; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 72.

²²⁵ Ibid.

²²⁶ 9§ 2 st. FFL; 11§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 46, s. 48-49, s. 116 och s. 118; Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 258-259; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 72.

²²⁷ 1§ FFL; 3§ FFL; 4§ FFL; 9§ 1 st. FFL; 11§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 41-42, s. 49, s. 116 och s. 118; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 67 och s. 73.

²²⁸ 1§ FFL; 9§ FFL; 11§ 1 st. FFL; 13§ 1 st. FFL; 11 kap. 4§ 1 st. FB; 11 kap. 7§ 1 st. FB; 11 kap. 17§ 1 st. FB; Prop. 1987/88:124, s. 164 och s. 177-178; Prop. 2016/17:30, s. 44, s. 50-51, s. 116 och s. 118-120; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 68 och s. 74.

²²⁹ 13§ 2 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 47, s. 50 och s. 120; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 74.

²³⁰ 11 kap. 4§ 1 st. FB; 11 kap. 7§ 1 st. FB; 11 kap. 16§ FB; 11 kap. 17§ 1 st. FB; 1§ FFL; 3§ FFL; 4§ FFL; 5§ 4 p. FFL; 9§ FFL; 11§ 1 st. FFL; 13§ FFL; Prop. 1987/88:124, s. 164 och s. 177-178; Prop. 1993/94:251, s. 202-203; Prop. 2016/17:30, s. 48-51, s. 108, s. 114, s. 116, s. 118 och s. 119-120.

²³¹ 1§ FFL; 3§ FFL; 4§ FFL; 9 FFL; 11§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 46-50, s. 108, s. 111-112, s. 115-116 och s. 118; Ds 2014:16, s. 75-77; Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 258-259; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 71-74.

in i framtidsfullmakten att frågan ska avgöras av en domstol.²³² På det sättet så tar man i så fall bort de riskerna som är kopplade till att fullmaktshavaren står för bedömningen om huruvida framtidsfullmakten har trätt ikraft.²³³ Fördelen med att låta en domstol avgöra saken är att det också tar bort den andra risken som remissinstanserna befarade, att framtidsfullmakten skulle kunna bli verkningslös om ingen godtog den.²³⁴ Framtidsfullmakten tillsammans med ett domstolsbeslut borde räcka som bevis på att framtidsfullmakten verkligen har trätt ikraft, vilket gör att andra personer eller företag borde kunna lita på att framtidsfullmakten är giltig och att fullmaktshavaren har rätt att företa rättshandlingar för fullmaktsgivarens räkning.²³⁵

För samhället skulle det innebära stora kostnader om alla framtidsfullmakter skulle upprättas med ett krav om att ikraftträdandet ska bedömas av en domstol, men från fullmaktsgivarens perspektiv är en möjlig nackdel att en domstolsprövning kan dra ut mer på tiden mot om en fullmaktshavare på dagen kan besluta om att framtidsfullmakten har trätt ikraft.²³⁶ Genom en domstolsprövning av ikraftträdandet kommer framtidsfullmakten i alla fall inte bedömas ha trätt ikraft för tidigt och mot bakgrunden av att remissinstanserna också såg en fara i att en fullmaktshavare av hänsyn till fullmaktsgivaren kan komma att dröja med beslutet om att framtidsfullmakten har trätt ikraft så behöver framtidsfullmaktens ikraftträdande inte nödvändigtvis ske vid en senare tidpunkt i de fall då ett domstolsbeslut krävs.²³⁷ Däremot så är fullmaktsgivaren ändå beroende av att fullmaktshavaren verkligen vänder sig till domstolen för att ikraftträdandet ska kunna bedömas, vilket är något som fullmaktshavaren skulle kunna dra sig för att göra.²³⁸ Men det utgör samma risk som när en hjälpbehövande inte själv har förmågan att kunna ansöka om ett ställföreträdarskap utan är beroende av att t.ex. en anhörig skickar in ansökan om förordnande av en god man eller förvaltare.²³⁹

Riskerna gällande framtidsfullmaktens ikraftträdande som tas upp i förarbetena till lagen om framtidsfullmakter kan alltså undvikas genom att man i framtidsfullmakten skriver in att saken ska avgöras genom en domstolsprövning.²⁴⁰

3.7 Summering och avslutande kommentar

Det finns risker kopplade till att låta en fullmaktshavare bedöma när en framtidsfullmakt har trätt ikraft och det i sin tur skulle kunna leda till att personer eller företag inte kommer att godta framtidsfullmakten när väl fullmaktshavaren behöver kunna använda den. Riskerna beträffande framtidsfullmaktens ikraftträdande som remissinstanserna befarade kan dock undvikas genom att man som fullmaktsgivare skriver in i framtidsfullmakten att frågan ska

²³²1§ FFL; 3§ FFL; 4§ FFL; 5§ 4 p. FFL; 9§ FFL; 11§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 46, s. 108, s. 113-114, s. 116 och s. 118; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 71-74.

²³³ Ds 2014:16, s. 75-77.

²³⁴ Ibid.

²³⁵ Ds 2014:16, s. 75-77; Prop. 2016/17:30, s. 116.

²³⁶ 1§ FFL; 5§ 4 p. FFL; 9§ FFL; 11§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 22, s. 108, s. 113-114, s. 116 och s. 118; Odlöw, "Skylle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 242.

²³⁷ Ds 2014:16, s. 76.

²³⁸ 11§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 48-49 och s. 118; Ds 2014:16, s. 76; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 72.

²³⁹ 11 kap. 4§ 1 st. FB; 11 kap. 7§ 1 st. FB; 11 kap. 15§ FB; Prop. 2016/17:30, s. 48-49; Westman, *Förmyndarskap*, s. 48-49.

²⁴⁰ 1§ FFL; 5§ 4 p. FB; 9§ FFL; 11§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 46, s. 49, s. 108, s. 113-114, s. 116 och s. 118; Ds 2014:16, s. 75-77; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 71-74.

avgöras av en domstol och inte är en bedömning som fullmaktshavaren ska göra. Upprättas framtidsfullmakten på detta sätt så kommer förfarandet istället att gå till på ett lika rättssäkert sätt som när ett godmanskap eller förvaltarskapet anordnas åt en hjälpbehövande. Det privaträttsliga alternativet framtidsfullmakten skulle alltså kunna vara lika tryggt som det offentlighetsrättsliga systemet sett till ikraftträdandet.

4. Ställföreträdare och framtidsfullmaktshavares kompetens

En av bristerna i det offentliga systemet rör ställföreträdarens kompetens enligt Riksrevisionens rapport. Kompetensen är däremot inte ett område som ses som någon risk när det gäller framtidsfullmaktshavare, eftersom själva poängen med det privaträttsliga institutet är att en individ själv ska kunna bestämma av vem och hur ens angelägenheter ska skötas. Men kan framtidsfullmakten verkligen garantera att man som fullmaktsgivare kommer att bli företrädd av en fullmaktshavare med tillräckligt god kompetens för uppdraget? För att besvara uppsatsens tredje frågeställning kommer jag att jämföra de båda instituten åt och utreda hur stor risken är att man som hjälpbehövande kan råka ut för en ställföreträdare med bristande kompetens och om framtidsfullmakten ur den aspekten är ett tryggare alternativ.

4.1 Gode män och förvaltares kompetens

När en domstol har beslutat om att ett ställföreträdarskap ska anordnas åt en hjälpbehövande så är domstolens uppgift också att förordna en ”rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig person”²⁴¹ som ska utföra uppdraget.²⁴² Domstolens uppgift är alltså att utse en god man eller förvaltare som har relevant erfarenhet och tillräckliga kunskaper för att kunna klara av det specifika uppdraget.²⁴³ Vilken typ av kompetens som krävs beror helt enkelt på vilken typ av hjälp som den enskilde är i behov av och hur omfattande egendomsförvaltningen är.²⁴⁴ Dessutom ska den tilltänkta ställföreträdaren vara lämplig ur andra avseenden, som att personen sedan tidigare t.ex. inte finns med i belastningsregistret eller har skulder hos Kronofogden.²⁴⁵

En hjälpbehövande ska alltså genom ett ställföreträdarskap kunna bli förordnad en god man eller förvaltare som har tillräcklig kompetens för att kunna hjälpa till med de angelägenheterna som ställföreträdarskapet omfattar.²⁴⁶

4.2 Riskerna gällande ställföreträdarens kompetens enligt Riksrevisionen

Riksrevisionen är i sin rapport öppna med att de problem som vi har kunnat läsa om i tidningarna, att människor till följd av ett ställföreträdarskap har lidit t.ex. ekonomisk skada, beror på att det faktiskt finns brister i det offentliga systemet.²⁴⁷

Ett av problemen är att överförmyndarna, som är ansvariga för att rekrytera och lämna förslag till domstolen på lämpliga ställföreträdare, idag har allt fler och mer komplicerade ärenden på sina bord.²⁴⁸ Det beror på att vi idag har ett större antal individer i vårt samhälle som har behov av mer omfattande hjälp, där ett godmanskap kanske inte är tillräckligt och där det kanske krävs att ställföreträdaren har kunskaper om t.ex. psykisk sjukdom eller

²⁴¹ 11 kap. 12§ 1 st. FB.

²⁴² 11 kap. 4§ 2 st. FB; 11 kap. 7§ 4 st. FB; 11 kap. 12§ 1 st. FB; Prop. 2013/14:225, s. 17; Westman, *Förmyndarskap*, s. 48 och s. 65.

²⁴³ 11 kap. 4§ FB; 11 kap. 7§ FB; 11 kap. 12§ 1 st. FB; Prop. 1987/88:124, s. 173; NJA 1991 s. 545; Westman, *Förmyndarskap*, s. 47-48, s. 61 och s. 65.

²⁴⁴ Ibid.

²⁴⁵ 11 kap. 12§ FB; Prop. 1987/88:124, s. 173; Prop. 2013/14:225, s. 33-35; Westman, *Förmyndarskap*, s. 48 och s. 65.

²⁴⁶ 11 kap. 4§ FB; 11 kap. 7§ FB; 11 kap. 12§ FB; Prop. 1987/88:124, s. 173; NJA 1991 s. 545; Westman, *Förmyndarskap*, s. 47-48 och s. 61.

²⁴⁷ RiR 2017:33, s. 5 och s. 8.

²⁴⁸ 11 kap. 12§ FB; 11 kap. 17a§ FB; Prop. 2013/14:225, s. 19-20; RiR 2017:33, s. 5, s. 8 och s. 30.

missbruksproblematik.²⁴⁹ Men det handlar också om hjälpbehövande som t.ex. har större förmåigheter vilket ställer högre krav på en ställföreträdares kompetens om medlen ska kunna förvaltas på ett bra sätt.²⁵⁰ Överförmyndarna har idag helt enkelt brist på ställföreträdare som kan ta på sig ett större ansvar och som har en bredare kompetens.²⁵¹ Systemet med gode män och förvaltare bygger till stor del på ideella insatser, oftast är det privatpersoner som frivilligt ställer upp som gode män eller förvaltare, men vissa kommuner har löst det ökade och mer omfattande hjälpbehovet genom att inrätta förvaltarenheter med anställda ställföreträdare eller genom att köpa in tjänsten från ett privat företag som tillhandahåller ställföreträdare.²⁵² Om detta är bra lösningar råder det delade meningar om men Riksrevisionens bedömning är ändå att det offentliga systemet inte enbart kan bygga på ideella insatser.²⁵³ Riksrevisionen föreslår därför i sin rapport till regeringen att det bör utredas vilka uppdrag som skulle kunna utföras av professionella ställföreträdare och på vilket sett dessa bör vara anställda.²⁵⁴

En av riskerna som finns i det offentliga systemet idag är alltså att en ställföreträdare på grund av bristande kunskap kan handla på ett sätt som kan leda till konsekvenser för den enskilde.²⁵⁵ Som nästa steg i min utredning kommer jag därför att titta närmare på om denna risk eventuellt kan elimineras om möjlighet finns att själv kunna välja t.ex. en anhörig som god man eller förvaltare.

4.3 Enskildas möjlighet att kunna påverka valet av god man eller förvaltare

Även om det är domstolen, eller överförmyndaren i vissa fall, som förordnar gode män och förvaltare så har enskilda genom en lagändring som trädde ikraft 2015 fått ett ökat inflytande på detta område och det är idag möjligt att själv föreslå en person för uppdraget.²⁵⁶ Som jag tidigare har redogjort för så ska domstolen i samband med beslut om anordnande av ställföreträderskap utse en ”rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig person”²⁵⁷ som god man eller förvaltare och detta gäller även om den hjälpbehövande har inkommit med ett eget förslag på vem det skulle kunna vara.²⁵⁸ Det betyder att även om domstolen som utgångspunkt ska utse den personen som den hjälpbehövande själv har föreslagit, under förutsättningen att den föreslagna personen också vill åta sig uppdraget, så måste ändå domstolen försäkra sig om att personen är lämplig för uppdraget.²⁵⁹

Det är alltså idag möjligt att själv kunna påverka valet av god man eller förvaltare men det problematiska med detta är att ett godmanskap eller förvaltarskap aldrig blir aktuellt förrän en

²⁴⁹ RiR 2017:33, s. 5, s. 8, s. 13 och s. 30-31.

²⁵⁰ RiR 2017:33, s. 30.

²⁵¹ RiR 2017:33, s. 8, s. 30-31 och s. 54.

²⁵² RiR 2017:33, s. 5, s. 8, s. 15 och s. 32.

²⁵³ RiR 2017:33, s. 31-32 och s. 54.

²⁵⁴ RiR 2017:33, s. 6.

²⁵⁵ RiR 2017:33, s. 54.

²⁵⁶ 11 kap. 4§ 2 st. FB; 11 kap. 7§ 4 st. FB; 11 kap. 12§ 1 st. FB; Lag (2014:886) om ändring i föräldrabalken; Prop. 1993/94:251, s. 157-159; Prop. 2013/14:225, s. 17 och s. 32-33; Westman, Förmyndarskap, s. 45.

²⁵⁷ 11 kap. 12§ 1 st. FB.

²⁵⁸ 11 kap. 4§ 2 st. FB; 11 kap. 7§ 4 st. FB; 11 kap. 12§ FB; Prop. 2013/14:225, s. 17, s. 32-35 och s. 44-45; Westman, Förmyndarskap, s. 48 och s. 65.

²⁵⁹ 11 kap. 4§ 2 st. FB; 11 kap. 7§ 4 st. FB; 11 kap. 12§ FB; Prop. 2013/14:225, s. 33-36 och s. 44-45.

individ väl har drabbats av t.ex. en sjukdom eller ett nedsatt hälsotillstånd.²⁶⁰ För att verkligen kunna ha inflytande över valet av ställföreträdare så krävs det därför att den enskilde, trots ett sjukdomstillstånd, är tillräckligt frisk för att kunna uttrycka sin åsikt och är beslutsförmögen vid denna tidpunkt.²⁶¹ Det är alltså inte säkert att en individ verkligen kommer att kunna påverka valet av god man eller förvaltare eftersom risk finns för att personen redan befinner sig i ett tillstånd av beslutsoförmåga när väl en ställföreträdare ska utses.²⁶² Dessutom måste man ha i åtanke att alla hjälpbehövande kanske inte har en person, med tillräckliga kunskaper för uppdraget, som de kan förslå som ställföreträdare och även om en hjälpbehövande har det så måste domstolen i så fall också anse att den personen är lämplig för uppdraget.²⁶³ Möjligheten att själv kunna föreslå en person som ställföreträdare tar alltså inte helt bort risken från att domstolen ändå kan komma att utse en utomstående person som god man eller förvaltare.²⁶⁴ Men om så blir fallet och det senare visar sig att den gode mannen eller förvaltaren inte riktigt har de förutsättningarna som krävs för att kunna företräda en på bästa sätt, är det i så fall möjligt att byta ställföreträdare?

4.4 Begära byte av ställföreträdare

4.4.1 Grunderna för att avsätta en ställföreträdare

Skulle en god man eller förvaltare visa sig vara olämplig för sitt uppdrag så ska överförmyndaren fatta beslut om att ställföreträdaren ska avsättas.²⁶⁵ Att en ställföreträdare är olämplig innebär att ställföreträdaren har gjort sig skyldig till ”missbruk eller försummelse”²⁶⁶ vid utövandet av sitt uppdrag eller själv hamnat i ”ekonomiskt obestånd”²⁶⁷ och därför inte längre är lämplig att inneha uppdraget.²⁶⁸ En ställföreträdare kan också bedömas vara olämplig för sitt uppdrag av ”någon annan orsak”²⁶⁹ som att denne inte längre uppfyller de krav på lämplighet som ställs när en god man eller förvaltare förordnas eller om det råder svåra samarbetsvårigheter mellan ställföreträdaren och den hjälpbehövande.²⁷⁰ Om en överförmyndare inte själv skulle upptäcka att en ställföreträdare är olämplig för sitt uppdrag, t.ex. vid granskningen av de redovisningshandlingar som ställföreträdaren är skyldig att lämna in till överförmyndaren, så kan den hjälpbehövande, men även en nära släkting till

²⁶⁰ 11 kap. 4§ 1 st. FB; 11 kap. 7§ 1 st. FB; 11 kap. 12§ 1 st. FB; Prop. 2013/14:225, s. 32-33 och s. 44-45; Prop. 2016/17:30, s. 19; Odlöw, ”Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?”, s. 257.

²⁶¹ 11 kap. 4§ FB; 11 kap. 7§ FB; 11 kap. 12§ 1 st. FB; Prop. 2013/14:225, s. 44; Prop. 2016/17:30, s. 19.

²⁶² Ibid.

²⁶³ 11 kap. 12§ FB; Prop. 2013/14:225, s. 32-36 och s. 44-45.

²⁶⁴ 11 kap. 12§ FB; Prop. 2013/14:225, s. 32-36 och s. 44; Prop. 2016/17:30, s. 19; Odlöw, ”Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?”, s. 257.

²⁶⁵ 11 kap. 20§ 1 st. FB; Prop. 1993/94:251, s. 205; SOU 2004:112, s. 814; Westman, *Förmyndarskap*, s. 50-51.

²⁶⁶ 11 kap. 20§ 1 st. FB.

²⁶⁷ Ibid.

²⁶⁸ 11 kap. 20§ 1 st. FB; SOU 2004:112, s. 814; Westman, *Förmyndarskap*, s. 50-51.

²⁶⁹ 11 kap. 20§ 1 st. FB.

²⁷⁰ 11 kap. 12§ FB; 11 kap. 20§ 1 st. FB; SOU 2004:112, s. 814; RH 2015:39; RH 2018:19; Westman, *Förmyndarskap*, s. 50-51.

den hjälpbehövande, vända sig till överförmyndaren och begära att ställföreträdaren ska avsättas och att en ny ställföreträdare istället ska tillsättas.²⁷¹

4.4.2 Begära byte av ställföreträdare p.g.a. bristande kompetens

Eftersom domstolen har till uppgift att åt en hjälpbehövande utse en god man eller förvaltare som har tillräckliga kunskaper för det specifika uppdraget och mot bakgrunden av att en ställföreträdare ska avsättas om denne inte längre uppfyller de krav på lämplighet som ställs vid förordnandet så ska det, i alla fall i teorin, vara möjligt att kunna byta ut en ställföreträdare p.g.a. bristande kompetens.²⁷² Enligt SVT Nyheters granskning från 2016, som bl.a. bestod i alla överklaganden av överförmyndares beslut under åren 2013-2015, så har det dock visat sig att det kan vara svårt att få lov att byta ställföreträdare.²⁷³ Av de som hade överklagat överförmyndarens beslut om begäran om byte av god man eller förvaltare till tingsrätten så hade endast 14 % beviljats det.²⁷⁴ Majoriteten hade alltså blivit nekade att få byta ställföreträdare och enligt granskningen så berodde det på att det inte hade framkommit något i de fallen som tydde på att den gode mannen eller förvaltaren verkligen hade gjort sig skyldig till ”missbruk eller försummelse”²⁷⁵ vid utövandet av sitt uppdrag.²⁷⁶ Med andra ord verkar det vara svårt att få lov att byta ut en ställföreträdare av ”någon annan orsak”²⁷⁷ som bristande kunskaper hos ställföreträdaren om kompetensbristen inte är så allvarlig att ställföreträdaren kan bedömas ha misskött sitt uppdrag.²⁷⁸ Kravet på att få byta ut en ställföreträdare för att de av ”någon annan orsak”²⁷⁹ inte längre är lämplig att inneha uppdraget är alltså högt ställt och enligt SVT Nyheters granskning räcker det t.ex. inte med att man misstänker att ens ekonomin inte sköts på rätt sätt eller att man kanske skulle vilja ha en annan god man eller förvaltare som är mer engagerad eller där personkemin stämmer bättre.²⁸⁰

Mot bakgrund av SVT nyheters granskning verkar det alltså föreligga en risk för att man som hjälpbehövande skulle kunna bli fast med en ställföreträdare som i någon mån har bristande kompetens för sitt uppdrag, så länge som okunskapen inte har lett till brottsliga handlingar eller att allvarliga fel har begåtts.²⁸¹ Att en ställföreträdare bara har lite sämre kunskaper inom något område behöver alltså inte innebära att den gode mannen eller förvaltaren har missbrukat eller försummat sitt uppdrag, och det behöver inte heller ha gett upphov till

²⁷¹ 11 kap. 4§ 2 st. FB; 11 kap. 7§ 4 st. FB; 11 kap. 15§ 1st. FB; 11 kap. 20§ FB; 11 kap. 21§ FB; 16 kap. 5§ FB; Prop. 1993/94:251, s. 205-206; SOU 2004:112, s. 816; RiR 2017:33, s. 25; Westman, *Förmyndarskap*, s. 48 och s. 50-51.

²⁷² 11 kap. 4§ FB; 11 kap. 7§ FB; 11 kap. 12§ 1 st. FB; 11 kap. 20§ 1 st. FB; Prop. 1987/88:124, s. 173; NJA 1991 s. 545; RH 2015:39; Westman, *Förmyndarskap*, s. 48, s. 50-51, s. 61 och s. 65.

²⁷³ Jemsby & Grill, ”SVT avslöjar: Utsatta människors pengar förskingras”, SVT 24 april 2016; Jemsby & Grill, ”Svårt byta ut god man”, SVT 9 maj 2016; Jemsby & Grill, ”Så granskade vi kommunernas gode män”, SVT 24 april 2016.

²⁷⁴ Jemsby & Grill, ”Svårt byta ut god man”, SVT 9 maj 2016.

²⁷⁵ 11 kap. 20§ 1 st. FB.

²⁷⁶ Jemsby & Grill, ”Svårt byta ut god man”, SVT 9 maj 2016.

²⁷⁷ 11 kap. 20§ 1 st. FB.

²⁷⁸ 11 kap. 20§ 1 st. FB; Westman, *Förmyndarskap*, s. 50-51; Jemsby & Grill, ”Svårt byta ut god man”, SVT 9 maj 2016.

²⁷⁹ 11 kap. 20§ 1 st. FB.

²⁸⁰ Westman, *Förmyndarskap*, s. 51; Jemsby & Grill, ”Svårt byta ut god man”, SVT 9 maj 2016.

²⁸¹ 11 kap. 20§ 1 st. FB; Jemsby & Grill, ”Svårt byta ut god man”, SVT 9 maj 2016; Westman, *Förmyndarskap*, s. 51.

djupgående meningsskiljaktigheter eller samarbetssvårigheter mellan ställföreträdaren och den hjälpbehövande, vilket skulle kunna vara skäl nog för att få byta ställföreträdare.²⁸² Det verkar alltså vara svårt att få lov att byta ut en ställföreträdare om dess olämplighet inte är av något allvarligare slag.²⁸³ I så fall krävs det att den hjälpbehövande under lång tid har framfört sitt missnöje med ställföreträdaren, genom att vid upprepade tillfällen t.ex. inkommit med en begäran om byte av god man eller förvaltare till överförmyndaren.²⁸⁴ Men även om det har visat sig att det kan vara svårt att få till ett byte av en ställföreträdare p.g.a. bristande kompetens så måste väl ändå en hjälpbehövande kunna bli av med en god man eller förvaltare genom att avsäga sig det anordnade ställföreträdarskapet?

4.5 Avsluta ett ställföreträdarskap

Om en hjälpbehövande har blivit förordnad en ställföreträdare som den enskilde av någon anledning är missnöjd med så finns det en klar fördel med godmanskapet eftersom det bygger på frivillighet och är en åtgärd som domstolen normalt inte beslutar om utan den hjälpbehövandes samtycke.²⁸⁵ Det betyder att så länge som den hjälpbehövande kan uttrycka sin åsikt så kan detta samtycke också dras tillbaka genom att den hjälpbehövande begär att godmanskapet ska upphöra, vilket betyder att en person som står under godmanskap i alla fall har en möjlighet att själv kunna välja bort den ställföreträdare som domstolen har utsett genom att avsluta godmanskapet.²⁸⁶ En person som är satt under förvaltarskap kan inte lika enkelt avsäga sig sitt ställföreträdarskap, eftersom förvaltarskapet inte bygger på frivillighet, i det fallet så måste den hjälpbehövande istället kunna visa på att det inte längre finns något hjälpbehov.²⁸⁷

Det som framkommit hittills i denna del av uppsatsen är att det finns en risk att av domstolen bli förordnad en ställföreträdare med bristande kompetens, en situation som kan vara extra svår att ta sig ur för en individ som befinner sig i ett tillstånd av beslutsoförmåga eller som har blivit förordnad en förvaltare.²⁸⁸ Men hur stor är egentligen risken att bli förordnad en ställföreträdare med bristande kompetens?

²⁸² 11 kap. 20§ 1 st. FB; SOU 2004:112, s. 814; Westman, *Förmyndarskap*, s. 50-51; Jemsby & Grill, "Svårt byta ut god man", SVT 9 maj 2016.

²⁸³ Ibid.

²⁸⁴ SOU 2004:112, s. 814; RH 2018:19.

²⁸⁵ 11 kap. 4§ 1 st. FB; SOU 2004:112, s. 363; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 318; Odlöw, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 207; Westman, *Förmyndarskap*, s. 62.

²⁸⁶ 11 kap. 4§ FB; 11 kap. 19§ 1 st. FB; 11 kap. 19b§ FB; Prop. 1987/88:124, s. 179; SOU 2004:112, s. 363-364; RH 1990:67; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 298-299; Westman, *Förmyndarskap*, s. 62.

²⁸⁷ 11 kap. 7§ 1 st. FB; 11 kap. 19§ 1 st. FB; 11 kap. 19b§ FB; Prop. 1987/88:124, s. 179; NJA 2012 s. 715; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 311; Odlöw, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 207-208; Westman, *Förmyndarskap*, s. 49.

²⁸⁸ 11 kap. 4§ FB; 11 kap. 7§ FB; 11 kap. 12§ FB; 11 kap. 19§ 1 st. FB; 11 kap. 20§ 1 st. FB; Prop. 1987/88:124, s. 179; Prop. 2013/14:225, s. 32-36 och s. 44-45; Prop. 2016/17:30, s. 19; SOU 2004:112, s. 363-364 och s. 814; NJA 2012 s. 715; RH 1990:67; RiR 2017:33, s. 5, s. 8, s. 13, s. 30-31 och s. 54; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 311 och s. 318; Odlöw, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 207-208; Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 257; Jemsby & Grill, "Svårt byta ut god man", SVT 9 maj 2016.

4.6 Hur stor är risken att drabbas av en ställföreträdare med bristande kompetens?

Tidigare i uppsatsen konstaterades att ca 1,8 % av alla handlingar som lämnas in till landets överförmyndare innehåller felaktigheter av något slag.²⁸⁹ Felaktigheter som enligt överförmyndarverksamheten i Göteborg oftast handlar om missförstånd eller bristande kunskap hos ställföreträdarna vad det gäller hur uppdraget ska redovisas.²⁹⁰ Även om länsstyrelsens överförmyndarstatistik och Brå:s kartläggning om brott mot äldre kanske inte visar hela sanningen så verkar risken att råka ut för en ställföreträdare som missköter sitt uppdrag eller som utsätter en hjälpbehövande för brottsliga handlingar vara ganska liten.²⁹¹ Men om det ändå skulle ske så ska ställföreträdaren bytas ut, ett förfarande som enligt SVT Nyheters granskning inte är lika enkelt när det endast handlar om att en hjälpbehövande har blivit tilldelad en ställföreträdare med kanske lite sämre kunskaper än vad som är önskvärt.²⁹² Vad det gäller att utreda hur stor risken är att någon kan bli förordnad en ställföreträdare med bristande kompetens, när det kommer till att företräda och sköta om en hjälpbehövandes angelägenheter på bästa sätt, så kan man inte ta stöd av någon av de nämnda undersökningarna eftersom en ställföreträdare rimligtvis borde kunna ha lite sämre kunskaper inom något område utan att det för den saken skall varken är brottsligt eller behöver synas i redovisningen. Istället måste man se till risken utifrån en enskild individs situation. Landets överförmyndare förefaller inte ha några större problem med att rekrytera lämpliga gode män eller förvaltare till hjälpbehövande som har en förhållandevis enkel ekonomi, egendomsförvaltning och sjukdomsproblem.²⁹³ Risken att drabbas av en ställföreträdare med bristande kompetens föreligger istället i de fall då en hjälpbehövande kanske har större tillgångar i värdepapper som ska förvaltas eller där ställföreträdaren måste ha kunskaper inom olika lagstiftningar för att den hjälpbehövande ska kunna få rätt hjälp vid t.ex. psykisk sjukdom eller om den hjälpbehövande har en funktionsnedsättning.²⁹⁴ Risken att drabbas av en ställföreträdare med bristande kompetens verkar alltså öka i relation till hur avancerad hjälp som den enskilde behöver.²⁹⁵ Exakt hur stor denna risk är går dock inte att besvara, men med tanke på att vi har en växande grupp äldre i vårt samhälle som kommer att behöva hjälp i kombination med att allt fler äldre också är resursstarka så bör detta vara ett eskalerande problem om regeringen inte lyckas att rätta till bristerna i systemet.²⁹⁶ Men kan problematiken beträffande kompetensen verkligen undvikas genom att upprätta en framtidsfullmakt?

²⁸⁹ 16 kap. 5§ FB; JO:s beslut dnr 1185-2015, s. 3; Länsstyrelserna, *Överförmyndarstatistik*.

²⁹⁰ Göteborgs Stad, *Vår granskning*.

²⁹¹ Brå rapport 2018:7; RiR 2017:33, s. 27 och s. 49-58; Länsstyrelserna, *Överförmyndarstatistik*; Brå, *Mörkertal och dold brottslighet*; Brå, *Statistik utifrån brottstyper*.

²⁹² 11 kap. 4§ FB; 11 kap. 7§ FB; 11 kap. 20§ 1 st. FB; Prop. 1993/94:251, s. 205; SOU 2004:112, s. 814; Westman, *Förmyndarskap*, s. 50-51; Jemsby & Grill, "SVT avslöjar: Utsatta människors pengar förskingras", SVT 24 april 2016.

²⁹³ RiR 2017:33, s. 30.

²⁹⁴ RiR 2017:33, s. 30 och s. 33.

²⁹⁵ RiR 2017:33, s. 30.

²⁹⁶ Prop. 2016/17:30, s. 1 och s. 20; Brå rapport 2018:7, s. 18; Westman, *Förmyndarskap*, s. 146.

4.7 Valet av framtidsfullmaktshavare

Att upprätta en framtidsfullmakt är idag det enda sättet om man i förväg vill kunna försäkra sig om vem som kommer att ta hand om ens angelägenheter en dag.²⁹⁷

Vem man vill ge uppdraget som framtidsfullmaktshavare till bestämmer man helt fritt själv men det betyder också att man, precis som när en domstol utser en ställföreträdare, bör välja någon som man har förtroende för, är lämplig och som har den kompetensen som kommer att krävas för uppdraget.²⁹⁸ Att man som fullmaktsgivare känner förtroende för fullmaktshavaren är viktigt ur den aspekten att uppdraget startar när man själv inte längre är beslutsförmögen och därför inte kan ge instruktioner om hur uppdraget ska utföras eller kan kontrollera om uppdraget verkligen sköts på det sättet som det är tänkt.²⁹⁹ Ur lämplighetssynpunkt bör det också vara en hederlig person och i framtidsfullmakten är det möjligt att ställa upp villkor som att fullmaktshavaren t.ex. måste visa upp ett utdrag från belastningsregistret när framtidsfullmakten träder ikraft för att uppdraget ska kunna ta sin början.³⁰⁰ Men hur bör man tänka kring kompetensen? Innan jag går in på vilken typ av kompetens en framtidsfullmaktshavare bör ha så är det först relevant att undersöka vilka områden som det är möjligt att få hjälp inom genom en framtidsfullmakt och om det skiljer sig åt från när ett godmanskap eller förvaltarskap istället anordnas.

4.8 Föreligger det någon skillnad mellan instituten i fråga om vilken hjälp som är möjlig att få?

4.8.1 Vad kan en individ få hjälp med genom ett ställföreträdarskap?

Genom en god man eller förvaltare är det möjligt att få hjälp inom tre olika området, nämligen med att ”bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person”³⁰¹.³⁰² Att få hjälp med att bevaka sin rätt innebär att en god man eller förvaltare kan hjälpa till med att t.ex. ansöka om bidrag, överklaga beslut eller teckna avtal.³⁰³ Att få hjälp med att förvalta sin egendom innebär att en person kan få hjälp med sina ekonomiska angelägenheter som att t.ex. betala räkningar, placera kapital eller att sköta om en fastighet.³⁰⁴ Att få hjälp med att sörja för sin person innebär istället att den gode mannen eller förvaltaren ska se till att så att den hjälpbehövandes personliga behov tillgodoses.³⁰⁵ Det kan handla om att ordna boende eller att se till så att den enskilde får den vård eller den fritid som den har rätt till.³⁰⁶ Eftersom en

²⁹⁷ 1§ FFL; 3§ FFL; 9§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 19; Odlöw, ”Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?”, s. 257; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 13-14.

²⁹⁸ 1§ FFL; 5§ 2 p. FFL; 11 kap. 4§ 2 st. FB; 11 kap. 7§ 4 st. FB; 11 kap. 12§ 1 st. FB; Prop. 2016/17:30, s. 23-24, s. 35-36 och s. 113; Odlöw, ”Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?”, s. 257; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 43, s. 45-46 och s. 49.

²⁹⁹ 1§ FFL; 9§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 35-36; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 45.

³⁰⁰ 5§ 4 p. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 31, s. 34 och s. 114; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 49.

³⁰¹ 11 kap. 4§ 1 st. FB.

³⁰² 11 kap. 4§ 1 st. FB; 11 kap. 7§ 1 st. FB; 12 kap. 2§ 1 st. FB; Prop. 1987/88:124, s. 139 och s. 145; Prop. 1993/94:251, s. 210; RiR 2017:33, s. 14; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 326; Giertz, *Erkännande, makt och möten*, s. 60; Westman, *Förmyndarskap*, s. 61.

³⁰³ Prop. 1987/88:124, s. 139-140 och s. 145-147; RiR 2017:33, s. 14; Giertz, *Erkännande, makt och möten*, s. 60; Westman, *Förmyndarskap*, s. 61.

³⁰⁴ Ibid.

³⁰⁵ Ibid.

³⁰⁶ Ibid.

individ kan behöva hjälp inom alla tre eller bara ett av dessa områden så ska domstolen anpassa ställföreträdarens uppdrag efter den hjälpbehövandes behov, vilket gör att uppdraget kan omfatta hela den hjälpbehövandes egendom eller bara en viss egendom eller angelägenhet.³⁰⁷

4.8.2 Vad får framtidsfullmakten omfatta?

Tanken med framtidsfullmakten är att när en individ p.g.a. ett sjukdomstillstånd inte längre är beslutsförmögen så ska en i förväg utsedd framtidsfullmaktshavare kunna ta över och företräda den hjälpbehövande i de angelägenheter som omfattas av framtidsfullmakten.³⁰⁸

Precis som vid godmanskap och förvaltarskap så kan en framtidsfullmakt omfatta både ekonomiska och personliga angelägenheter och eftersom framtidsfullmakten är en privat handling så kan man själv bestämma att den t.ex. bara ska omfatta en viss angelägenhet eller en viss rättshandling.³⁰⁹ I fullmaktshavarens uppdrag ligger också enligt lag att bevaka fullmaktsgivarens rätt i de angelägenheter som omfattas av framtidsfullmakten, om inget annat har angetts uttryckligen i framtidsfullmakten.³¹⁰

Genom en framtidsfullmakt är det alltså möjligt att få hjälp inom samma tre områden som genom ett anordnande av ett godmanskap eller förvaltarskap.³¹¹ Det finns dock områden som en framtidsfullmakt inte får omfatta, som åtgärder inom hälso- och sjukvård eller tandvård, områden som normalt inte heller en god man eller förvaltare har befogenheter att fatta beslut kring.³¹² Samtidigt som lagen om framtidsfullmakter trädde ikraft infördes också en ny bestämmelse i föräldrabalken om att gode män, förvaltare och framtidsfullmaktshavare inte är behöriga att företräda den enskilde i frågor som är av utpräglat personlig karaktär, som att ingå äktenskap, bekräfta faderskap eller upprätta testamente.³¹³

4.9 Framtidsfullmaktshavarens kompetens

Vad det gäller vilken kompetens en framtidsfullmaktshavare kan komma att behöva ha så består den frågan egentligen av flera delar eftersom framtidsfullmakten kan omfatta olika angelägenheter.³¹⁴ När det kommer till de ekonomiska angelägenheterna så bör en fullmaktshavaren ha tillräcklig kompetens när det kommer till att förvalta fullmaktsgivarens

³⁰⁷ 11 kap. 4§ 1 st. FB; 11 kap. 7§ FB; 12 kap. 2§ 1 st. FB; Prop. 1987/88:124, s. 139-140 och s. 146; Prop. 1993/94:251, s. 210; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 292, s. 321-322, s. 330 och 337; Grauers, *Ekonomisk familjerätt*, s. 118 och s. 122; Westman, *Förmyndarskap*, s. 47 och s. 61-62.

³⁰⁸ 1§ FFL; 5§ FFL; 9§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 25-27 och s. 108; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 20.

³⁰⁹ 11 kap. 4§ FB; 11 kap. 7§ FB; 12 kap. 2§ 1 st. FB; 2§ 1 st. FFL; 5§ 3 p. FFL; Prop. 1987/88:124, s. 139-140 och s. 145-147; Prop. 2016/17:30, s. 28-29, s. 34, s. 109-110 och s. 113; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 23-26.

³¹⁰ 2§ 1 st. FFL; 5§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 29-31, s. 34, s. 110 och s. 113-114; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 26-27.

³¹¹ 11 kap. 4§ FB; 11 kap. 7§ FB; 12 kap. 2§ 1 st. FB; 1§ FFL; 2§ 1 st. FFL; Prop. 1987/88:124, s. 139-140 och s. 145-147; Prop. 2016/17:30, s. 28-31, s. 106 och s. 109-110; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 23-27.

³¹² 2§ 2 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 29-30 och s. 110-111; Dir. 2012:72, s. 6-7; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 27-28.

³¹³ Lag (2017:311) om ändring i föräldrabalken; 2§ 2 st. FFL; 12 kap. 2§ 3 st. FB; Prop. 2016/17:30, s. 30 och s. 110; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 28-29.

³¹⁴ 2§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 28-29 och s. 109-110; RiR 2017:33, s. 14; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 23-27 och s. 49-50.

egendom.³¹⁵ Hur ens ekonomi ser ut eller kommer att se ut bör man som fullmaktsgivare i förväg kunna planera för och därför bör det också vara möjligt att kunna räkna ut vilken kompetens som fullmaktshavaren kan komma att behöva ha inom detta område.³¹⁶ Däremot kan det vara svårare att planera för om man t.ex. kommer att drabbas av en sjukdom eller funktionsnedsättning som kommer att innebära att man som fullmaktsgivare kanske behöver ha en fullmaktshavare som kan ordna ett nytt boende eller som är duktig på att hålla i myndighetskontakter.³¹⁷ Det är dock möjligt att villkora även fullmaktshavarens kompetens i framtidsfullmakten, vilket kan vara bra att göra om man som fullmaktsgivare misstänker att fullmaktshavarens uppdrag kommer att vara av en mer omfattande karaktär och innefatta komplicerade rättshandlingar.³¹⁸

Ett annat sätt att lösa kompetensfråga på är att det i en framtidsfullmakt är möjligt att utse flera fullmaktshavare som kan vara behöriga att företräda en samtidigt men inom olika områden.³¹⁹ På så sätt skulle man kunna dela upp kompetensen och därigenom kunna försäkra sig om att man har rätt person på rätt plats för t.ex. en viss angelägenhet eller rättshandling.³²⁰ En annan variant är att det är möjligt att ge flera fullmaktshavare behörighet att tillsammans sköta om de angelägenheterna som omfattas av framtidsfullmakten, vilket gör det möjligt att kunna bli företrädd av en bredare kompetens oavsett angelägenhet.³²¹

4.10 Föreligger det risk för att kunna drabbas av en framtidsfullmaktshavare med bristande kompetens?

Genom att upprätta en framtidsfullmakt så har den enskilde, till skillnad från vid godmanskap och förvaltarskap, en möjlighet att i förväg själv kunna bestämma över vem eller vilka som en dag ska få företräda en.³²² På så vis ansvarar fullmaktsgivaren själv för rekryteringsprocessen och över vilka krav som är nödvändiga att ställa på tilltänkta fullmaktshavare.³²³ Även om fullmaktshavarens kompetens inte ses som någon risk inom det privaträttsliga institutet så bör det ändå finnas en risk för att man som fullmaktsgivare skulle kunna drabbas av en fullmaktshavare med bristande kompetens för uppdraget, med tanke på att upprättandet av framtidsfullmakten och valet av fullmaktshavare sker innan, i vissa fall kanske långt innan,

³¹⁵ 2§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 28-29 och s. 109; RiR 2017:33, s. 14; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 25 och s. 49-50.

³¹⁶ 2§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 28-29 och s. 109; RiR 2017:33, s. 14; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 25, s. 47 och s. 49-50.

³¹⁷ 2§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 28-31 och s. 109-110; RiR 2017:33, s. 14, s. 30 och s. 33; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 25-26, s. 47 och s. 49-50.

³¹⁸ 5§ 4 p. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 34 och s. 113-114; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 49-50.

³¹⁹ 5§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 35-36 och s. 113-114; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 26 och s. 47-48.

³²⁰ 2§ 1 st. FFL; 5§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 28-29, s. 34-36, s. 109-110 och s. 113-114; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 26 och s. 47-48.

³²¹ 2§ 1 st. FFL; 5§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 28-29, s. 34-36, s. 109-110 och s. 113-114; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 47-48.

³²² 11 kap. 4§ FB; 11 kap. 7§ FB; 11 kap. 12§ FB; 1§ FFL; 3§ FFL; 5§ 2 p. FFL; 9§ 1 st. FFL; Prop. 2013/14:225, s. 32-36 och s. 44-45; Prop. 2016/17:30, s. 19, s. 108-109, s. 111, s. 113 och s. 116; Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 257; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 13-14 och s. 45-46.

³²³ 2§ 1 st. FFL; 5§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 28-29, s. 34-36, s. 109-110 och s. 113-114; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 44-50.

något hjälpbehov har uppstått.³²⁴ Att som fullmaktsgivare på förhand kunna veta exakt vilken typ av hjälp som man en dag i framtiden kan komma att behöva ha är inte lätt att förutspå och eftersom framtidsfullmakten inte kan justeras efter det att den har trätt ikraft, om det inte enbart handlar om att begränsa uppdraget, så är det inte heller möjligt att ändra eller utöka dess omfattning när väl beslutsoförmågan har slagit in.³²⁵ Härefter ligger en väsentlig skillnad mot det offentliga systemet som är mycket mer flexibelt på den punkten eftersom domstolen har till uppgift att anpassa omfattningen på ett ställföreträderskap efter vilka hjälpbehov som den enskilde faktiskt har vid tidpunkten då ett godmanskap eller förvalterskap blir aktuellt.³²⁶ Dessutom kan ett ställföreträderskap omprövas vilket innebär att om en hjälpbehövandes tillstånd skulle förändras så kan omfattningen på godmanskapet eller förvalterskapet också ökas, minskas eller upphöra helt.³²⁷

Det privaträttsliga institutet kan alltså inte heller garantera en individ att denne en dag kommer att bli företrädd av en person med tillräckligt god kompetens för uppdraget.³²⁸ Som framgick i föregående stycke så erbjuder dock institutet flertalet alternativ på hur man som fullmaktsgivare kan upprätta en framtidsfullmakt med beaktandet av fullmaktshavarens kompetens, vilket öppnar upp möjligheten för att i alla fall själv kunna försäkra sig om att man en dag kommer att bli företrädd av någon eller några med kanske inte exakt rätt kompetens men förhoppningsvis i alla fall tillräckligt god kompetens för uppdraget.³²⁹ Framtidsfullmakten kan i detta avseende ses som ett tryggare alternativ mot det offentliga systemet om den upprättas på rätt sätt.³³⁰ Men frågan är vad som händer om man som fullmaktsgivare, trots ett noga överlagt val av fullmaktshavare, ändå skulle hamna i en situation där det visar sig att fullmaktshavaren inte riktigt har tillräckliga kunskaper för uppdraget?

4.11 Begära byte av framtidsfullmaktshavare

4.11.1 Grunderna för att avsätta en framtidsfullmaktshavare

Så länge som en framtidsfullmaktsgivare är beslutsförmögen så finns möjligheten att ändra eller göra tillägg i framtidsfullmakten, men så fort som beslutsoförmågan har inträtt, och framtidsfullmakten har trätt ikraft, så finns det inte längre någon möjlighet för

³²⁴ 1§ FFL; 2§ 1 st. FFL; 3§ FFL; 5§ FFL; 9§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 25-26, s. 28, s. 33, s. 35-36, s. 39, s. 108, s. 113-114 och s. 116; Ds 2014:16, s. 75-78; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 21-23, s. 33-35, s. 44-47 och s. 66-67.

³²⁵ 1§ FFL; 3§ FFL; 7§ FFL; 9§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 111 och s. 114-115; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 49-50 och s. 56.

³²⁶ 11 kap. 4§ FB; 11 kap. 7§ FB; 12 kap. 2§ 1 st. FB; Prop. 1987/88:124, s. 139-140 och s. 145-146; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 292, s. 321-322, s. 330 och 337; Grauers, *Ekonomisk familjerätt*, s. 118 och s. 122; Westman, *Förmyndarskap*, s. 47 och s. 61-62.

³²⁷ 11 kap. 19§ 1 st. FB; 11 kap. 23§ 1 st. FB; Prop. 1987/88:124, s. 139-140 och s. 145-147; Grauers, *Ekonomisk familjerätt*, s. 119.

³²⁸ 1§ FFL; 2§ 1 st. FFL; 3§ FFL; 5§ FFL; 7§ FFL; 9§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 25-26, s. 28, s. 33, s. 35-36, s. 39, s. 108-111 och s. 113-116; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 21-23, s. 33-35, s. 44-50, s. 56 och s. 66-67.

³²⁹ 2§ 1 st. FFL; 5§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 28-29, s. 34-36 och s. 113-114; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 13-14, s. 26 och s. 47-50.

³³⁰ 1§ FFL; 2§ 1 st. FFL; 3§ FFL; 5§ FFL; 9§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 19-20 och s. 113-114; RiR 2017:33, s. 54; Odlöv, "Skylle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 257; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 13-14, s. 26 och s. 44-50.

fullmaktsgivaren att justera dess innehåll och t.ex. ändra valet av fullmaktshavare.³³¹ Vid upprättandet har framtidsfullmakten dock fullmaktsgivaren möjlighet att utse en eller flera granskare, vars uppgift blir att kontrollera att fullmaktshavaren verkligen sköter sitt uppdrag på rätt sätt.³³² Skulle en granskare anse att framtidsfullmakten för den enskilde t.ex. inte fungerar tillräckligt väl eller att fullmaktshavaren av någon anledning missköter sitt uppdrag så kan granskaren vända sig till överförmyndaren och påtala problemet.³³³ I de fall då överförmyndaren får en sådan indikation, oavsett om uppgifterna kommer ifrån en granskare eller någon annan som t.ex. en anhörig till fullmaktsgivaren, så är överförmyndaren skyldig att utreda saken genom att begära in en redovisning eller upplysningar om uppdraget från fullmaktshavaren.³³⁴ Överförmyndaren har även rätt att fatta beslut om att en viss fullmaktshavare inte längre får bruka framtidsfullmakten.³³⁵ Detta ska ske om överförmyndaren bedömer att fullmaktshavaren har gjort sig skyldig till ”missbruk eller allvarlig försummelse”³³⁶ vid utövandet av sitt uppdrag, vilket liknar den befogenheten som jag tidigare redogjorde för gällande när en överförmyndare har möjlighet att avsätta en ställföreträdare.³³⁷ Men en överförmyndare kan också besluta om att en fullmaktshavare inte längre får bruka framtidsfullmakten av andra skäl som att fullmaktshavaren t.ex. inte har tillräckliga kunskaper för uppdraget eller av någon annan anledning ”visat sig vara oförmögen att ta till vara fullmaktsgivarens intressen”³³⁸.³³⁹ Denna grund för att kunna avsätta en fullmaktshavare hänger ihop med att framtidsfullmaktshavare, till skillnad från gode män och förvaltare, har en generell och lagreglerad skyldighet att alltid beakta den enskildes egen inställning till hur uppdraget ska utföras, en skyldighet som jag kommer att återkomma till och utreda mer ingående i nästkommande kapitel.³⁴⁰

4.11.2 Begära byte av framtidsfullmaktshavare p.g.a. bristande kompetens

Tidigare i uppsatsen konstaterade jag att det kan vara svårt att få lov att byta ut en god man eller förvaltare utan bevis på att denne verkligen har gjort sig skyldig till ”missbruk eller försummelse”³⁴¹ vid utövandet av sitt uppdrag, trots att en ställföreträdare ska kunna avsättas även av andra olämplighetsskäl.³⁴² I och med att en överförmyndare har rätt att förbjuda en framtidsfullmaktshavare från att bruka en framtidsfullmakt om denne har ”visat sig vara

³³¹ 1§ FFL; 3§ FFL; 5§ 2 p. FFL; 7§ FFL; 9§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 52, s. 111 s. 114-115; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 56.

³³² 23§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 67, s. 69-70 och 127-128; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 99.

³³³ Prop. 2016/17:30, s. 70, s. 72-73 och s. 75; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 100 och s. 102.

³³⁴ 25§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 70, s. 72-74 och s. 128-129; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 100, s. 102 och s. 105.

³³⁵ 26§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 75 och s. 129-130; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 61 och s. 103-104.

³³⁶ 26§ 1 st. FFL.

³³⁷ 11 kap. 20§ 1 st. FB; 26§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 75 och s. 129-130; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 61 och s. 103-104.

³³⁸ 26§ 1 st. FFL.

³³⁹ 26§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 75 och s. 129-130, Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 104.

³⁴⁰ 26§ 1 st. FFL; 15§ FFL; 12 kap. 3§ FB; Prop. 1993/94:251, s. 212; Prop. 2016/17:30, s. 57, s. 120 och s. 129; SOU 2004:112, s. 458 och s. 815; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 79; Westman, *Förmyndarskap*, s. 67.

³⁴¹ 11 kap. 20§ 1 st. FB.

³⁴² 11 kap. 20§ 1 st. FB; SOU 2004:112, s. 814; RH 2018:19; Westman, *Förmyndarskap*, s. 50-51; Jemsby & Grill, ”Svårt byta ut god man”, SVT 9 maj 2016.

oförmögen att ta till vara fullmaktsgivarens intressen³⁴³, vilket kan innefatta att fullmaktshavaren inte har tillräckliga kunskaper för att kunna utföra uppdraget på det sättet som fullmaktsgivaren själv vill, så bör det vara enklare att få en fullmaktshavare avsatt p.g.a. bristande kompetens jämfört med en förordnad god man eller förvaltare.³⁴⁴ Men för att det verkligen ska bli ett byte och inte bara att fullmaktshavaren avsätts från sitt uppdrag, vilket skulle leda till att framtidsfullmakten inte längre kan brukas, så måste fullmaktsgivaren i så fall ha angett en subsidiär fullmaktshavare i framtidsfullmakten.³⁴⁵ En fullmaktshavare som helt enkelt får lov att ta över uppdraget från den tidigare.³⁴⁶

Det ska alltså vara möjligt att kunna få en framtidsfullmaktshavare avsatt och utbytt p.g.a. bristande kompetens, men för att det verkligen ska ske så är fullmaktsgivaren i de flesta fall beroende av att en granskare, nära släkting eller någon annan uppmärksammar och upplyser överförmyndaren om det rådande förhållandet, mot bakgrunden av att framtidsfullmaktsgivaren själv är beslutsoförmögen vid denna tidpunkt.³⁴⁷

4.12 Återkalla en framtidsfullmakt som har trätt ikraft

En fullmaktsgivare har alltid möjlighet att återkalla en upprättad framtidsfullmakt, även efter det att den har trätt ikraft, så länge individens rättshandlingsförmåga inte har begränsats genom ett förvaltarskap.³⁴⁸ I propositionen till lagen om framtidsfullmakter påpekas det dock att denna möjlighet i praktiken ändå är begränsad i de fall då framtidsfullmakten har trätt ikraft eftersom fullmaktsgivaren då befinner sig i ett tillstånd av beslutsoförmåga.³⁴⁹ Det betyder att en upprättad framtidsfullmakt som har trätt ikraft i stort sett bara kan återkallas om fullmaktsgivaren har utsett en granskare i framtidsfullmakten som har getts behörighet att återkalla den.³⁵⁰ Det räcker alltså inte enbart med att en granskare är utsedd i framtidsfullmakten utan det krävs också att det särskilt har angetts i framtidsfullmakten att granskaren har rätt att återkalla den och lämpligtvis har det också angetts i framtidsfullmakten under vilka förutsättningar som granskaren får lov att göra det.³⁵¹ Det bör alltså vara möjligt att kunna försäkra sig mot att bli fast med en framtidsfullmaktshavare med bristande kompetens för uppdraget även genom att formulera det som en förutsättning för när granskaren har möjlighet att återkalla framtidsfullmakten.³⁵²

³⁴³ 26§ 1 st. FFL.

³⁴⁴ 11 kap. 20§ 1 st. FB; 26§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 75 och s. 129; SOU 2004:112, s. 814-815; RH 2018:19; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 104; Westman, *Förmyndarskap*, s. 50-51; Jemsby & Grill, "Svårt byta ut god man", SVT 9 maj 2016.

³⁴⁵ 5§ FFL; 26§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 36, s. 75 och s. 113-114; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 48 och s. 104.

³⁴⁶ Prop. 2016/17:30, s. 36; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 48.

³⁴⁷ 1§ FFL; 9§ 1 st. FFL; 23§ FFL; 25§ FFL; 26§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 70, s. 72-75 och s. 128-130; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 100 och s. 102-105.

³⁴⁸ 6§ FFL; 8§ 1 st. FFL; 16§ 1 st. AvtL; 11 kap. 7§ FB; 11 kap. 9§ FB; Prop. 2016/17:30, s. 114-115; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 31; Westman, *Förmyndarskap*, s. 47.

³⁴⁹ 6§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 114.

³⁵⁰ 6§ FFL; 8§ FFL; 23§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 74-75 och s. 114-115; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 55.

³⁵¹ 5§ 4 p. FFL; 8§ FFL; 23 § 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 74-75 och s. 113-115; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 55.

³⁵² Ibid.

Det man dock ska ha i åtanke är att om framtidsfullmakten antingen blir återkallad eller om överförmyndaren beslutar om att den aktuella fullmaktshavaren inte längre ska få bruka den, och det i framtidsfullmakten inte har utsetts någon som får ta över uppdraget, så kommer troligtvis ett godmanskap eller förvalterskap istället att bli aktuellt för fullmaktsgivaren eftersom det inte är möjligt att upprätta en ny framtidsfullmakt eller ändra den befintliga när väl beslutoförmågan har inträtt.³⁵³ Något som i en situation då fullmaktshavaren inte har tillräckligt god kompetens för uppdraget kan vara till fullmaktsgivarens fördel ur kompetens- eller lämplighetssynpunkt men antagligen inte det som den hjälpbehövande själv vill eftersom individen av någon anledning tidigare har föredragit det privaträttsliga alternativet.³⁵⁴ I det här sammanhanget är det också värt att nämna att en annan möjlig lösning som finns till hands i en sådan här situation för att begränsa eller ta bort en fullmaktshavares behörighet att bruka framtidsfullmakten är genom att man själv som fullmaktsgivare, någon av ens anhöriga eller överförmyndaren ansöker om att ett ställföreträderskap istället borde anordnas.³⁵⁵ Framtidsfullmakten är nämligen underordnad godmanskap och förvalterskap vilket innebär att en framtidsfullmakt blir verkningslös i den utsträckningen som ett ställföreträderskap har anordnats åt en hjälpbehövande.³⁵⁶

4.13 Summering och avslutande kommentar

I samband med ett anordnande av ett ställföreträderskap så ska en hjälpbehövande bli förordnad en ställföreträdare med tillräckliga kunskaper för uppdraget. Riksrevisionens rapport visar dock på att överförmyndarna idag har svårt att rekrytera lämpliga gode män och förvaltare och att risk finns för att en hjälpbehövande kan bli tilldelad en ställföreträdare med bristande kompetens. Denna risk föreligger främst i de fall då en hjälpbehövande har behov av mer omfattande hjälp eller har en större förmögenhet som ska förvaltas. Med andra ord finns det ingen större anledning, ur kompetenssynpunkt, att upprätta en framtidsfullmakt om man har en förhållandevis enkel ekonomi och inte tror sig kommer att behöva företrädas av någon med spetskompetens inom något område. Det problematiska är dock att man aldrig riktig på förhand kan veta vilken typ av sjukdomstillstånd man en dag kan komma att drabbas av och vilken typ av hjälp man i så fall kommer att vara i behov av. Därmed föreligger det en potentiell risk för alla att kunna drabbas av en ställföreträdare med bristande kompetens. Det privaträttsliga institutet kan av samma skäl inte heller garantera en individ att denne en dag kommer att bli företrädd av någon med tillräckliga kunskaper för uppdraget. Däremot erbjuder institutet möjlighet att själv bestämma vem som en dag ska företräda en och flertalet alternativ på hur framtidsfullmakten kan upprättas med beaktandet av fullmaktshavarens kompetens. Genom de möjligheter som står till buds vid upprättandet av framtidsfullmakten så borde det alltså vara möjligt för en individ att själv kunna försäkra sig om att denne en dag kommer att bli företrädd av någon eller några med i alla fall tillräckligt god kompetens för

³⁵³ 1§ FFL; 3§ FFL; 5§ FFL; 7§ FFL; 8§ FFL; 9§ 1 st. FFL; 23§ 1 st. FFL; 26§ 1 st. FFL; 11 kap. 4§ FB; 11 kap. 7§ FB; Prop. 2016/17:30, s. 65-66, s. 74-76, s. 111, s. 113-115 och s. 129-130; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 48, s. 55-56, s. 61, s. 92, s. 100 och s. 103-104.

³⁵⁴ 11 kap. 4§ FB; 11 kap. 7§ FB; 11 kap. 12§ FB; Prop. 1987/88:124, s. 173; Prop. 2013/14:225, s. 33-35; Prop. 2016/17:30, s. 65-66; Westman, *Förmyndarskap*, s. 48, s. 61 och s. 65.

³⁵⁵ 11 kap. 15§ FB; 27§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 63-66 och s. 130-131; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 59-60, s. 102 och s. 105.

³⁵⁶ Ibid.

uppdraget. Inom det privaträttsliga institutet är det även lättare att byta ut den som företräder en p.g.a. bristande kompetens, jämfört med det offentliga systemet, och utses dessutom en granskare med rätten att återkalla framtidsfullmakten så bör risken för att en dag sitta fast med en fullmaktshavare med bristande kompetens vara ganska liten. Framtidsfullmakten bör alltså vara ett tryggare alternativ för den enskilde ur kompetenssynpunkt och att upprätta en framtidsfullmakt utgör heller ingen risk för att man en dag kommer att stå utan hjälp. Det värsta som egentligen kan hända, om man som fullmaktsgivare inte skulle lyckas göra ett bättre rekryteringsjobb än vad överförmyndarna idag gör, är att man får acceptera att istället bli förordnad en god man eller förvaltare.

5. Riskerna angående tillsynen av ställföreträdare och framtidsfullmaktshavare

Avslutningsvis kommer jag att titta närmare på vilket tillsynsansvar som överförmyndaren respektive länsstyrelsen har och vilka brister som finns på tillsynsområdet inom det offentliga systemet enligt Riksrevisionen. Tillsynen ses som en risk även inom det privaträttsliga institutet, så frågan är vilket institut som kan erbjuda den enskilde det tryggaste alternativet vad det gäller att utöva kontroll över hur den som sköter ens angelägenheter utför sitt uppdrag? För att förtydliga vad ett tillsynsansvar kan innebära så utreds i detta kapitel också vilka skyldigheter som ställföreträdare och framtidsfullmaktshavare har gentemot den de företräder och om det föreligger någon skillnad mellan instituten på denna punkt.

5.1 Ställföreträdarens uppdrag

När väl en hjälpbehövande har förordnats en god man eller förvaltare så är ställföreträdarens uppdrag att hjälpa eller företräda den hjälpbehövande i den uträckningen som ställföreträdarskapet har anordnats.³⁵⁷ Ett uppdrag som den gode mannen eller förvaltaren ska utföra på ett omsorgsfullt sätt och alla handlingar som ställföreträdaren företar ska utgå ifrån vad som är det bästa för den enskilde.³⁵⁸ Om beslut ska tas i en fråga som kan anses vara viktig för den enskilde är ställföreträdaren också skyldig att inhämta den hjälpbehövandes, men också dennes make eller sambos, mening om det är möjligt.³⁵⁹

Vad det gäller den hjälpbehövandes medel så får de i rimlig omfattning användas till t.ex. den enskildes uppehälle, utbildning och vård men i övrigt ska de placeras på ett tryggt sätt där de kan ge skäligen avkastning.³⁶⁰ I uppdraget ingår även att den gode mannen eller förvaltaren måste hålla den hjälpbehövandes pengar och värdepapper åtskilda från sina egna och andras, bokföra alla inkomster och utgifter samt årligen sammanställa den enskildes tillgångar och skulder.³⁶¹

Några av dessa skyldigheter som ställföreträdare enligt lag har gentemot den de företräder kommer jag att återkomma till och beskriva närmare när jag inom kort kommer att jämföra dem mot vad som ligger i en framtidsfullmaktshavares uppdrag, men innan dess kommer jag att titta närmare på tillsynsansvaret inom det offentliga systemet.

5.2 Tillsynsansvaret inom det offentliga systemet

5.2.1 Överförmyndarens tillsynsansvar

Sveriges kommuner kan själva bestämma hur de vill organisera sin överförmyndarverksamhet och istället för att ha en ensam överförmyndare så kan de välja att ha en överförmyndarnämnd

³⁵⁷ 11 kap. 4§ FB; 11 kap. 7§ FB; 12 kap. 2§ 1 st. FB; Prop. 1993/94:251, s. 210-211; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 326-327; Westman, *Förmyndarskap*, s. 66.

³⁵⁸ 12 kap. 3§ FB; Prop. 1993/94:251, s. 211-212; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 326-327; Grauers, *Ekonomisk familjerätt*, s. 129; Westman, *Förmyndarskap*, s. 67.

³⁵⁹ 12 kap. 7§ FB; Prop. 1993/94:251, s. 215-216.

³⁶⁰ 12 kap. 4§ 1 st. FB; Prop. 1993/94:251, s. 212-213; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 328; Grauers, *Ekonomisk familjerätt*, s. 129.

³⁶¹ 12 kap. 5§ FB; 12 kap. 6§ 1 st. FB; 12 kap. 9§ FB; 14 kap. 15§ FB; Prop. 1993/94:251, s. 213-214 och s. 264; RiR 2017:33, s. 25; Westman, *Förmyndarskap*, s. 93-94; Grauers, *Ekonomisk familjerätt*, s. 129.

eller en gemensam överförmyndarnämnd tillsammans med andra kommuner.³⁶² Oavsett vilken modell en kommun har föredragit så är det gemensamma för alla överförmyndarmyndigheterna att de består av förtroendevalda personer som genom kommunfullmäktige har valts för uppdraget på fyra år.³⁶³ I lagen uppställs inga krav på vad en överförmyndare behöver ha för kompetens, men det är vanligt att överförmyndarna har anställda tjänstemän och överförmyndarnas uppgifter kan också fullgöras genom att de t.ex. anlitar en expert med specialistkompetens inom något område.³⁶⁴ Överförmyndarnas ansvar är bl.a. att rekrytera lämpliga ställföreträdare, erbjuda gode män och förvaltare relevant utbildning och lämna uppgifter om sin verksamhet till länsstyrelsen.³⁶⁵ Men dess huvudsakliga uppgift är att utöva tillsynen över landets förordnade förmyndare, gode män och förvaltare, som när Riksrevisionen presenterade sin rapport 2017 bedömdes vara ca 94 000 till antalet.³⁶⁶ Ärligen måste gode män och förvaltare redovisa den hjälpbehövandes ekonomi till överförmyndaren genom att lämna in en årsräkning och en årsredogörelse.³⁶⁷ Även om överförmyndarna har till uppgift att granska även andra handlingar och uppgifter som ställföreträdarna lämnar in, som förteckningar och sluträkningar i vissa fall, så är det främst utifrån årsräkningen som överförmyndarna normalt kontrollerar att den hjälpbehövandes medel har används på rätt sätt och att dennes tillgångar är tryggt placerade.³⁶⁸

5.2.2 Länsstyrelsens tillsynsansvar

I Sverige har vi idag sju länsstyrelser vars uppgift är att utöva tillsynen över landets överförmyndare.³⁶⁹ Ett tillsynsansvar som består i årliga inspektioner, om länsstyrelsen inte anser att det är helt uppenbart att det inte behövs.³⁷⁰ I uppdraget ligger bl.a. att de ska kontrollera så att överförmyndarna följer givna lagregler och att handläggningen också sker på ett lämpligt och rättssäkert sätt.³⁷¹ Länsstyrelsen ska därför kontrollera överförmyndarnas register och göra stickprovskontroller på utvalda akter.³⁷²

³⁶² 19 kap. 1§ FB; 19 kap. 2§ FB; 19 kap. 16§ 2 st. FB; RiR 2017:33, s. 16-17; Westman, *Förmyndarskap*, s. 130-131.

³⁶³ 19 kap. 5§ 1 st. FB; 19 kap. 7§ 1 st. FB; RiR 2017:33, s. 16; Westman, *Förmyndarskap*, s. 130-131.

³⁶⁴ 19 kap. 8§ FB; 19 kap. 14§ 1 st. FB; Prop. 1993/94:251, s. 291-292; RiR 2017:33, s. 16 och s. 56; Westman, *Förmyndarskap*, s. 131.

³⁶⁵ 19 kap. 18§ FB; 19 kap. 19§ FB; 22§ FFO; Prop. 2013/14:225, s. 49-50; RiR 2017:33, s. 16.

³⁶⁶ 16 kap. 1§ 1 st. FB; Prop. 1993/94:251, s. 278; RiR 2017:33, s. 13 och s. 16; Westman, *Förmyndarskap*, s. 130.

³⁶⁷ 12 kap. 9§ FB; 14 kap. 15§ FB; Prop. 1993/94:251, s. 264; RiR 2017:33, s. 25; Westman, *Förmyndarskap*, s. 93 och s. 100; Göteborgs Stad. *Redogörelse för utfört uppdrag*.

https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/for-dig-som-ar-god-man-forvaltare-eller--formyndare/god-man-forvaltare-for-vuxna/redovisning/redogorelse-for-utfort-uppdrag/lut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfIjo8ziTYzcDQy9TAy93f3MDQ0cQ4J8AwOMwoyCTU31wwkpiAJKG-AAjgb6BbmhigA7moB2/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/ (hämtad 14 december 2019).

³⁶⁸ 12 kap. 4§ 1 st. FB; 12 kap. 5§ FB; 12 kap. 9§ FB; 14 kap. 1§ FB; 14 kap. 2§ FB; 14 kap. 15§ FB; 14 kap. 18§ FB; 16 kap. 1§ FB; 16 kap. 3§ FB; Prop. 1993/94:251, s. 213, s. 264 och s. 279-280; RiR 2017:33, s. 25; Westman, *Förmyndarskap*, s. 93 och s. 99-100.

³⁶⁹ 19 kap. 17§ 1 st. FB; 20§ FFO; Prop. 2007/08:150, s. 72; RiR 2017:33, s. 13 och s. 17-18; Westman, *Förmyndarskap*, s. 143.

³⁷⁰ 21§ 1 st. FFO; RiR 2017:33, s. 17; Westman, *Förmyndarskap*, s. 143-144.

³⁷¹ 21§ 2 st. FFO; RiR 2017:33, s. 17; Westman, *Förmyndarskap*, s. 143-144.

³⁷² 21§ 2 st. FFO; RiR 2017:33, s. 17; Westman, *Förmyndarskap*, s. 144.

På samma sätt som att en överförmyndare kan anmärka på en ställföreträdarens redovisning så kan också länsstyrelsen vid en inspektion rikta en anmärkning mot hur en överförmyndare har utfört sitt uppdrag.³⁷³ Skulle länsstyrelsen anse att en viss överförmyndare inte är lämplig för sitt uppdrag och därför borde avsättas så är länsstyrelsen även behörig att anmäla det till tingsrätten.³⁷⁴ Länsstyrelserna har dessutom en rådgivande och stöttande funktion gentemot överförmyndarna där de genom t.ex. information eller utbildning ska se till så att överförmyndarna har de kunskaperna som krävs för uppdraget, vilket inkluderar att överförmyndarna på ett likartat sätt ska kunna tolka de regler som finns inom rättsområdet.³⁷⁵

5.3 Bristerna gällande tillsynen i det offentliga systemet enligt Riksrevisionen

Även om det är överförmyndarna som utövar tillsynen över ställföreträdarna och länsstyrelsen som har tillsynsansvaret över överförmyndarnas verksamhet så är det staten som har det yttersta ansvaret för att enskilda inte lider skada och för att systemet är rättssäkert.³⁷⁶ Det övergripande syftet med Riksrevisionens senaste granskning var därför att titta på om det offentlighetsrättsliga systemet verkligen är rättssäkert när det kommer till att utöva tillsyn över ställföreträdare och överförmyndare.³⁷⁷

Enligt Riksrevisionens rapport så är det vanligaste problemet med överförmyndarnas verksamhet att de har långa handläggningstider vid granskningen av ställföreträdarnas årsräkningar och årsredogörelser.³⁷⁸ Ett problem som beror på att ställföreträdarna många gånger kommer in med sina handlingar försent, eller inte alls, och att överförmyndarna inte heller uppmärksammar detta.³⁷⁹ I de mest allvarliga fallen som Riksrevisionen hade hittat så fanns det kommuner som fortfarande inte hade granskat årsredovisningar som låg flera år bakåt i tiden.³⁸⁰ Att överförmyndarna inte ser till så att ställföreträdarna verkligen redovisar sina uppdrag gör att vissa gode män och förvaltare kommer undan tillsynen, vilket Riksrevisionen ser allvarligt på.³⁸¹ Men den långa handläggningstiden beror också på att det i vissa fall finns brister i de handlingar som ställföreträdarna lämnar in.³⁸²

Ett annat problem inom tillsynsområdet är att det inte finns några allmänna rekommendationer om hur överförmyndare ska utföra sina granskningar, vilket har lett till att många överförmyndare idag har tagit fram sina egna rutiner, men det finns också de överförmyndare som inte följer några checklistor alls när de genomför sina granskningar.³⁸³ Riksrevisionen påpekar dock i sin rapport att det faktum att överförmyndarna verkar ha olika rutiner vid utförandet av sina granskningar inte nödvändigtvis behöver betyda att de görs undermåligt, men att det finns en risk för att ärenden kan komma att bedömas olika.³⁸⁴

³⁷³ 16 kap. 5§ FB; 24§ FFO; RiR 2017:33, s. 17; Westman, *Förmyndarskap*, s. 144.

³⁷⁴ 19 kap. 9§ FB; Prop. 1993/94:251, s. 290; RiR 2017:33, s. 17; Westman, *Förmyndarskap*, s. 144.

³⁷⁵ 19 kap. 17§ 2 st. FB; Prop. 2007/08:150, s. 72; RiR 2017:33, s. 18 och s. 44; Westman, *Förmyndarskap*, s. 143.

³⁷⁶ 16 kap. 1§ 1 st. FB; 19 kap. 17§ 1 st. FB; RiR 2017:33, s. 7.

³⁷⁷ RiR 2017:33, s. 5 och s. 8.

³⁷⁸ RiR 2017:33, s. 26.

³⁷⁹ Ibid.

³⁸⁰ RiR 2017:33, s. 38.

³⁸¹ RiR 2017:33, s. 26.

³⁸² Ibid.

³⁸³ RiR 2017:33, s. 28.

³⁸⁴ RiR 2017:33, s. 29.

Riksrevisionen slår också fast i sin rapport att det inte finns tillräckliga riktlinjer angående hur överförmyndare ska tolka reglerna inom rättsområdet, vilket innebär att det inte finns några förutsättningar för att verksamheten ska kunna vara rättssäker.³⁸⁵ Eftersom överförmyndarnas tillsyn följer olika rutiner och också dokumenteras på olika sätt så leder det även till att länsstyrelserna i sin tur får svårt att utöva sin tillsyn över överförmyndarna.³⁸⁶

Riksrevisionen kommer i sin rapport fram till att de flesta problemen rörande tillsynen i det offentliga systemet beror på att det saknas en central myndighet som har det övergripande tillsynsansvaret på nationell nivå.³⁸⁷ De rekommenderar därför regeringen i sin rapport att tillsätta en utredning för att bl.a. se över hur tillsynen i stort bör organiseras och med uppgiften att föreslå en central förvaltningsmyndighet för tillsynsansvaret.³⁸⁸

Slutsatsen i Riksrevisionens rapport var att staten måste ta ett större ansvar för att kunna försäkra enskilda en bättre rättssäkerhet.³⁸⁹ Det finns med andra ord stora brister inom tillsynsområdet i det offentliga systemet idag och som framkommit i Riksrevisionen granskningsrapport så finns risk att vissa gode män och förvaltare i värsta fall kommer undan överförmyndarnas granskning helt, eller i alla fall inte inom rimlig tid.³⁹⁰ Frågan blir därför om framtidsfullmakten ur tillsynsaspekten skulle kunna vara ett tryggare alternativ för den enskilde?

5.4 Framtidsfullmaktshavarens uppdrag

5.4.1 Regleringen av framtidsfullmaktshavarens uppdrag

En framtidsfullmakt fungerar ungefär som en vanlig fullmakt i det avseendet att fullmaktsgivaren har gett fullmaktshavaren rätt att rättshandla för sin räkning.³⁹¹ På samma sätt som när en vanlig fullmakt har upprättats, och likt när ett godmanskap eller förvaltarskap har anordnats åt en hjälpbehövande, så måste framtidsfullmaktshavaren hålla sig inom uppdragets ram, dvs. framtidsfullmaktshavaren är endast behörig att rättshandla för framtidsfullmaktsgivarens räkning inom de områdena som framtidsfullmakten omfattar.³⁹² Till skillnad mot gode män och förvaltare vars uppdrag regleras i föräldrabalken så finns det inga regler i lagen om framtidsfullmakter som talar om på vilket sätt en framtidsfullmaktshavare ska utföra sitt uppdrag, mer än att fullmaktshavaren ska handla i enlighet med fullmaktsgivarens intressen och i viktiga frågor samråda med fullmaktsgivaren.³⁹³ Däremot gäller avtalslagens regler om skriftliga fullmakter i stor uträkning på framtidsfullmakter liksom reglerna om sysslomän i 18 kap. handelsbalken

³⁸⁵ RiR 2017:33, s. 29 och s. 54-56.

³⁸⁶ RiR 2017:33, s. 29.

³⁸⁷ RiR 2017:33, s. 57-58.

³⁸⁸ RiR 2017:33, s. 58.

³⁸⁹ RiR 2017:33, s. 5-6 och s. 58.

³⁹⁰ RiR 2017:33, s. 26.

³⁹¹ 10§ 1 st. AvtL; 1§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 52; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 16-18, s. 43 och s. 77.

³⁹² 10§ 1 st. AvtL; 11 kap. 5§ FB; 11 kap. 9§ FB; 11 kap. 11§ FB; 12 kap. 2§ FB; 1§ FFL; 2§ FFL; 20§ FFL; 18 kap. 2§ HB; Prop. 2016/17:30, s. 52, s. 56, s. 107-111 och s. 124-125; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 310-311; Grauers, *Ekonomisk familjerätt*, s. 120 och s. 124; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 17, s. 43-44 och s. 78; Westman, *Förmyndarskap*, s. 47 och s. 63.

³⁹³ 12:3 FB; 12:4 FB; 12:5 FB; 12:6 FB; 12:7 FB; 15§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 55; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 78.

(1736:0123 2) (HB) när det kommer till förhållandet mellan fullmaktsgivaren och fullmaktshavaren.³⁹⁴ Enligt handelsbalken är en fullmaktshavare t.ex. skyldig att omsorgsfullt fullgöra sitt uppdrag, hålla fullmaktsgivarens medel åtskilda från sina egna och andras och kunna slutredovisa sitt uppdrag om denne lämnar sitt uppdrag eller om uppdraget har upphört p.g.a. t.ex. fullmaktsgivaren har avlidit, vilket i mångt och mycket likna de skyldigheterna som gode män och förvaltare har enligt föräldrabalken.³⁹⁵ Därför kommer jag i det kommande att titta närmare på 15§ FFL som specifikt reglerar framtidsfullmaktshavarens skyldigheter gentemot framtidsfullmaktsgivaren och jämföra de skyldigheterna mot vad som gäller om en enskild istället företräds av en god man eller förvaltare.

5.4.2 Lojalitetsplikten

Vad det gäller 15§ FFL som bl.a. stadgar att en framtidsfullmaktshavare ska utföra sitt uppdrag ”i enlighet med fullmaktsgivarens intressen”³⁹⁶ så liknar den skyldigheten till viss del det som också ligger i en ställföreträdarens uppdrag att ”alltid handla på det sätt som bäst gagnar den enskilde”³⁹⁷, men i praktiken skiljer sig också dessa regler åt en aning.³⁹⁸ I att en fullmaktshavare ska agera i enlighet med fullmaktsgivarens intressen ligger en lojalitetsplikt som innebär att fullmaktshavaren ska iaktta fullmaktsgivarens önskan om hur uppdraget ska utföras.³⁹⁹ Hur man som fullmaktsgivare vill att ens angelägenheter ska skötas den dagen då man själv är beslutsoförmögen kan anges i framtidsfullmakten, en uttryckt vilja som fullmaktshavaren i så fall måste förhålla sig till när framtidsfullmakten har trätt ikraft.⁴⁰⁰ I de fall då fullmaktsgivaren inte har angett några önskemål om hur uppdraget ska utföras i framtidsfullmakten så är istället fullmaktshavaren skyldig att försöka utröna vad fullmaktsgivarens förmodade vilja är genom att försöka ta reda på hur fullmaktsgivaren tidigare har skött t.ex. sin ekonomi.⁴⁰¹

I att en ställföreträdare ska handla utifrån vad som är det bästa för den enskilde ligger att den gode mannen eller förvaltaren ska låta den enskildes intressen vara vägledande vid utförandet

³⁹⁴ 20§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 52-54, s. 56-57 och s. 124-125; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 44, s. 77 och s. 91.

³⁹⁵ 18 kap. 1§ HB; 12 kap. 3§ FB; 12 kap. 4§ FB; 12 kap. 5§ FB; 12 kap. 6§ FB; 12 kap. 7§ FB; 14 kap. 15§ 2 st. FB; 14 kap. 18§ FB; 20§ FFL; Prop. 1993/94:251, s. 213-214 och s. 264; Prop. 2016/17:30, s. 56 och s. 124-125; Jan Hellner, Richard Hager & Annina H Persson. *Speciell avtalsrätt II – Kontraktetsrätt*. 1 häftet. Särskilda avtal. 6 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2015, s. 240 och s. 244-247; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 93; Westman, *Förmyndarskap*, s. 67; Göteborgs Stad. *Sluträkning*. https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/for-dig-som-ar-god-man-forvaltare-eller-formyndare/god-man-forvaltare-for-vuxna/redovisning/slutrakning!/ut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfIjo8ziTYzcDQy9TAy93f3MDQ0cQ4j8AwOMwoyCDQ31wwkpiAJKG-AAjgb6XvpR6Tn5SRCrHPOSjC3S9aOKUtNSi1KL9EqLgMIZJSUFxVaqBqoG5eXleun5-ek5qXrj-bmqBti0ZOQXI-hHoKrUL8iNqPJJDXcEAJtPbn4!/dz/d5/L2dBISevZ0FBIS9nQSEh/ (hämtad 14 december 2019).

³⁹⁶ 15§ FFL.

³⁹⁷ 12 kap. 3§ FB.

³⁹⁸ 15§ FFL; 12 kap. 3§ FB; Prop. 2016/17:30, s. 57-58 och s. 120; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 326-327; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 79; Westman, *Förmyndarskap*, s. 67.

³⁹⁹ 15§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 57 och s. 120; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 79.

⁴⁰⁰ 1§ FFL; 5§ 4 p. FFL; 9§ 1 st. FFL; 15§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 57, s. 113-114 och s. 120; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 79.

⁴⁰¹ 15§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 57 och s. 120; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 79.

av uppdraget.⁴⁰² Till skillnad mot framtidfullmaktshavare har dock inte ställföreträdare någon generell skyldighet att beakta den enskildes egen inställning, varken den uttryckta eller den förmodade.⁴⁰³ Det betyder att en person som saknar beslutsförmåga eller som inte kan uttrycka sin åsikt och som därför inte själv kan styra över hur en god man eller förvaltare ska agera sannolikt kommer att bli företrädd på det sättet som ställföreträdaren anser är det bästa för den enskilde ur en mer allmän synvinkel, medan en framtidfullmaktsgivare kommer att företrädas utifrån individens egen uttryckta eller förmodade vilja.⁴⁰⁴

Enligt förarbetena till föräldrabalken så påpekas det att ställföreträdare ofta tolkar sin uppgift som att sparsamhet ska vara det vägledande i fråga om hur den enskildes medel ska användas.⁴⁰⁵ Detta trots att den hjälpbehövandes medel ska användas till den enskildes ”nytta”⁴⁰⁶ vilket inte bara behöver vara sådant som en individ rent praktiskt är i behov av.⁴⁰⁷

När reglerna om gode män och förvaltare utvärderades genom en statlig utredning som presenterades 2004 föreslogs därför att regeln om hur en hjälpbehövandes medel får användas borde förtydligas med ett tillägg om att den enskildes medel i skälig omfattning även får användas till den enskildes ”välbefinnande”⁴⁰⁸.⁴⁰⁹ Utredningen ansåg att det begreppet bättre skulle fånga in att ställföreträdare får använda den hjälpbehövandes medel till sådant som höjer den enskildes välbefinnande, som t.ex. resor, kläder eller blommor, så länge som inköpen inte är omdömeslösa.⁴¹⁰ En sådan lagändring kom dock aldrig tillstånd vilket gör att det finns en risk för att man som hjälpbehövande skulle kunna bli företrädd av en ställföreträdare som mer ser till att ens pengar växer på hög, än att det sätts en guldkant på ens tillvaron.⁴¹¹ Är det så man vill att ens ekonomi ska skötas så är detta naturligtvis inte något problem, men vill man att något annat ska vara vägledande så är det säkrare att man genom en framtidfullmakt specificera hur man vill att en framtidfullmaktshavare ska agera och sköta om ens angelägenheter.⁴¹²

5.4.3 Samrådsplikten

Framtidfullmaktshavaren har också enligt 15§ FFL en samrådsplikt gentemot framtidfullmaktsgivaren, vilket innebär att fullmaktshavaren, om det är möjligt, ska samråda med fullmaktsgivaren i frågor som för fullmaktsgivaren är av särskild betydelse och som därmed kan anses viktiga, som t.ex. val av boende eller försäljning av en egendom, för att

⁴⁰² 12 kap. 3§ FB; Prop. 1993/94:251, s. 212; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 326-327; Westman, *Förmyndarskap*, s. 67.

⁴⁰³ 12 kap. 3§ FB; Prop. 1993/94:251, s. 212; SOU 2004:112, s. 458; Westman, *Framtidfullmakter*, s. 79; Westman, *Förmyndarskap*, s. 67.

⁴⁰⁴ 11 kap. 4§ 1 st. FB; 11 kap. 7§ 1 st. FB; 11 kap. 5§ FB; 11 kap. 9§ FB; 12 kap. 3§ FB; 1§ FFL; 3§ FFL; 5§ 4 p. FFL; 9§ 1 st. FFL; 15§ FFL; Prop. 1993/94:251, s. 212; Prop. 2016/17:30, s. 57-58 och s. 120; SOU 2004:112, s. 458; Westman, *Framtidfullmakter*, s. 79; Westman, *Förmyndarskap*, s. 67.

⁴⁰⁵ 12 kap. 4§ 1 st. FB; Prop. 1993/94:251, s. 212-213; SOU 2004:112, s. 458-459.

⁴⁰⁶ 12 kap. 4§ 1 st. FB.

⁴⁰⁷ 12 kap. 4§ 1 st. FB; Prop. 1987/88:124, s. 188; Prop. 1993/94:251, s. 212-213; SOU 2004:112, s. 458-459; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 328.

⁴⁰⁸ SOU 2004:112, s. 458.

⁴⁰⁹ 12 kap. 4§ 1 st. FB; SOU 2004:112, s. 4 och s. 458.

⁴¹⁰ SOU 2004:112, s. 458-459.

⁴¹¹ 12 kap. 4§ 1 st. FB; Prop. 1993/94:251, s. 212-213; SOU 2004:112, s. 458-459.

⁴¹² 12 kap. 4§ 1 st. FB; 5§ 4 p. FFL; 15§ FFL; Prop. 1987/88:124, s. 188; Prop. 1993/94:251, s. 212; Prop. 2016/17:30, s. 57-58, s. 113-114 och s. 120; SOU 2004:112, s. 458-459; Westman, *Framtidfullmakter*, s. 79; Westman, *Förmyndarskap*, s. 67.

försöka utröna dennes intresse.⁴¹³ Detta liknar samma skyldighet som ställföreträdare har mot en hjälpbehövande som anordnats ett godmanskap eller förvaltarskap, men med den skillnaden att en ställföreträdare också är skyldig att inhämta den hjälpbehövandes make eller sambos mening om det är möjligt.⁴¹⁴ Det råder också en skillnad mellan hur väl en god man, förvaltare eller framtidsfullmaktshavare behöver följa den enskildes vilja.⁴¹⁵

En god man eller förvaltare måste samråda med den enskilde vid viktigare frågor om denne kan ge uttryck för sin mening och dennes hälsotillstånd inte hindrar att det kan inhämtas.⁴¹⁶

En förvaltare kan dock gå emot den enskildes vilja och företa en rättshandling som strider mot den hjälpbehövandes mening eftersom förvaltaren har ensam rådighet över den enskildes egendom, till skillnad från en god man som i regel inte får företa en rättshandling utan den hjälpbehövandes samtycke.⁴¹⁷

I propositionen till lagen om framtidsfullmakter poängteras det att beslutsoförmåga inte är detsamma som att en person inte kan ge uttryck för sin vilja.⁴¹⁸ Därför ska fullmaktshavare om möjligt samråda med fullmaktsgivaren i viktiga frågor, men fullmaktshavaren behöver inte följa fullmaktsgivarens uttryckta vilja i en viss fråga eftersom fullmaktsgivaren befinner sig i ett tillstånd av beslutsoförmåga när framtidsfullmakten har trätt ikraft.⁴¹⁹

5.5 Tillsynsansvaret inom det privaträttsliga institutet

5.5.1 Granskare och anhörigas insyns rätt

Som tidigare har nämnts så är det möjligt för en framtidsfullmaktsgivare att utse en eller flera granskare i framtidsfullmakten, vars uppgift blir att kontrollera att fullmaktshavaren verkligen sköter sitt uppdrag på rätt sätt.⁴²⁰ Som framtidsfullmaktshavare kan endast en fysisk person utses, till skillnad mot en granskare som kan vara antingen en fysisk eller en juridisk person, vilket betyder att det är möjligt att ge t.ex. en revisionsbyrå mandat att begära in en redovisning från fullmaktshavaren.⁴²¹ En rätt som granskaren har antingen i enlighet med en instruktion i framtidsfullmakten eller så fort som granskaren anser att det finns skäl för det.⁴²²

⁴¹³ 15§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 58 och s. 121; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 80 och s. 101-102.

⁴¹⁴ 12 kap. 7§ FB; 15§ FFL; Prop. 1993/94:251, s. 215-216; Prop. 2016/17:30, s. 58 och s. 121; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 80.

⁴¹⁵ 12 kap. 7§ FB; 15§ FFL; Prop. 1993/94:251, s. 215-216; Prop. 2016/17:30, s. 58 och s. 121; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 80.

⁴¹⁶ 12 kap. 7§ FB; Prop. 1993/94:251, s. 215-216.

⁴¹⁷ 11 kap. 5§ FB; 11 kap. 9§ FB; 12 kap. 7§ FB; Prop. 1993/94:251, s. 215-216; Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*, s. 310-311; Odlöv, *Ställföreträdare för vuxna*, s. 232-234; Westman, *Förmyndarskap*, s. 47 och s. 63-64.

⁴¹⁸ Prop. 2016/17:30, s. 58.

⁴¹⁹ 1§ FFL; 9§ 1 st. FFL; 15§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 58, s. 108 och s. 121; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 80 och s. 101-102.

⁴²⁰ 23§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 69 och s. 127-128; Odlöv, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 259; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 99-100.

⁴²¹ 1§ FFL; 5§ 2 p. FFL; 23§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 69-70, s. 109, s. 113 och s. 127; Odlöv, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 259; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 20 och s. 99-100.

⁴²² 23§ 2 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 70 och s. 128; Odlöv, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 259; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 100.

Begär granskaren att uppdraget ska redovisas så måste fullmaktshavaren kunna lämna in en redovisning där t.ex. fullmaktsgivarens inkomster och utgifter framgår, men granskaren kan också begära att fullmaktshavaren ska redogöra för en viss händelse.⁴²³

En granskare har alltså rätt att få insyn i hur en framtidsfullmaktshavare sköter sitt uppdrag.⁴²⁴ Skulle en granskare anse att fullmaktshavaren t.ex. missbrukat sitt uppdrag så har granskaren dock ingen rätt att avsätta fullmaktshavaren, men som jag redogjorde för i förra kapitlet så kan en granskare vid ett sådant scenario välja att återkalla framtidsfullmakten om denne har getts en sådan behörighet.⁴²⁵

I de fall då en fullmaktsgivare inte har valt att utse en granskare i framtidsfullmakten så har istället fullmaktsgivarens make, sambo eller närmaste släktingar rätt att årligen begära in en redovisning om uppdraget från fullmaktshavaren.⁴²⁶ Skulle någon av dessa, eller en granskare, anse att något t.ex. är oklart i fullmaktshavarens redovisning eller att framtidsfullmakten för fullmaktsgivaren inte fungerar optimalt så har de alla möjlighet att vända sig till överförmyndaren och påtala problemen.⁴²⁷

5.5.2 Överförmyndarens tillsynsansvar

Eftersom framtidsfullmakter är avsedda att vara ett privaträttsligt alternativ till ställföreträdarskap så står institutet som utgångspunkt inte under någon allmän tillsyn, till skillnad mot godmanskapet och förvaltarens tillsyn.⁴²⁸ Överförmyndaren har dock ett visst tillsynsansvar även över det privaträttsliga institutet och de har rätt att begära in en redovisning eller upplysningar om en framtidsfullmaktshavarens uppdrag om det finns skäl för det, men det bygger på att överförmyndaren har fått en indikation, från t.ex. en granskare eller en nära anhörig till fullmaktsgivaren, om att en framtidsfullmakt t.ex. inte fungerar tillräckligt väl.⁴²⁹

Skulle en överförmyndare vid t.ex. granskningen av fullmaktshavarens redovisning anse att fullmaktshavaren har gjort sig skyldig till missbruk eller allvarlig försummelse vid utövandet av sitt uppdrag, eller som jag redogjorde för i förra kapitlet inte har kunnat ta till vara fullmaktsgivarens intressen, så har överförmyndaren också rätt att besluta om att en viss framtidsfullmaktshavare, helt eller delvis, inte längre får bruka framtidsfullmakten.⁴³⁰

5.6 Risker gällande tillsynen i det privaträttsliga institutet enligt remissinstanserna

Innan lagen om framtidsfullmakter infördes påpekade flera remissinstanser att det finns en risk att framtidsfullmaktshavare kan komma att missbruka sin ställning genom att ge sig själv

⁴²³ 23§ 2 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 70 och s. 128; Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 259; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 100.

⁴²⁴ 23§ 2 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 69-70 och s. 128; Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 259; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 99-100.

⁴²⁵ 8§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 74-75 och s. 115; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 55 och s. 100.

⁴²⁶ 24§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 71 och s. 128; Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 259-260; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 101.

⁴²⁷ 23§ FFL; 24§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 69-74; Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 261; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 100 och s. 102.

⁴²⁸ 12 kap. 9§ 1 st. FB; Prop. 2016/17:30, s. 69; Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 256-257 och s. 259-261; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 98.

⁴²⁹ 25§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 69-74 och s. 128-129; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 102 och s. 105.

⁴³⁰ 26§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 75 och s. 129-130; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 103-104.

fördelar då institutet som utgångspunkt inte står under någon allmän tillsyn och med tanke på att framtidsfullmakter varken registreras vid upprättandet eller att ikraftträdandet av den behöver anmälas.⁴³¹ Vissa remissinstanser ställde sig t.ex. tveksamma till om överförmyndarens befogenhet var tillräckliga för att kunna skydda en enskild individ från illojala förfaranden och ansåg att överförmyndarna borde ha mer insyn i hur en framtidsfullmakt brukas.⁴³² Andra röster ifrågasatte istället om de möjligheterna som överförmyndarna faktiskt har, vad det gäller att begära in upplysningar och redovisning från fullmaktshavaren, inte är förenliga med att framtidsfullmakten ska vara ett privaträttsligt alternativ till godmanskap och förvaltarskap och att det för den enskilde skulle innebära för mycket myndighetsinsyn i personliga och ekonomiska angelägenheter.⁴³³ Det finns alltså en tydlig konflikt mellan de remissinstanserna som ansåg att framtidsfullmakter borde omfattas av en större kontroll från samhällets sida och de som ansåg att institutet inte borde stå under någon offentlig tillsyn alls.⁴³⁴ Oavsett var man står i den frågan så kommer jag att ta fasta på och gå vidare med den befarade risken som flera remissinstanser enligt förarbetena till lagen om framtidsfullmakter uttalade, att en framtidsfullmaktshavare skulle kunna missbruka sitt uppdrag i och med att institutet som utgångspunkt inte står under någon allmän tillsyn.⁴³⁵ För utgör verkligen det en risk i praktiken med tanke på att en fullmaktsgivare troligtvis kommer att välja en hederlig person som tidigare har visat sig vara pålitlig och som denne har förtroende för till posten som fullmaktshavare? Skulle verkligen en fullmaktshavare kunna handla illojalt eller kanske brottsligt mot t.ex. den anhörige som den företräder genom framtidsfullmakten?

5.7 Behövs överhuvudtaget någon tillsyn över framtidsfullmaktshavare?

I propositionen till lagen om framtidsfullmakter antar regeringen att många av de som kommer att upprätta en framtidsfullmakt troligtvis kommer att utse en anhörig som fullmaktshavare.⁴³⁶ Av den anledningen kommer jag att besvara frågan genom att titta på om det finns några risker kopplade till att företrädas av just en anhörig.

Tidigare i uppsatsen konstaterades att risken att som äldre förordnas en god man eller förvaltare inte nämnvärt verkar öka risken för att drabbas av ett brott, även om det generellt är mer riskfyllt att befinna sig i en situation där man är beroende av hjälp från andra och med reservation för att det kan finnas ett mörkertal som inte syns i statistiken.⁴³⁷

I Brottsförebyggande rådets rapport om äldres utsatthet för brott redovisar dock Brå, efter att ha granskat gjorda polisanmälningar från år 2016, flera fall av olika former av bedrägeribrott mot äldre där en anhörig misstänktes vara förövaren.⁴³⁸ Fall där den äldre många gånger var drabbad av demens och där en nära släkting lyckades få dem till att skriva under ett gåvobrev, använde deras kontokort eller gjorde banköverföringar till sig själva.⁴³⁹ Vad det gäller risken

⁴³¹ Ds 2014:16, s. 77.

⁴³² Ibid.

⁴³³ 25§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 22-24 och s. 128-129; Ds 2014:16, s. 77.

⁴³⁴ Ds 2014:16, s. 77.

⁴³⁵ Ibid.

⁴³⁶ Prop. 2016/17:30, s. 45.

⁴³⁷ Brå rapport 2018:7, s. 13, s. 15, s. 21 och s. 60-69; Brå, *Mörkertal och dold brottslighet*.

⁴³⁸ Brå rapport 2018:7, s. 60 och s. 67.

⁴³⁹ Brå rapport 2018:7, s. 67.

att som äldre bli utsatt för ett brott, och speciellt vid fall av demens, så verkar det alltså råda en större risk att bli utsatt för ett brott av en anhörig än av en förordnad ställföreträdare.⁴⁴⁰ Torbjörn Odlöw, universitetslektor vid juridiska institutionen på Handelshögskolan i Göteborg, redogör i ett kapitel av boken *Socialrätt under omvandling – om solidaritetens och välfärdsstatens gränser* för förmyndarskapsrättens historiska utveckling i Sverige.⁴⁴¹ Han är inne på lite samma sak som tas upp i Brås:s rapport angående att det finns en risk i sig med att vara hjälpbehövande och konstaterar att det inte är ett nytt fenomen att människor som behöver hjälp med att ta hand om sig själva och sin ekonomi utsätts för ekonomiska övergrepp utan att det är något som hjälpbehövande i alla tider har blivit utsatta för.⁴⁴² Odlöw beskriver den historiska utvecklingen på rättsområdet från 1600-talet då det var helt och hållet släktens sak att ta hand om hjälpbehövande vuxna till att det har blivit alltmer en offentlighetsrättslig angelägenhet med förordnande ställföreträdare och där regleringen inom tillsynsområdet allteftersom har skärpts för att staten ska kunna skydda hjälpbehövande från ställföreträdare som försummar eller missbrukar sina uppdrag.⁴⁴³ Den historiska utveckling på rättsområdet är intressant, speciellt i förhållande till framtidfullmaktens inträde i svensk rätt, eftersom vi återigen går mot att hjälpbehövandes behov ska skötas av anhöriga utan så mycket offentlig tillsyn, något som Odlöw beskriver som oroande eftersom det historiskt sett har visats sig att sådana angelägenheter inte kan anförtros till anhöriga utan risk för ekonomiska övergrepp.⁴⁴⁴

Det är inte bara Sverige som har infört möjligheten för människor att kunna upprätta en form av framtidfullmakt.⁴⁴⁵ Många länder gjorde det långt innan Sverige och därför finns det internationella studier som har undersökt riskerna med framtidfullmakter.⁴⁴⁶ Law Commission i Nya Zeeland, en oberoende och rådgivande institution som bl.a. granskar landets lagar, presenterade t.ex. år 2001 en studie av deras motsvarighet till framtidfullmakten.⁴⁴⁷ I rapporten identifierades bl.a. problem med att anhöriga fullmaktshavare inte samråder med fullmaktsgivaren eller ser till dennes bästa och att det också förekommer de som förskingrar pengar från fullmaktsgivaren.⁴⁴⁸ Att välja att företrädas av en anhörig har alltså både historiskt och i närtid, som nationellt och internationellt, visat sig vara förknippat med risker om inte möjlighet till erforderlig offentlig insyn och tillsyn finns.⁴⁴⁹

⁴⁴⁰ Brå rapport 2018:7, s. 60-69.

⁴⁴¹ Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 240-271; Göteborgs universitet. *Juridiska institutionen*. <https://law.handels.gu.se/om-institutionen/personal?userId=xodlto> (hämtad 7 december 2019).

⁴⁴² Brå rapport 2018:7, s. 15; Odlöw, Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?, s. 241.

⁴⁴³ Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 241 och s. 243-256.

⁴⁴⁴ Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 241-242 och s. 256.

⁴⁴⁵ Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 262.

⁴⁴⁶ Ibid.

⁴⁴⁷ *Misuse of Enduring Powers of Attorney*; Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 263; Law Commission. *What we do*. <https://www.lawcom.govt.nz/what-we-do> (hämtad 17 december 2019).

⁴⁴⁸ *Misuse of Enduring Powers of Attorney*, s. 8.

⁴⁴⁹ Brå rapport 2018:7, s. 67; *Misuse of Enduring Powers of Attorney*, s. 8; Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 241-242, s. 256 och s. 262.

5.8 Kan det privaträttsliga alternativet vara tryggare än det offentligrättsliga systemet sett till tillsynen?

Som jag tidigare redogjorde för så har en fullmaktsgivares make, sambo eller närmste släktingar rätt att begära in en redovisning från fullmaktshavaren i de fall då en granskare inte har utsetts i framtidsfullmakten för att kontrollera uppdraget.⁴⁵⁰ Även inom det offentliga systemet har, förutom den hjälpbehövande själv, make, sambo eller närmaste släktingar till den som står under godmanskap eller förvaltarskap rätt att ta del av de handlingar som ställföreträdaren har lämnat in till överförmyndaren.⁴⁵¹ Anhörigas möjligheter att kunna kontrollera hur en ställföreträdare eller framtidsfullmaktshavare sköter sitt uppdrag är med andra ord ganska likvärdiga oavsett institut.⁴⁵² Men eftersom varken det offentliga systemet eller det privaträttsliga institutet kan försäkra en individ om att någon anhörig verkligen kommer att begära in en redovisning om uppdraget så kommer jag att besvara frågan utifrån om en utsedd granskare i framtidsfullmakten möjligtvis är ett tryggare alternativ mot att låta en överförmyndare utöva sitt allmänna tillsynsansvar över en förordnad ställföreträdare.⁴⁵³ Enligt Riksrevisionens rapport finns det idag stora problem inom tillsynsområdet i det offentliga systemet, så stora brister att det i värsta fall finns risk för att en ställföreträdare till och med kan komma undan tillsynen helt.⁴⁵⁴ Det privaträttsliga alternativet borde av den anledningen kunna vara ett tryggare alternativ för den enskilde eftersom möjlighet finns att utse en granskare och i framtidsfullmakten skriva in att granskaren t.ex. årligen ska kontrollera fullmaktshavarens uppdrag.⁴⁵⁵ Men valet av granskare bör i så fall vara av största vikt om man som fullmaktsgivare ska kunna känna sig trygg med att granskaren verkligen kommer att kontrollera att fullmaktshavaren sköter sitt uppdrag på rätt sätt, speciellt i relation till att överförmyndarens tillsynsansvar och befogenheter vad det gäller framtidsfullmakter måste initieras av någon.⁴⁵⁶

5.9 Valet av granskare

Tidigare konstaterades att anhöriga inte nödvändigtvis alltid vill varandra väl och därför kan vara olämpliga att utse som fullmaktshavare.⁴⁵⁷ Precis som vid valet av fullmaktshavare så antar regeringen i propositionen till lagen om framtidsfullmakter att en anhörig, eller nära vän till fullmaktsgivaren, kan ligga nära till hands att väljas som granskare.⁴⁵⁸ Till skillnad mot det

⁴⁵⁰ 24§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 71 och s. 128; Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 259-260; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 101.

⁴⁵¹ 32 kap. 4§ OSL; 32 kap. 5§ OSL; 16 kap. 7§ FB; Prop. 1993/94:251, s. 282; Westman, *Förmyndarskap*, s. 100-101; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 105-106.

⁴⁵² 32 kap. 4§ OSL; 32 kap. 5§ OSL; 16 kap. 7§ FB; 24§ FFL; Prop. 1993/94:251, s. 282; Prop. 2016/17:30, s. 71 och s. 128; Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 259-260; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 101 och s. 105-106; Westman, *Förmyndarskap*, s. 100-101.

⁴⁵³ 23§ FFL; 24§ FFL; 12 kap. 9§ FB; 16 kap. 1§ FB; 16 kap. 7§ FB; Prop. 2016/17:30, s. 127-128; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 101; Westman, *Förmyndarskap*, s. 100.

⁴⁵⁴ RiR 2017:33, s. 26 och s. 38.

⁴⁵⁵ 5§ 4 p. FFL; 23§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 69-70, s. 113-114 och s. 127-128; Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 259.

⁴⁵⁶ 23§ FFL; 25§ FFL; 26§ 1 st. FFL; Prop. 2016/17:30, s. 69-70, s. 72-76 och s. 127-130; Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 261; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 99-100 och s. 102-105.

⁴⁵⁷ Brå rapport 2018:7, s. 67; *Misuse of Enduring Powers of Attorney*, s. 8; Odlöw, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 241-242, s. 256 och s. 261-262.

⁴⁵⁸ Prop. 2016/17:30, s. 45 och s. 69-70

som framkommit angående anhörigas lämplighet som fullmaktshavare så skulle det kunna finnas en fördel med att utse en anhörig som granskare med ett egenintresse, i form av t.ex. arvsrätt till fullmaktsgivaren, eftersom granskaren då har ett incitament till att verkligen kontrollera att t.ex. fullmaktsgivarens egendom förvaltas på ett bra sätt.⁴⁵⁹ Alternativt om man ändå väljer att utse en anhörig som fullmaktshavare så borde det lämpligen kompletteras med en oberoende granskare, kanske i form av en juridisk person som en revisionsbyrå.⁴⁶⁰ Vad som också kan vara bra att ha i åtanke vid valet av fullmaktshavare och granskare är att om man väljer att utse utomstående personer till båda de posterna så kommer inte någon av ens anhöriga att kunna få insyn i hur fullmaktshavaren sköter sitt uppdrag genom möjligheten att inhämta en redovisning från fullmaktshavaren.⁴⁶¹ Vad det gäller sekretess vid överförmyndarens handläggning vid ärenden enligt lagen om framtidsfullmakter så är rättsläget idag också något oklart.⁴⁶² Det finns nämligen inte någon bestämmelse i Offentlighets- och sekretesslag (2009:400) (OSL) som anger att handlingar som en fullmaktshavare har lämnat in till överförmyndaren ska vara sekretessbelagda.⁴⁶³ Det finns inte heller någon motsvarande sekretessbrytande regel i lagen om framtidsfullmakter liknande den i föräldrabalken när det gäller ställföreträdarskap, att den som har god man eller förvaltare samt dennes make, sambo eller närmaste släktingar trots sekretessen har rätt att få ta del av de handlingar hos överförmyndaren som rör ställföreträdarskapet.⁴⁶⁴ Enligt Westman är det förstnämnda dock bara ett misstag från lagstiftarens sida och att sekretess bör gälla hos överförmyndaren även när det gäller ärenden enligt lagen om framtidsfullmakter.⁴⁶⁵ Är så fallet så har inte heller anhöriga till en fullmaktsgivare möjlighet att få insyn i hur fullmaktshavaren utför sitt uppdrag genom att vända sig till överförmyndaren.⁴⁶⁶

5.10 Summering och avslutande kommentar

Överförmyndarna har inget allmänt tillsynsansvar över det privaträttsliga institutet, vilket flertalet remissinstanser påtalade som en risk när lagen om framtidsfullmakter skulle införas i svensk rätt. Remissinstanserna befarade att framtidsfullmaktshavare skulle kunna missbruka sitt uppdrag om ingen har insyn eller utövar kontroll över hur uppdraget sköts. Att välja att företrädas av en anhörig garanterar inte heller att man som hjälpbehövande inte skulle kunna utsättas för t.ex. ekonomiska övergrepp. Tvärtom har det både historiskt och i närtid, som nationellt och internationellt, visat sig vara förknippat med risker att företrädas av en anhörig om inte möjlighet till offentlig insyn och tillsyn finns. Men mot bakgrunden av att tillsynsansvaret i det offentliga systemet idag är så pass bristfälligt så skulle det ändå kunna vara tryggare för en enskild att upprätta en framtidsfullmakt om samtidigt en granskare utses för att kontrollera uppdraget. Om det privaträttsliga institutet ska vara tryggare än det

⁴⁵⁹ 23§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 127-128; Brå rapport 2018:7, s. 67; *Misuse of Enduring Powers of Attorney*, s. 8; Odlöv, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 241-242, s. 256 och s. 261-262.

⁴⁶⁰ 23§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 69-70 och s. 127; *Misuse of Enduring Powers of Attorney*, s. 26; Odlöv, "Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?", s. 259 och s. 261; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 99.

⁴⁶¹ 23§ FFL; 24§ FFL; Prop. 2016/17:30, s. 69-74 och s. 127-128; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 99-102.

⁴⁶² 32 kap. 4§ OSL; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 105-106.

⁴⁶³ 25§ FFL; 32 kap. 4§ OSL; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 105-106.

⁴⁶⁴ 32 kap. 4§ OSL; 32 kap. 5§ OSL; 16 kap. 7§ FB; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 105-106.

⁴⁶⁵ 32 kap. 4§ OSL; Westman, *Framtidsfullmakter*, s. 105-106.

⁴⁶⁶ *Ibid.*

offentlighetsrättsliga, vad det gäller tillsynen, är dock beroende av att fullmaktsgivaren i så fall gör ett noga och väl övervägt val till posten som granskare och att valet också görs i relation till vem eller vilka som utses som framtidsfullmaktshavare.

6. Avslutning

Det som framkommit i denna uppsats är att framtidsfullmakten för den enskilde skulle kunna vara ett tryggare alternativ till de hjälpåtgärder som samhället idag erbjuder i form av god man eller förvaltare. Detta sett till att det privaträttsliga institutet erbjuder enskilda att kunna upprätta en framtidsfullmakt med krav om att dess ikraftträdande ska prövas av en domstol. Det betyder att bedömningen av framtidsfullmaktens ikraftträdande är ett förfarande som skulle kunna gå till på ett lika rättssäkert sätt som när en domstol anordnar ett ställföreträdarskap. Genom att upprätta en framtidsfullmakt har enskilda också, till skillnad från godmanskapet och förvaltarskapet, en möjlighet att i förväg kunna bestämma vem eller vilka som en dag ska sköta om ens angelägenheter. I kombination med att det privaträttsliga institutet även erbjuder flertalet alternativ på hur framtidsfullmakten kan upprättas med beaktandet av fullmaktshavarens kompetens så borde det vara möjligt att själv som fullmaktsgivare kunna försäkra sig om att man en dag kommer att bli företrädd av någon med tillräckligt god kompetens för uppdraget. En viktig faktor som det offentliga systemet inte kan garantera enskilda idag mot bakgrunden av att överförmyndarna har visats sig ha svårt att rekrytera lämpliga gode män och förvaltare. Med anledning av att överförmyndarnas tillsyn över ställföreträdarna idag också är så pass bristfällig så skulle det även för den enskilde kunna vara säkrare att upprätta en framtidsfullmakt om en granskare samtidigt utses för att kontrollera fullmaktshavarens uppdrag.

Min slutsats, att framtidsfullmakten för den enskilde skulle kunna vara ett tryggare alternativ till de hjälpåtgärder som samhället idag erbjuder i form av god man eller förvaltare, är dock baserat på de risker som är kopplade till de respektive instituten ur ett generellt perspektiv. Som framkommit i denna uppsats är faktorer som att en enskild individ t.ex. har människor omkring sig som är lämpliga att utse som fullmaktshavare eller granskare helt avgörande för om framtidsfullmakten kan vara ett tryggare alternativ till ett ställföreträdarskap. I det enskilda fallet behöver alltså inte framtidsfullmakten nödvändigtvis vara det tryggaste alternativet. Därför är det olyckligt att medierna inte har förmedlat en mer nyanserad bild av godmanskapet, förvaltarskapet respektive framtidsfullmakten eftersom mediebilderna av de respektive instituten kan påverka människor till att ta rent felaktiga beslut.

Det kan finnas olika anledningar till varför en individ är intresserad av att upprätta en framtidsfullmakt. Är drivkraften rädslan för att en dag bli förordnad en ställföreträdare som allvarligt kommer att missköta sitt uppdrag så har jag genom den här uppsatsen förhoppningsvis tonat ner den rädslan och behovet av att upprätta en framtidsfullmakt. Har man däremot en önskan om att ens angelägenheter ska skötas utan så mycket offentlig insyn så bör framtidsfullmakten istället vara det mer självklara valet. En stor fördel med det privaträttsliga institutet är möjligheten att själv kunna bestämma över vem som en dag ska sköta om ens angelägenheter. Det kan vara fördelaktigt att företräddas av en anhörig som känner en väl, men att välja att företräddas av en anhörig utan så mycket offentlig insyn eller tillsyn har också i denna uppsats visat sig vara förknippat med vissa risker. Kanske skulle det offentliga systemet, om regeringen skulle lyckas att rätta till de brister som idag finns, vara det bästa av världar om det också infördes en möjlighet för enskilda att i förtid kunna meddela t.ex. överförmyndaren om vem man helst ser att domstolen utser som god man eller förvaltare den dagen ett ställföreträdarskap blir aktuellt?

Källförteckning

Offentligt tryck

Författningar

Handelsbalk (1736:0123 2) (HB)

Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område (AvtL)

Föräldrabalk (1949:381) (FB)

Förmyndarskapsförordning (1995:379) (FFO)

Offentlighets- och sekretesslag (2009:400) (OSL)

Lag (2014:886) om ändring i föräldrabalken

Lag (2017:310) om framtidsfullmakter (FFL)

Lag (2017:311) om ändring i föräldrabalken

Propositioner (Prop.)

Prop. 1949:93. *Förslag till föräldrabalk, m.m.*

Prop. 1974:44. *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i föräldrabalken, m.m.*

Prop. 1987/88:124. *Om god man och förvaltare*

Prop. 1993/94:251. *Förmyndarskapslagstiftningen*

Prop. 2007/08:150. *Förmyndarskapsrättsliga frågor*

Prop. 2010/11:119. *Domstolarnas handläggning av ärenden*

Prop. 2013/14:225. *Bättre förutsättningar för gode män och förvaltare*

Prop. 2016/17:30. *Framtidsfullmakter - en ny form av ställföreträdarskap för vuxna*

Statens offentliga utredningar (SOU)

SOU 2004:112. *Frågor om förmyndare och ställföreträdare för vuxna*

SOU 2015:80. *Stöd och hjälp till vuxna vid ställningstaganden till vård, omsorg och forskning*

Departementsserien (Ds)

Ds 2014:16. *Framtidsfullmakter*

Kommittédirektiv (Dir.)

Dir. 2012:72. *Beslutoförmögna personers ställning i hälso- och sjukvård, tandvård, socialtjänst och forskning*

Dir. 2019:44. *Ställföreträdarskap att lita på – en översyn av reglerna om gode män och förvaltare*

Regeringsbeslut

Regeringsbeslut (2016-06-30). *Uppdrag till länsstyrelserna att förbättra tillsynen över och stödet till överförmyndarna. Ju2015/09334/L2, Ju2016/03482/L2.*

Regeringens skrivelse (Skr.)

Skr. 2017/18:128. *Riksrevisionens rapport om tillsynen av ställföreträdare och överförmyndare*

Brottsförebyggande rådet (Brå)

Hradilova Selin, Klara & Sellgren Karlsson, Monika. *Brott mot äldre - Om utsatthet och otrygghet*. Brottsförebyggande rådet, rapport 2018:7. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2018. [cit: Brå rapport 2018:7]

Riksrevisionen (RiR)

RiR 2006:5. *Länsstyrelsernas tillsyn av överförmyndare*. Stockholm: Riksrevisionen, 2006.

RiR 2009:31. *Tillsynen av överförmyndarna – uppföljningsgranskning*. Stockholm: Riksrevisionen, 2009.

RiR 2017:33. *Tillsyn av ställföreträdare och överförmyndare. – Statens bristande ansvar för samhällets mest utsatta*. Stockholm: Riksrevisionen, 2017.

Utländskt offentligt tryck

Europarådet

Recommendation CM/Rec(2009)11 and explanatory memorandum on *Principles concerning continuing powers of attorney and advance directives for incapacity* [cit: Recommendation CM/Rec (2009) 11]

Nya Zeeland

Misuse of Enduring Powers of Attorney, Report 71 (E3171) 2001, New Zealand Law Commission. [cit: *Misuse of Enduring Powers of Attorney*]

Litteratur

Böcker

Fridström Montoya, Therése. *Leva som andra genom ställföreträdare - en rättslig och faktisk paradox*. 1.uppl. Uppsala: Iustus Förlag AB, 2015. [cit: Fridström Montoya, *Leva som andra genom ställföreträdare*]

Giertz, Lottie. *Erkännande, makt och möten – En studie av inflytande och självbestämmande med LLS*. Växjö: Linnaeus University Press, 2012. [cit: Giertz, *Erkännande, makt och möten*]

Grauers, Folke. *Ekonomisk familjerätt – Makars & sambors egendom & bostad. Gåva, arv, testamente & boutredning*. 8.uppl. Stockholm: Karnov Group Sweden AB, 2012. [cit: Grauers, *Ekonomisk familjerätt*]

Hellner, Jan; Hager, Richard & Persson, Annina H. *Speciell avtalsrätt II – Kontraktsrätt*. 1 häftet. Särskilda avtal. 6 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2015.

Järvå, Håkan & Dahlgren, Peter M. *Påverkan och manipulation*. 1.uppl. Lund: Studentlitteratur AB, 2013. [cit: Järvå & Dahlgren, *Påverkan och manipulation*]

Odlöw, Torbjörn. ”Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg? – om framtidsfullmakter, anhöriga ställföreträdare och tillsynen över ekonomisk förvaltning”. I *Socialrätt under omvandling – om solidaritetens och välfärdsstatens gränser*, Thomas Erhag (red.); Pernilla Leviner (red.) & Anna-Sara Lind (red.), s. 240-271. 1.uppl. Stockholm: Liber AB, 2018. [cit: Odlöw, ”Skulle sig själv, som sig ej bättre föresåg?”]

Odlöw, Torbjörn. *Ställföreträdare för vuxna - Kamrer eller handledare?*. 1.uppl. Stockholm: Jure Förlag AB, 2005. [cit: Odlöw, *Ställföreträdare för vuxna*]

Sandgren, Claes. *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – Ämne, material, metod och argumentation*. 4.uppl. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2018. [cit: Sandgren, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*]

Wahlgren, Peter. *Juridisk riskanalys – Mot en säkrare juridisk metod*. Stockholm: Jure AB, 2003.

Westman, Per. *Framtidsfullmakter*. 1.uppl. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2019. [cit: Westman, *Framtidsfullmakter*]

Westman, Per. *Förmyndarskap*. 3.uppl. Stockholm: Kluwer Sverige AB, 2017. [cit: Westman, *Förmyndarskap*]

Nyhetsartiklar

Abrahamsson, Anders. ”God man misstänks lurat till sig halv miljon”, *Göteborgs-Tidningen* 13 februari 2015. <https://www.expressen.se/gt/god-man-misstanks-lurat-till-sig-halv-miljon> (hämtad 5 november 2019).

Andersson, Elisabeth. ”De har skrivit ny fullmakt för framtiden – så funkar det”, *Sydsvenskan* 31 augusti 2019. <https://www.sydsvenskan.se/2019-08-31/de-har-skrivit-ny-fullmakt-for-framtiden-sa-funkar-det> (hämtad 25 september 2019). [cit: Andersson, ”De har skrivit ny fullmakt för framtiden – så funkar det”, *Sydsvenskan* 31 augusti 2019]

Andersson, Jens. ”God man plundrade Lena, 44, på pengar”, *Expressen* 25 april 2016. <https://www.expressen.se/gt/god-man-plundrade-lena-44-pa-pengar/> (hämtad 25 september 2019).

Arlt, Micha & Berg, Anna. ”Justitieministern: ”Vi ska rätta till de brister som finns men vi gör inte om systemet””, *Sveriges Radio* 16 mars 2014. <https://sverigesradio.se/sida/avsnitt/332103?programid=1316> (hämtad 13 september 2019). [cit: Arlt & Berg, ”Justitieministern: ”Vi ska rätta till de brister som finns men vi gör inte om systemet””, SR 16 mars 2014]

Arlt, Micha & Berg, Anna. ”Karolinas pappa blev av med flera hundra tusen - utan att någon reagerade”, *Sveriges Radio* 9 mars 2014.

<https://sverigesradio.se/sida/avsnitt/336445?programid=1316> (hämtad 3 november 2019).

[cit: Arlt & Berg, ”Karolinas pappa blev av med flera hundra tusen - utan att någon reagerade”, SR 9 mars 2014]

Arlt, Micha & Berg, Anna. ”Martin förlorade rätten att bestämma över sitt liv - tog 15 år att bli fri”, *Sveriges Radio* 2 mars 2014.

<https://sverigesradio.se/sida/avsnitt/335746?programid=1316> (hämtad 3 november 2019). [cit:

Arlt & Berg, ”Martin förlorade rätten att bestämma över sitt liv - tog 15 år att bli fri”, SR 2 mars 2014]

Björklund, Andreas. ”Hårdare krav på gode män”, *Sveriges Television* 3 april 2014.

<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/hardare-krav-pa-gode-man> (hämtad 3 november 2019).

[cit: Björklund, ”Hårdare krav på gode män”, SVT 3 april 2014]

Bolander, Hans. ”Gode män får kliva åt sidan”, *Dagens Industri* 1 juni 2017.

<https://www.di.se/nyheter/gode-man-far-kliva-at-sidan/> (hämtad 25 september 2019).

Byström, Kersti. ”Så funkar det: Framtidsfullmakter”, *Icakuriren* 10 oktober 2018.

<https://www.hemtrevligt.se/icakuriren/artiklar/test-rad/20181010/sa-funkar-det-framtidsfullmakter/> (hämtad 29 september 2019).

Drevfjäll, Ann-Katrin. ”Greta, 90 lurad av sin gode man: ”Jag var så trött på att äta gröt””,

Ekuriren 22 februari 2019. <https://www.ekuriren.se/nyheter/greta-90-lurad-av-sin-gode-man-jag-var-sa-trott-pa-att-ata-grot-sm4810176.aspx> (hämtad 13 september 2019).

Dyfvermark, Joachim & Bergman, Sven. ”Så granskades systemet med god man”, *Sveriges*

Television 26 februari 2014. <https://www.svt.se/nyheter/granskning/ug/sa-granskades-gode-man> (hämtad 3 november 2019). [cit: Dyfvermark & Bergman, ”Så granskades systemet med

god man”, SVT 26 februari 2014]

Fransson, Dag. ”Lurade nio på över en miljon”, *Göteborgs-Posten* 23 juni 2013.

<https://www.gp.se/nyheter/goteborg/lurade-nio-pa-over-en-miljon-1.554199> (hämtad 25 september 2019).

Franzén, Stefan. ”Förvaltare misstänks ha lurat till sig miljoner”, *Norra Skåne* 6 december

2011. <https://www.nsk.se/2011/12/06/forvaltare-misstanks-ha-lurat-till-sig-miljoner> (hämtad 5 november 2019).

Fritzon, Heléne. ””Nu moderniserar vi reglerna för gode män””, Regeringskansliet 20 april

2018. <https://www.regeringen.se/debattartiklar/2018/04/nu-moderniserar-vi-reglerna-for-gode-man/> (hämtad 20 september 2019).

Herold, Lovisa. ”Trygga din framtid med ett enkelt dokument”, *Göteborgs-Posten* 25 september 2017. <https://www.gp.se/livsstil/konsument/trygga-din-framtid-med-ett-enkelt-dokument-1.4629062> (hämtad 15 oktober 2019).

Jangali, Nicky. ”Politiker riktar stark kritik mot gode man-modellen”, *Sveriges Television* 2 november 2017. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/politiker-riktar-stark-kritik-mot-god-man-modellen> (hämtad 13 september 2019).

Jemsby, Carolina & Grill, Marja. ”Morgan Johansson: ”Tjuvar ska inte vara gode män””, *Sveriges Television* 26 april 2016. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/morgan-johansson-tjuvar-ska-inte-vara-gode-man> (hämtad 19 oktober 2019).

Jemsby, Carolina & Grill, Marja. ”SVT avslöjar: Utsatta människors pengar förskingras”, *Sveriges Television* 24 april 2016. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/svt-granskar-utsatta-manniskors-pengar-forskingras> (hämtad 13 september 2019). [cit: Jemsby & Grill, ”SVT avslöjar: Utsatta människors pengar förskingras”, SVT 24 april 2016]

Jemsby, Carolina & Grill, Marja. ”Svårt byta ut god man”, *Sveriges Television* 9 maj 2016. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/mats-far-inte-vara-forvaltare-at-sin-bror> (hämtad 20 november 2019). [cit: Jemsby & Grill, ”Svårt byta ut god man”, SVT 9 maj 2016]

Jemsby, Carolina & Grill, Marja. ”Så granskade vi kommunernas gode män”, *Sveriges Television* 24 april 2016. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/sa-granskade-vi-kommunernas-gode-man> (hämtad 20 september 2019). [cit: Jemsby & Grill, ”Så granskade vi kommunernas gode män”, SVT 24 april 2016]

Karlsson, Kjell-Arne. ”Rådet: Skydda dig - före demensen”, *Vimmerby Tidning* 19 februari 2019. <https://www.vimmerbytidning.se/nyheter/vastervik/radet-skydda-dig-fore-demensen-om5795192.aspx> (hämtad 25 september 2019). [cit: Karlsson, ”Rådet: Skydda dig - före demensen”, *Vimmerby Tidning* 19 februari 2019]

Klartext. ”En god man misstänks ha lurat till sig en miljon kronor”, *Sveriges Radio* 29 maj 2019. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=493&artikel=7232793> (hämtad 5 november 2019).

Landmark, Lis. ”Så skriver du en framtidsfullmakt”, *M-magasin* 21 februari 2019. <https://www.m-magasin.se/mappienyheter/framtidsfullmakt/> (hämtad 15 oktober 2019).

Lindstam, Martin. ”Statskontoret presenterar utredning om gode män”, *Sveriges Television* 30 april 2019. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/gode-man-1> (hämtad 25 september 2019).

Rensfeldt, Gunnar. ”Flera gode män dömda för allvarliga brott”, *Sveriges Television* 25 februari 2014. <https://www.svt.se/nyheter/granskning/ug/flera-gode-man-domda-for->

[allvarliga-brott](#) (hämtad 3 november 2019). [cit: Rensfeldt, ”Flera gode män dömda för allvarliga brott”, SVT 25 februari 2014]

Tagesson, Eric. ”’God man’ lurade till sig hundratusentals kronor”, *Aftonbladet* 30 mars 2017. <https://www.aftonbladet.se/nyheter/krim/a/Jdd4j/god-man-lurade-till-sig-hundratusentals-kronor> (hämtad 25 september 2019).

TT, Lomma. ”God man lurade till sig arv”, *Svenska Dagbladet* 22 oktober 2007. <https://www.svd.se/god-man-lurade-till-sig-arv> (hämtad 5 november 2019).

Examensuppsatser

Berglund, Amanda. (2018). ”Framtidsfullmakter – hjälpande eller stjälpande?”. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1305093/FULLTEXT01.pdf> Umeå: Umeå universitet. (Examensarbete Juristprogrammet, 30 hp).

Jansson, Felicia. (2017). ”Framtidsfullmakter – ett ändamålsenligt komplement och alternativ?”. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1186491/FULLTEXT01.pdf> Örebro: Örebro universitet, Juridicum. (Examensarbete Juristprogrammet, 30 hp).

Jägerholt, Anton. (2016). ”Framtidsfullmakter - Rättssäkerheten ur framtidsfullmaktsgivarens perspektiv.” <https://core.ac.uk/download/pdf/83629574.pdf> Göteborg: Göteborgs universitet, Juridiska institutionen. (Examensarbete Juristprogrammet, 30 hp).

Internetkällor

Adlibris. *Framtidsfullmakter*. <https://www.adlibris.com/se/bok/framtidsfullmakter-9789139020837> (hämtad 15 oktober 2019).

Bokus. *Påverkan och manipulation*. <https://www.bokus.com/bok/9789144076744/paverkan-och-manipulation/> (hämtad 19 oktober 2019).

Brå. *Bedrägerier och ekobrott*. <https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/bedragerier-och-ekobrott.html#Anmaldabedragerier> (hämtad 8 november 2019). [cit: Brå, *Bedrägerier och ekobrott*]

Brå. *Mörkertal och dold brottslighet*. <https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/morkertal-och-dold-brottslighet.html> (hämtad 8 november 2019). [cit: Brå, *Mörkertal och dold brottslighet*]

Brå. *Om Brottsförebyggande rådet*. <https://www.bra.se/om-bra.html> (hämtad 14 december 2019).

Brå. *Statistik utifrån brottstyper*. <https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper.html> (hämtad 7 november 2019). [cit: Brå, *Statistik utifrån brottstyper*]

Council of Europe. *Medlemsstater*. <https://www.coe.int/sv/web/about-us/our-member-states> (hämtad 24 oktober 2019).

Council of Europe. *Vilka vi är*. <https://www.coe.int/sv/web/about-us> (hämtad 24 oktober 2019).

Falköping. *ATT VARA GOD MAN - NÅGOT FÖR DIG?*. https://www.falkoping.se/download/18.74a47667127d3ad7348800035040/1410381612159/God_man.pdf (hämtad 18 december 2019).

Göteborgs Stad. *Redogörelse för utfört uppdrag*. https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/for-dig-som-ar-god-man-forvaltare-eller--formyndare/god-man-forvaltare-for-vuxna/redovisning/redogorelse-for-utfort-uppdrag!/ut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfljo8ziTYzcDQy9TAy93f3MDQ0cQ4J8AwOMwoyCTU31wwkpiAJKG-AAjgb6BbmhigA7moB2/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/ (hämtad 14 december 2019).

Göteborgs Stad. *Sluträkning*. https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/for-dig-som-ar-god-man-forvaltare-eller--formyndare/god-man-forvaltare-for-vuxna/redovisning/slutrakning!/ut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfljo8ziTYzcDQy9TAy93f3MDQ0cQ4J8AwOMwoyCDQ31wwkpiAJKG-AAjgb6XvpR6Tn5SRCrHPOSjC3S9aOKUtNSi1KL9EqLgMIZJSUFxVaqBqoG5eXleun5-ek5qXrJ-bmqBti0ZOQXI-hHoKrUL8iNqPJJDXcEAJtPbn4!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/ (hämtad 14 december 2019).

Göteborgs Stad. *Vår granskning*. https://goteborg.se/wps/portal/enhetssida/for-dig-som-ar-god-man-forvaltare-eller--formyndare/god-man-forvaltare-for-vuxna/redovisning/var-granskning!/ut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfljo8ziTYzcDQy9TAy93f3MDQ0cQ4J8AwOMwoyCvQz0wwkpiAJKG-AAjgb6BbmhigCNF3pp/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/#htoc-3 (hämtad 4 november 2019). [cit: Göteborgs Stad, *Vår granskning*]

Göteborgs universitet. *Juridiska institutionen*. <https://law.handels.gu.se/om-institutionen/personal?userId=xodlto> (hämtad 7 december 2019).

Kalix kommun. *Vill du hjälpa en medmänniska?*. <https://www.kalix.se/Omsorg/God-man-och-overformyndare/VILL-DU-HJALPA-EN-MEDMANNISKA/> (hämtad 18 december 2019).

Law Commission. *What we do*. <https://www.lawcom.govt.nz/what-we-do> (hämtad 17 december 2019).

Länsstyrelserna. *Överförmyndarstatistik*.

<https://overformyndarstatistik.lansstyrelsen.se/Statistik#> (hämtad 21 oktober 2019). [cit: Länsstyrelserna, *Överförmyndarstatistik*]

Regeringskansliet. *Brottsförebyggande rådet (Brå)*. <https://www.regeringen.se/myndigheter-med-flera/brottsforebyggande-radet-bra/> (hämtad 14 december 2019).

Regeringskansliet. *Remisser*. <https://www.regeringen.se/remisser/> (hämtad 27 november 2019).

Regeringskansliet. *Svara på remiss – hur och varför*.

<https://www.regeringen.se/rapporter/2009/05/svara-pa-remiss---hur-och-varfor/> (hämtad 28 november 2019).

Riksrevisionen. *Om Riksrevisionen*. <https://www.riksrevisionen.se/om-riksrevisionen.html> (hämtad 25 september 2019).

Svenskt Demenscentrum. *Vad är demens?*. <http://www.demenscentrum.se/fakta-om-demens/Vad-ar-demens/> (hämtad 17 december 2019). [cit: Svenskt Demenscentrum, *Vad är demens?*]

Sveriges Radio. *Opartiskhet*.

<https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=3113&artikel=5789843> (hämtad 11 december 2019).

Sveriges riksdag. *Riksdagen och samhället*. <https://www.riksdagen.se/sv/sa-funkar-riksdagen/demokrati/riksdagen-och-samhallet/> (hämtad 19 oktober 2019). [cit: Sveriges riksdag, *Riksdagen och samhället*]

SVT. *Vad innebär det att SVT ska vara opartiska?*. <https://kontakt.svt.se/guide/vad-innebar-det-att-svt-ska-vara-opartiska> (hämtad 19 oktober 2019).

Överförmyndarnämnden – Västerås stad. *För dig som vill bli god man*.

<http://overformyndarnamnden.se/wp-content/uploads/2012/02/For-dig-som-vill-bli-god-man.pdf> (hämtad 18 december 2019).

1177 Vårdguiden. *Demens - Alzheimers sjukdom*. <https://www.1177.se/sjukdomar--besvar/hjarna-och-nerver/larande-forstaelse-och-minne/demens---alzheimers-sjukdom/> (hämtad 17 december 2019). [cit: 1177 Vårdguiden, *Demens - Alzheimers sjukdom*]

Rättsfall och avgöranden

Högsta domstolen

NJA 1991 s. 545

NJA 2012 s. 715

NJA 2015 s. 851

NJA 2018 s. 350

NJA 2018 s. 825

Hovrätterna

RH 1990:67

RH 2015:39

RH 2016:53

RH 2018:19

Hovrätten för Övre norrland dom 2019-10-23 i mål nr ÖÄ 957-19

Tingsrätterna

Gällivare tingsrätt dom 2019-09-26 i mål nr Ä 384-19

Justitieombudsmannen (JO)

JO:s beslut dnr 1185-2015